

T. C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**BURSA'DA ÇEVRE VERGİ GELİRLERİNİN
GELİŞİMİ (NİLÜFER BELEDİYESİ 2000-2010)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Selçuk YAVUZ

BURSA - 2011

T. C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**BURSA'DA ÇEVRE VERGİ GELİRLERİNİN
GELİŞİMİ (NİLÜFER BELEDİYESİ 2000-2010)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Selçuk YAVUZ

**Danışman :
Prof. Dr. İsmail Tatlıoğlu**

BURSA - 2011

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Selçuk YAVUZ
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Maliye
Bilim Dalı :
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X İV+146
Mezuniyet Tarihi : ..... / ..... / 20.....
Tez Danışman(lar)ı :

BURSA'DA ÇEVRE VERGİ GELİRLERİNİN GELİŞİMİ (NİLÜFER BELEDİYESİ 2000-2010)

Çevre son yıllarda önemini artıran ve dikkat edilmesi gereken bir konu haline gelmiştir. Uzun yıllardan beri çevre sorunlarına duyarsız kalınmış ve gereken önem verilmemiştir. Son yıllarda artan sanayileşme ve insanın çevreye olumsuz müdahalesi sonucu ciddi çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Oluşan çevre sorunları ülkeler için yerellikten çıkıp, bütün dünyayı ilgilendiren küresel bir sorun haline gelmiştir.

Çevre politikalarını uygulamak, çevre yönetimini geliştirmek, çevreyi korumak ve çevre kirliliğine yönelik tedbirler almak ülkelerin çevre konusunda temel görevleridir. Bu görevleri yerine getirmek için ülkeler çeşitli ekonomik ve mali araçlara başvurmaktadır. Vergiler, bu araçlar içinde en etkini olarak görülmektedir.

Ülkemizde de bu vergiye örnek olarak Çevre Temizlik Vergisi vardır. 1994'ten beri yürürlükte olan verginin çevreye etkisi tartışılmaktadır. Verginin amacı çevreyi korumak mıdır yoksa sadece gelir elde etmek midir? Ülkemiz çevre konusunda sınıfta kalmıştır. Çevreye gereken müdahaleyi yapmak için çevre vergilerinin yeniden revize edilmesi bir gereklilik halini almıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Politikaları, Çevre Vergileri, Çevre Temizlik Vergisi, Çevre Temizlik Vergisi Gelirleri

ABSTRACT

Name and Surname : Selçuk YAVUZ
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Public Economy
Branch :
Degree Awarded : Master
Page Number : X İV+146
Degree Date : .... / .... / 20.....
Supervisor (s) :

DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL TAX REVENUES İN BURSA (NİLÜFER MUNICIPALİTY 2000-2010)

Environment has become a subject of increasing importance and a subject which needs attention recently. For a long time, environmental problems have been ignored and neglected. Some serious environmental problems have appeared due to recent increasing industrialization and people's intervention to the environmet. These problems have become not only local problems but also global problems concerning the whole world.

Applying environment policies, improving environment management, protecting the environment and taking precautions against environment pollutions are countries fundamental duties. To carry out these duties, countries need various economical and financial means. Tax is seen as one of the most effective of these means.

In our country, as an example of this tax, we have sanitation tax. The impact of the tax that has existed since 1994 on the environment is discussed. Is the purpose of the tax to protect the environment or is it just to generate income? Our country has failed about environment. It is a must to revise the environment tax to do the right thing about environment.

Keywords: Environment, Environment Policies, Environmen Taxes, Çevre Temizlik Taxes, Çevre Temizlik Taxes Revenues

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TEZ ONAY SAYFASI	
ÖZET	İİİ
ABSTRACT	İV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR LİSTESİ	Xİİ
TABLolar	X İV
GİRİŞ	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEVRE VERGİLERİ

I. ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN OLUŞUMU VE ETKİLERİ	3
A. ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN TANIMI	3
1. Hava Kirliliği	5
2. Su Kirliliği	6
3. Toprak Kirliliği.....	7
4. Gürültü Kirliliği.....	7
B. ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN TEMEL NEDENLERİ	9

1. Nüfus Artışı	9
2. Kentleşme	10
3. Sanayileşme	11
4. Yoksulluk	12
II. ÇEVRE KİRLİLİĞİNİ ÖNLEMEDE VE ÇEVRE POLİTİKASINDA KULLANILACAK MALİ ARAÇLAR	13
A. ÇEVRESEL VERGİLER	15
B. HARÇLAR	16
C. KİRLETME HAKKI	17
D. SÜBVANSİYONLAR	18
E. DEPOZİTO-GERİ ÖDEME SİSTEMİ	19
F. VERGİ İNDİRİMLERİ	19
G. MEVZUATA UYGUNLUĞA TEŞVİK	20
III. ÇEVRE VERGİLERİ	21
A. ÇEVRESEL VERGİLERE TARİHSEL BAKIŞ	23
B. ÇEVRESEL VERGİLERİN AMAÇLARI VE HEDEFLERİ	26
C. ÇEVRE VERGİLERİNİN SINIFLANDIRILMASI	28
1. Atık ve Emisyon Vergileri	29
<i>a. Karbon Vergisi</i>	30
<i>b. Enerji Vergileri</i>	32

<i>c. Ulaşım Vergileri</i>	33
<i>d. Katı Atık Vergileri</i>	33
<i>e. Ürün Vergileri</i>	34
2. Geri Dönüşümü Sağlamak İçin Vergiler	35
<i>a. Atık Pil ve Akümülatör Vergileri</i>	35
<i>b. Ambalaj Vergileri</i>	36
3. Doğal Kaynakların Korunmasına Yönelik Vergiler	37
4. Vergisel Farklılaştırma İle Oluşanlar	38
5. Vergisel Ve Diğer Avantaj Sağlayanlar	39
6. Diğer Çevre Vergiler	40
<i>a. Hammadde Vergileri</i>	40
<i>b. Turizm Vergileri</i>	41
<i>c. Gürültü Vergileri</i>	41
<i>d. Yeşil Vergi Ve Gayrimenkul Vergileri</i>	41
<i>e. Kullanıcı Vergisi (Faydalanma Harcı)</i>	42
D. ÇEVRE VERGİLERİNİN EKONOMİK FAKTÖRLERE ETKİLERİ	42
1. Çevresel Vergileri Diğer Vergilere Etkisi	43
2. Çevresel Vergilerin Rekabete Etkisi	44
3. Çevresel Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi	46
4. Çevresel Vergilerin İdari Maliyetleri Ve Politik Kabul Edilebilirliği	47
5. Çevre Vergileri Ve Sürdürülebilir Kalkınma	48

E. ÇEVRE VERGİLERİ HAKKINDA İLERİ SÜRÜLEN GÖRÜŞLER	49
1. Çevre Vergilerinin Avantajlı Ve Olumlu Yönleri	49
2. Çevre Vergilerinin Dezavantajlı Ve Olumsuz Yönleri	52

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKALARI VE ÇEVRE VERGİLERİ

I. TÜRKİYE'NİN ÇEVRE POLİTİKASINA BAKIŞ	55
A. TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKASININ GELİŞİMİ	57
1. Planlı Dönem Öncesi Türkiye'deki Çevre Politikaları	59
a. Osmanlı Döneminde Çevre Politikaları	59
b. 1923-1973 Dönemi Arası Çevre Politikaları	60
c. Planlı Dönem Öncesi Yapılan Hukuksal Düzenlemeler	60
(1). İl Özel İdaresi Kanunu	61
(2). Köy Kanunu	61
(3). Belediye Kanunu	61
(4). Umumi Hıfzısıhha Kanunu	62
(5). Ormanlarla İlgili Düzenlemeler	63
(6). Yer altı Suları Hakkında Kanun	63
(7). Gecekondu Kanunu	63
(8). Su Ürünleri Kanunu	63
d. Dönemin Değerlendirilmesi	64
2. Planlı Dönemden Günümüze Türkiye Çevre Politikası.....	65

<i>a. Planlı Dönemden Günümüze Yapılan Hukuksal Düzenlemeler</i>	72
(1). <i>1982 Anayasası</i>	72
(2). <i>Çevre Kanunu</i>	72
(3). <i>İl Özel İdaresi Kanunu</i>	74
(4). <i>Büyükşehir Belediye Kanunu</i>	75
(5). <i>Belediye Kanunu</i>	75
(6). <i>İmar Kanunu</i>	76
(7). <i>Diğer Kanun ve Düzenlemeler</i>	76
(8). <i>Uluslararası Sözleşmeler</i>	76
<i>b. Dönemin Değerlendirilmesi</i>	77
B. TÜRKİYE’NİN ÇEVRE POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ	78
II. TÜRKİYE’DE ÇEVRE VERGİLERİ	83
A. ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİ	83
1. Verginin Mükellefi	85
2. Mükellefiyet Durumları	85
3. Bildirim, Tahakkuk ve Ödeme	86
<i>a. Bildirimin Yapılması</i>	86
<i>b. Verginin Tahakkuku</i>	86
(1). <i>Konutlara Ait Çevre Temizlik Vergisi</i>	87
(2). <i>İşyerleri ve Diğer Şekilde Kullanılan Binalara Ait Çevre</i> <i>Temizlik Vergisi</i>	87
<i>(a). Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki Belediyelerde Uygulanacak</i> <i>Çevre Temizlik Vergisi</i>	88
<i>(b). Büyükşehir Belediyelerinde Uygulanacak Çevre Temizlik Vergisi</i> .	88
(3). <i>İndirimli Çevre Temizlik Vergisi Uygulaması</i>	89
<i>c. Verginin Ödenmesi</i>	90
4. İstisna ve Muafiyetler	91
5. Cezalar ve Uzlaşma	92

6. Çevre Temizlik Vergisinin Dağılımı	92
B. ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİNE ELEŞTİREL BAKIŞ	93
1. ÇTV'nin Yönlendiricilik Özelliği Var Mıdır?.....	93
2. ÇTV'de Amaç Gelir Sağlamak Mı Yoksa Çevreyi Korumak Mı?.....	94
3. ÇTV Vergileme İlkelerine Uygun Mudur?	95
C. KALDIRILAN AKARYAKIT TÜKETİM VERGİSİ	96
D. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ	97
E. MOTORLU TAŞITLAR VERGİSİ	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NİLÜFER BELEDİYESİ ÇEVRE VERGİ GELİRLERİNE BAKIŞ

I. NİLÜFER İLÇESİ HAKKINDA.....	100
A. NİLÜFER İLÇESİNİN GENEL DURUMU	100
1. Tarihçe.....	101
2. Coğrafi Durum Ve İklim	101
3. Nüfus	101
4. Nilüfer Belediyesi Ve Çevre	102
a. Su Kirliliği	103
b. Hava Kirliliği	103
c. Gürültü Kirliliği	105
d. Katı Atık Yönetimi	106
e. Çevre Eğitimi	107

II. NİLÜFER BELEDİYESİ ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİ GELİRLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (2000-2010).....	108
A. 2000-2010 YILLARI ARASI ÇTV GELİR-GİDER DAĞILIMI	108
B. 2000-2010 YILLARI ARASI ÇTV TAHAKKUK-TAHSİLAT DENGESİ SAĞLANMIŞ MIDIR?	111
C. 2000-2010 YILLARI ARASI KAYITLI ÇTV MÜKELLEF SAYILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	115
D. ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİNDE YAŞANAN SORUNLARA GENEL BAKIŞ	116
1. Belediye Kaynaklı Sorunlar	117
2. Mükellef Kaynaklı Sorunlar	117
3. Vergiden Kaynaklanan Sorunlar	118
SONUÇ	119
EKLER	123
KAYNAKLAR.....	140
ÖZGEÇMİŞ	146

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
a.g.t	: Adı Geçen Tez
Ar&Ge	: Araştırma- Geliştirme
AT	: Avrupa Topluluğu
ATV	: Akaryakıt Tüketim Vergisi
BUSKİ	: Bursa Su ve Kanalizasyon İdaresi
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
ÇKÖF	: Çevre Kirliliğini Önleme Fonu
ÇTV	: Çevre temizlik Vergisi
Db	: Desibel
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EC	: European Community
Ed	: Editörler
KDV	: Katma Değer Vergisi
Kr	: Kuruş
LPG	: Liquefied petroleum gas (Sıvılaştırılmış Petrol Gazı)

MTV	: Motorlu Taşıtlar Vergisi
OECD	: Organization of European Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Organizasyonu)
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
p.	: Paragraf
PM	: Partikül Madde
RMA	: Resource Management Act
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SO2	: Kükürtdioksit
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TL	: Türk Lirası
UÇEP	: Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı
Vb	: Ve Benzeri
VUK	: Vergi Usul Kanunu
Y	: Yıl

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1: Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki Belediyelere Uygulanacak Olan ÇTV Tarifesi	88
Tablo 2: Büyükşehir Belediyelerine Uygulanacak Olan ÇTV Tarifesi	89
Tablo 3: İşyeri ve Diğer Şekillerde Kullanılan Binalara Ait ÇTV Tutarı	90
Tablo 4: 2009 Yılı Nilüfer İlçesi Nüfus Sayım Sonuçları	102
Tablo 5: Bursa Nilüfer Belediyesine Ait 2000-2010(Eylül) Yılları Arası ÇTV Gelirleri	108
Tablo 6: Bursa Nilüfer Belediyesine Ait 2000-2010(Eylül) Yılları Arası Temizlik Firmalarına Ödenilen Giderler	108
Tablo 7: Bursa Nilüfer Belediyesine Ait 2000-2010(Eylül) Yılları Arası Tahakkuk Eden Ve Tahsilat Edilen ÇTV Gelirleri Ve Tahsilatın Toplam Gelire Oranı	111
Tablo 8: Bursa Nilüfer Belediyesine Ait 2000-2010(Eylül) Yılları Arası ÇTV Mükellef Sayıları	115

GİRİŞ

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sırasında çevre etkilenmeye başlamıştır. Gelişen sanayileşme sonucu insanoğlunun çevreye olan müdahalesi olumsuz bir şekilde artmıştır ve çevreyi olumsuz etkilemiştir. Sanayi devriminden 1970’li yılların başına kadar çevre ihmal edilmiş ve çevre sorunları üzerinde durulmamıştır. Çevre sorunları aniden ortaya çıkmamış olup zamanla birikerek ve büyüyerek ilerlemiştir. Ekolojik denge gün geçtikçe bozulmuş ve insan sağlığını tehdit eder bir hale gelmiştir. Havanın, suyun, toprağın kirlenmesi sonucu yeni çözüm önerilerine ihtiyaç duyulmuştur. Çevre sorunlarının son yıllarda iyice gündeme gelmesiyle tüm dünyada çevre konusunda bir bilinçlenme başlamıştır. Doğal kaynakların yıllarca sorumsuz kullanılmasıyla oluşan hasarlar, insanoğlunun çevreye verdiği zararların biraz farkına varmasını sağlamıştır. Bunun sonucu çevrenin korunmasına yönelik çalışmalar artmıştır.

Çevreyi korumadaki en büyük görev devlete düşmektedir. Çevre kirliliğinin büyük bir kısmı devletin egemen olduğu alanlarda (denizler, ormanlar vs.) gerçekleşmektedir. Devlet, çevreyi korumak ve çevre kirliliğinin önüne geçmek için gereken önlemleri almak zorundadır. Devlet, elindeki mali ve ekonomik araçları en iyi şekilde kullanarak çevreyle uyumlu politikalar geliştirmelidir. Bu araçlar; vergiler, sübvansiyonlar, harçlar, depozito iadeleri olabilir. Son yıllarda başarıya ulaşan çevre politikalarına bakıldığında çevresel vergilerin bu başarıda büyük payı olduğu gözlenmiştir. Çevresel vergiler hem çevrenin korunmasında hem de gelir elde etmede önemli bir rol oynamıştır. Uygulanan çevresel vergilerin korumaya yönelik içeriği ve yönlendirici özelliği politikanın başarıya ulaşmasında önemli rol oynamıştır. Geliştirilen bu uyumlu politikalar ve vergiler sayesinde çevreye verilen zarar azaltılabilir ve insanların çevreye olan duyarlılıkları artabilir.

Türkiye’de çevre politikaları 1970’lerden itibaren gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye çevre politikaları oluşturmada ve uygulamada oldukça geride kalmıştır. Son yıllarda AB’ ye uyum süreci ile birlikte çevre politikasında gelişmeler görülmüştür. Vergiler açısından bakıldığında da Türkiye’deki çevre vergileri uyum ve içerik yönünden AB ülkelerine göre oldukça geride kalmıştır. 1994 yılında yürürlüğe giren Çevre Temizlik Vergisi çevre konusunda konulan önemli bir vergidir. Verginin amacı; belediyelere ek gelir sağlamaktır. Verginin çevreyi koruma özelliği ve mükellefi yönlendirme özelliği

olmamakla birlikte sadece geliri hedefleyen bir içeriği vardır. Bu yüzden de çevre ile ilgili sorunlara pek bir çare bulunamamıştır.

Türkiye’de çevre konusunda gereken önemin ve hassasiyetin gösterilmemesi, halkın çevre konusunda bilinçsiz davranması, çevre koruma faaliyetlerinin toplumla birlikte yürütülmemesi buna bağlı olarak çevre sorunlarının artış göstermesi sonucu çevrenin, vergisel niteliklerle incelenmesi ve ortaya çıkan sorunlarda vergisel çözümlerinin ne kadar etkili olduğu tez konusunun belirlenmesinde etkili olmuştur. Mevcut çevre vergilerinin yeterliliğinin tartışılması, elde edilen gelirlerin çevre için ne kadar verimli kullanıldığı ve yürürlükte olan verginin çevreyi ne kadar koruduğu tezin öncelikli konularıdır. Türkiye’deki mevcut çevre politikalarının incelenmesi ve değerlendirilmesi, uygulanan vergi sisteminde çevre vergilerinin yeri ve önemi, çevre vergi gelirlerinin etkinliğinin incelenmesi tezin genel sınırlarını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada amaç; belediyelerin elde ettikleri Çevre Temizlik Vergisi gelirlerinin yıllara göre dağılımını incelemek, gelir-gider durumunun yıllar içinde gösterdiği değişikliklerin nedenlerini ortaya koymak, tahsilat-tahakkuk etkinliğinin ne kadar gerçekleştiğini göstermek, yıllara göre mükellef sayılarına bakılarak gelirin değerlendirilmesi, ortaya çıkan sonuçları değerlendirmek, oluşan sorunların kaynaklarını mükellef, belediye ve vergi açısından incelemektir.

Tez çalışması 3 bölümden oluşacaktır. İlk bölümde çevre kirliliğinin tanımı, etkileri ve çevre politikası araçları hakkında bilgi verilecektir. Mevcut çevresel vergiler incelenip, ekonomiye etkileri değerlendirilecektir.

İkinci bölümde, Türkiye’nin çevre politikası tarihine bir göz atılacak ve Türkiye ‘de uygulanan Çevre Temizlik Vergisi’nin oluşumu, içeriği, genel bilgileri ve uygulanışı hakkında inceleme yapılacak ve yorumlanacaktır.

Üçüncü bölümde, Bursa-Nilüfer Belediyesi’nin 2000-2010 yılları arasında elde etmiş olduğu Çevre Temizlik Vergisi gelirleri incelenip değerlendirilecektir.

Bu çalışmada, Türkiye’deki çevre vergisi politikalarının, Nilüfer Belediyesi’ndeki uygulamalardan hareketle yeterlilik ve etkinlik derecesi ortaya konulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEVRE VERGİLERİ

Oluşan çevre kirliliği ve artan çevre sorunları sonucu devletler çeşitli araçlarla bu duruma müdahale etmektedirler. Bu araçların içinde en etkili olanı çevre vergileridir. Çevre vergilerinin gelir sağlama özelliği yanında çevreyi koruma ve kirliliği önleme özelliği bulunmaktadır. Bu bölümde çevre kirliliği, kirliliği önlemek için kullanılan araçlar ve bu araçlar içinde önemli bir yere sahip olan çevre vergileri incelenecektir ve değerlendirilecektir.

I. ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN OLUŞUMU VE ETKİLERİ

A. ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN TANIMI

Çevre; dünya üzerinde yaşamını sürdüren canlılarının hayatları boyunca ilişkilerini sürdürdüğü dış ortamdır. Çevre diğer bir deyişle “Eko Sistem” olarak tanımlanabilir. Diğer bir tanımlamayla; çevre; karşılıklı olarak madde alışverişi yapacak biçimde birbirlerine etki yapan canlı organizmalarla, cansız maddelerin bulunduğu herhangi bir kara parçası bir ortamdır, yani ekosistemdir¹.

Çevre kirliliği, insanların her türlü faaliyetleri sonucu havada, suda ve toprakta meydana gelen olumsuz gelişmelerle ekolojik dengenin bozulması ve aynı faaliyetler sonucu ortaya çıkan koku, gürültü ve atıkların meydana getirdiği arzu edilmeyen sonuçları ifade etmektedir².

Çevreye en fazla etkisi olan varlık insandır. Son yıllarda insanın çevreye müdahalesi giderek artmıştır ve çevre kirliliği önemli bir sorun haline gelmiştir. Geniş alanlara yayılan bu kirlilik bütün dünyada adından bahsettiren önemli bir sorun olmuştur.

¹ <http://www.cevreonline.com/CevreKR/cevre.htm>, (27.12.2010), p. 1.

² Tarık Jamali, **Ekolojik Vergiler**, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2007, s. 19.

Küreselleşme ve doğal kaynakların bilinçsiz tüketimi sonucu ekolojik dengeler bozulmaya başlamıştır. Çevre kirliliği ve çevre felaketlerinin artmasıyla birlikte birçok canlı türünün nesli tükenmiş veya tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan büyük çaplı olaylardan sonra devletler çevre konusunda önlemler almaya başlamıştır. Çevreyi koruyucu yasa ve kanunlar getirilmiştir. Konulan bu kuralların çevreye uygun işlemesi içinde gereken denetim mekanizmaları kurulmuştur. Uluslararası çevre örgütleri, kuruluşları ve gönüllü çevre çalışmalarıyla insanlara çevre bilinci aşılarmaya çalışılmıştır. Günümüz tüketim toplumunda yeşil dostu ve çevreci ürünler tüketilmeye özen gösterilmiştir. Birçok üretici firma da üretimlerini çevreci ürünler üzerinde yoğunlaştırmıştır. Gözle görülen kirlilik sonucu çevre için yapılan çalışmalar hız kazanmıştır.

Çevre kirliliğine neden olan etmenlere bakıldığında; doğal etmenler ve insan faaliyeti sonucu oluşan etmenleri görmekteyiz.

Doğal etmenler; deprem, sel, volkanik patlamalar gibi doğa olaylarından kaynaklanmaktadır.

İnsan faaliyeti sonucu oluşan etmenler ise;

- Evler, iş yerleri ve taşıt araçlarında; petrol, kalitesiz kömür gibi fosil yakıtların aşırı ve bilinçsiz tüketilmesi,
- Sanayi atıkları ve evsel atıkların çevreye gelişigüzel atılması,
- Düzensiz yapılaşma ve kentleşme,
- Doğal kaynakların kötü kullanılması,
- Kimyasal ve biyolojik silahların kullanılması,
- Orman yangınları, ağaçların kesilmesi, bilinçsiz ve zamansız avlanmalar,
- Bilinçsiz ve gereksiz tarım ilaçları, böcek öldürücüler, soğutucu ve spreylerde zararlı gazlar üretilip kullanılması,
- Nükleer silahlar, nükleer reaktörler ve nükleer denemeler gibi etmenlerle radyasyon yayılması³,

---

³ <http://www.cevreonline.com/CevreKR/cevre.htm>, (27.12.2010), p. 12.

Çevre bilimcilere göre genelde iki çeşit kirlenme vardır. Birinci tip kirlenme; biyolojik olarak ya da kendi kendine zararsız hale dönüşebilen maddelerin oluşturduğu kirliliktir. Hayvanların besin artıkları, dışkıları, ölüleri, bitki kalıntıları gibi maddeler birinci tip kirlenmeye neden olmaktadır. Kolayca ve kısa zamanda yok olan maddelerin getirdiği bu kirliliğe geçici kirlilik adı verilmektedir.

İkinci tip kirlenme ise biyolojik olarak veya kendi kendine yok olmayan ya da çok uzun yıllarda yok olan maddelerin oluşturduğu kirliliktir. Plastik, deterjan, tarım ilaçları, böcek öldürücüler, radyasyon vb. maddeler ikinci tip kirlenmeye neden olmaktadır. Kalıcı kirlenme de denilen ikinci tip kirlenmeye neden olan maddeler bitki ve hayvanların vücutlarına katılmakta sonra besin zincirinin son halkasını oluşturan insana geçerek insan yaşamını tehlikeye sokmaktadır⁴.

Başlıca kirlilik çeşitlerini; hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği ve gürültü kirliliği olarak sınıflandırabiliriz. Bu temel kirlilik çeşitleri insan tarafından oluşturulmaktadır ve bütün canlıları etkilemektedir.

1. Hava Kirliliği

Hava kirliliği, tanım olarak, atmosferde bulunan ve 'kirletici' olarak tanımlanan toz, duman, gaz, koku ya da su buharı gibi unsurların, insan ve diğer canlılar ile bitki ve eşyaya zarar verecek; kısaca doğal ve yapay çevreyi olumsuz yönde etkileyecek miktarlara yükselmesi olarak ifade edilebilir⁵. Hava kirliliğine neden olan kirleticiler önemine göre iki grupta toplanmaktadır. Birinci derece kirleticiler, insan faaliyetleri sonucu oluşan atıklardır. İkinci derece kirleticiler ise doğaya bırakılan bu atıklara zamanla doğanın tepki göstermesi sonucu oluşan kirleticilerdir.

Hava kirliliği bölgesel düzeyde farklılık göstermektedir. Sanayileşme ve kentleşmenin yoğun olduğu bölgelerde hava kirliliği daha fazladır. Kırsal alanlarda ise hava kirliliği daha azdır ve son yıllarda kentten kırsala göçler artmıştır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre de hava kirliliği farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkeler bu konuda önlemlerini daha önceden alarak diğer ülkelere göre ilerleme kaydetmiştir. Bunun

---

⁴ http://www.biyolojidunyasi.com/Cevre_Kirliligi.asp, (27.12.2010), p. 8.

⁵ Fevzi Altuğ, **Çevre Sorunları**, Uludağ Basımevi, Bursa, 1990, s. 24.

sonucu her ülkenin kendine göre hava standartları oluşmuştur. Her ülkede emisyon ve hava kalitesi ölçümleri bu hava standartlarına göre farklılık göstermektedir.

Hava kirliliğinin yayılması daha kolaydır. Kirlilik yayılarak kolayca atmosfere ulaşır. Atmosferde yayılma imkanı bulan kirlilik ozon tabakasını ve dünyanın soluduğu havayı etkiler. Bunun sonucunda insanlar, bitkiler, hayvanlar ve eşyalar havaya direkt temas ettikleri için hava kirliliğinden etkilenirler. Canlıların sağlığı bu yüzden büyük zarar görebilir ve kayıplara yol açılabilir.

2. Su Kirliliği

Doğal olarak kirlenmemiş bir su ortamında bulunan canlılar o su ortamıyla belirli bir denge içindedirler. Dıştan gelen herhangi bir olumsuz etken o ortamdaki doğal dengeyi bozabilir. En genel anlamıyla su kirlenmesi, su ortamının doğal dengesinin yani mineral oranı, tat, berraklık, asili partiküllerin bozulması şeklinde tanımlanabilir⁶. Suyun kalitesinin düşmesi veya azalması olarak da tanımlamak mümkündür.

Su kirliliği, doğal yollarla ve insan kaynaklı yollarla oluşmaktadır. Doğal yollarla kirlenmeye örnek olarak, erozyon sonucu topraktan gelen çeşitli maddeler ve hava kirliliğinden dolayı havadaki maddelerin suya karışması örnek verilebilir. İnsanların su kaynaklarını bir atık deposu gibi görmesi sonucu su kirliliği oluşmaktadır.

Su kirliliğinin nedenlerini; tarımsal kirlilik, sanayileşme sonucu oluşan kirlilik ve yerleşim alanlarında oluşan kirlilik diye ayrılabilir.

Tarımsal faaliyet sonucu oluşan kirlilik, tarım alanlarının ilaçlanması sırasında bu ilaçların suya karışması, hayvansal atıklardan kaynaklanan kirlilik ve erozyon sonucu topraktan suya karışan maddelerin oluşturduğu kirlilik olarak tanımlanabilir. Sanayileşme sonucu, üretim tesislerinin sanayi atıklarını suya atmalarıyla oluşmaktadır. Suda yaşayan ve suyu kullanan çevreler için çok büyük tehlike arz etmektedir. Çarpık kentleşme nedeniyle oluşan altyapı eksiklikleri de su kirliliğini etkiler. Eksik kanalizasyon sistemleri, katı ve sıvı atıkların çevredeki su kaynaklarına bırakılması yine kirliliğin artmasına neden olabilir.

---

⁶ Ergun Gürpınar, **Çevre Sorunları**, 4. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s. 111.

3. Toprak Kirliliği

Toprağın verim gücünü düşürecek, optimum toprak özelliklerini bozacak her türlü teknik ve ekolojik baskılar ve olaylar, toprak kirliliği veya toprak kirlenmesi olarak nitelenir. Toprak kirlenmesi, hava ve suları kirleten maddeler tarafından meydana getirilir⁷.

Toprak kirlenmesi canlıların yaşamsal fonksiyonlarını tehlikeye sokar. Topraktaki zararlı maddeler bitkilere, bitkilerden de onlarla beslenen canlılara geçerek solunum ve beslenme bozukluklarına yol açar⁸.

Dünyada nüfusun hızla artması, sanayinin gelişmesi ve toprağın bilinçsiz kullanımı gibi nedenler sonucu tarım arazileri giderek daralmakta, kirlenerek veya aşırı erozyon ile toprağın verimi düşmektedir. Başta verimli ve düz alanların yerleşim yeri veya sanayi alanı olarak ayrılması, toprak, su, iklim faktörlerini dikkate almadan üretimin yapılması, aşırı ve yanlış ilaçlama, gübreleme girişimlerinin tarıma ayrılan alanları azalttığı veya tarım alanlarının verimini düşürdüğü görülmektedir. Esasen engebeli ve verimsiz alanlar yerleşim ve sanayi alanı olarak planlanması gerekirken, verimli, düz, tarıma elverişli alanların yerleşime açılması, ileride telafisi çok güç sorunların yaşanmasına neden olacaktır. Ayrıca eğimli ve ağaçsız alanlarda erozyona karşı yeterli önlemler alınmadığı için, çok büyük toprak kaybı nedeniyle bu alanlar çölleşmeye doğru gitmektedir⁹.

4. Gürültü Kirliliği

Gürültü; insanlar üzerinde olumsuz etki yapan ve istenmeyen seslere denir. Gelişmiş ülkelerde teknolojinin gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkmış olan gürültü sorunu, günümüzün önemli çevre sorunlarından birisi olmasına karşın, ülkemizde az bilinen bir kirlilik türüdür. Gürültü insanların işitme sağlığını ve algılamasını olumsuz yönde etkileyen, fizyolojik ve psikolojik dengelerini bozabilen, iç performansını azaltan, çevrenin hoşluğunu ve sakinliğini yok ederek niteliğini değiştiren bir tür kirliliktir¹⁰.

Fiziksel etkileri;

---

⁷ Çevre Kirliliği Nedir?, <http://www.r10net-kuresel-isinmaya-hayir-seo.kozlucakoyu.net/Cevre-ve-Cevre-Kirliligi.html>, (27.12.2010), p. 7.

⁸ Çevre Kirlenmesinin Nedenleri ve Kirlilik Çeşitleri, <http://www.bilgiustam.com/cevre-kirlenmesinin-nedenleri-ve-kirlilik-cesitleri/>, (27.12.2010), p. 5.

⁹ Galip Akın, 'Küresel Çevre Sorunları', C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 31, No:1, Mayıs 2007, s. 50.

¹⁰ Gürültü Kirliliği, <http://www.fmrtr.com/biyoloji/725005-gurultu-kirliligi.html>, (27.12.2010), p. 1.

- İşitme kaybı
  - 85 dBA gürültüye → uzun süre
  - 140 dBA gürültüye → kısa süre maruz kalma
- Nüfusun en duyarlı %10'luk kesiminde 85 dBA üzerinde işitme kaybı hızla artar.
- Avrupa'da hemen her ülke nüfusunun % 1.4'ü, günün 24 saati 75 dBA üzerinde trafik gürültüsüne maruz kalmaktadır.
- Ototoksik ilaçlar, kimyasal maddeler, vibrasyon, vardiyalı çalışmada gürültü ile beraber olduğunda işitme bozukluğunda artmaktadır.

Fizyolojik etkiler;

- Kan basıncında artış,
- Stres hormonlarında artış,
- Kan lipitlerinde artış,
- Kalp hızında artış,
- Elektrolit bozuklukları,

Psikolojik etkiler; kaygı, depresyon, aktiflik, pasiflik, saldırganlık, grup etkileşiminde bozukluklar, sinir bozukluğu, korku, rahatsızlık, baş dönmesi, tedirginlik, yorgunluk sayılabilir.

Performans üzerine etkileri ise;

- Erken çocuklukta, okumada gecikme, motivasyonda azalma,
- Doğrudan etkiler (iletişim bozukluğu, konsantrasyon bozukluğu),
- Dolaylı etkiler (verimlilikte azalma, sinirlilik, stres),
- Ertesi gün performansta azalma,
- Uyku ilacı ve sakinleştirici alımında artma,
- Uykusuzluk ve yorgunluk¹¹,

---

¹¹ Meriç Utku, 'Gürültü Kirliliği ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri', halk-sagligi.uludag.edu.tr/Seminerler/gurultu_kirliligi.pdf, (27.12.2010), s. 20, 21, 24, 27.

B. ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN TEMEL NEDENLERİ

Son yıllarda teknoloji ve sanayinin hızla gelişmesi, çevre sorunlarının da artmasına sebep olmuştur. Artan nüfusla birlikte devreye giren altyapılar, faaliyete geçtikleri günde bile yetersiz kalmaktadır. Bu plansız endüstrileşme ve sağlıksız kentleşme, nükleer denemeler, bölgesel savaşlar, verimi artırmak amacıyla tarımda kimyasal maddelerin bilinçsizce kullanılmasıyla birlikte, gerekli çevresel önlemler alınmadan ve arıtma tesisleri kurulmadan yoğun üretime geçen sanayi tesisleri, çevre kirliliğini tehlikeli boyutlara çıkarmıştır. Yapılan araştırmalar Dünyadaki mevcut çevre kirliliğinin % 50'sinin, son 35 yılda meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Hızlı nüfus artışı, çevre sorunlarına önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Türkiye, OECD ülkeleri arasında en yüksek nüfus artış oranına sahiptir. Birleşmiş milletlerin yaptığı nüfus tahminlerine göre, Türkiye nüfusunun 2025 yılında 92 milyona yükselmesi beklenmektedir Bu durum ülkemizin bugün olduğu kadar, gelecekte de çevre sorunları ile karşılaşacağıın bir göstergesidir¹².

Çeşitli kaynaklardan çıkan katı, sıvı ve gaz halindeki kirletici maddelerin hava, su ve toprakta yüksek oranda birikmesi çevre kirliliği oluşmasına neden olmaktadır. Hızla artan dünya nüfusunun ihtiyaçlarının karşılanması için teknolojinin gelişmesine bağlı olarak endüstrileşmenin de artması gerekmektedir. Bu artış beraberinde var olan doğal kaynakların hızla tükenmesine neden olmaktadır¹³. Çevre kirliliğini başlıca nedenlerini sıralayacak olursak; nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme ve yoksulluktur.

1. Nüfus Artışı

Nüfusun çevre için bir problem teşkil etmesi son elli yılda gerçekleşmiştir. Geçmiş dönemlerde nüfus artışının yavaş olması çevre üzerinde günümüzdeki kadar ciddi bir baskı yaratmamıştır. Çünkü 1950 yılına kadar geçen 500.000 yılda ulaşılan nüfus düzeyi son elli yıldaki nüfus artışına eşittir ve durum giderek daha kötüleşmektedir. Nüfusun bu kadar

---

¹² Çevre Kirliliğinin Nedenleri, <http://www.forumalev.net/kuresel-isinma/208876-cevre-kirliliginin-nedenleri.html>, (28.12. 2010), p. 1.

¹³ Çevre kirliliğinin nedenleri ve önlenmesi için yapılması gerekenler, <http://www.supermeydan.net/forum/forum449/thread9496.html> , (28.12.2010), p. 2.

büyümesi, zorunlu kaynakların üretim imkanını ciddi şekilde olumsuz etkileyecektir. Aslında günümüzde bile bu sınıra gelindiği düşünülmektedir¹⁴.

Nüfus artışı yeryüzünün bütün bölgelerinde aynı hızla artmamaktadır. Gelişmemiş diye tabir edilen 3. Dünya ülkelerinde nüfus artış hızı oldukça yüksektir. Bunun yanında refah seviyesi yüksek olan Avrupa ve Kuzey Amerika’da nüfus artış hızı oldukça düşüktür. Dünya nüfusunun büyük çoğunluğu gelişmemiş ülkelerde yaşamaktadır. Bu ülkelerin nüfus artış hızları bu oranlarda devam ederse; dünya nüfusu hızla artış gösterecektir. Bu artış sonucu doğal kaynaklar ve bulduklarını bölgenin imkanları tükenecektir ve bir takım çevresel sorunları da ortaya çıkaracaktır.

Nüfusun artışı ile birlikte hammadde, enerji, gıda ve doğal kaynaklar bakımından sıkıntılar yaşanacaktır ve bu ihtiyaçlara olan talep artacaktır. Aynı zamanda ülkedeki refah düzeyi düşecektir. Artan nüfus sonucunda ülkede oluşan emek arzı artış gösterecektir ama istihdamın aynı seviyede olmaması sonucu işsizlik ortaya çıkacaktır. Oluşan işsizlik sonucunda gelir dağılımında bozukluklar oluşacaktır ve halk fakirleşecektir. Böylece sabit bir geliri olmayan kesimin çevreye karşı da sorumluluğu olmayacaktır. Vergiler ödenmeyecek ve çevre konusunda gereken özen gösterilmeyecektir. Çevre sorunları artmaya devam edecektir.

2. Kentleşme

Kentleşme ya da daha somut ifadeyle, nüfusun kentlerde toplanması, çevre sorunlarının oluşumuna ortam hazırlayan temel etmenlerden biridir. Kentleşmeyi “sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran; toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci” olarak tanımlamak mümkündür¹⁵.

Kentleşmeyi cazip kılan unsurları sıralayacak olursak; sanayi, iş olanakları, ulaşım, eğitim, sağlık ve sosyal etkinlikleri sayılabilir. Gelişmiş ülkelerdeki kentleşmeye bakıldığında, kentleşmede daha çok sanayinin etkili olduğu görülmektedir. Gelişen sanayile birlikte kentleşme de artmıştır. Gelişmemiş ülkelerdeki kentleşmeye

---

¹⁴ Jamali, a.g.e., s. 35.

¹⁵ Altuğ, a.g.e., s. 17.

baktığımızda ise; tarım ekonomisiyle bağlantı kurulabilir. Tarım üretiminin azalması sonucu halk geçimini sağlayamamakta ve kente göçü tercih etmektedir.

Hava kirliliği, su kirliliği, kaçak yapılaşma, altyapı eksikliği, trafik ve gürültü kentlerde mevcut olan çevre sorunlarından sayılabilir. Bu sorunlar kent yapılarına göre değişiklik göstermektedir. Gelişmiş ülkelerdeki düzenli ve planlı büyüme sayesinde şehirden biraz uzak aralıklarda banliyöler kurulmuştur ve yerleşimler buralara yapılarak kent merkezine fazla yüklenilmemiştir. Yaşanan çevre sorunları daha az hissedilmektedir. Gelişmemiş ülkelerdeki kentleşme ise direkt olarak kent merkezinde yoğunlaşmaktadır. Gecekondulaşma ve altyapı eksiklikleri oluşan kentlerde doğal ve kültürel açıdan da sorunlar yaşanmaktadır. Bozulan kent yapısı çevrenin yanı sıra kentin turizm potansiyelini de etkilemektedir. Belirtilen çevre sorunları bu kentlerde oldukça fazla hissedilmektedir ve belediyecilik konusunda sorunlar yaşanmaktadır.

3. Sanayileşme

Sanayileşmeye baktığımızda kentleşmeyle arasında bir paralellik olduğunu söylenebilir. Sanayileşme sonucu kentler daha cazip merkezler haline gelmiştir ve nüfus buralarda toplanmıştır. Kentleşme sonucu oluşan çevre kirlilikleri de sanayileşmeye bağlanabilir.

Sanayileşme sonucu artan üretim miktarları, sanayiye giren her mamulün işlenmesi sırasında ortaya çıkan atıklar ve üretimin tamamlanmasıyla birlikte oluşan atıklar büyük bir kirlilik oluşturmaktadır. Oluşan bu atıklar çoğu zaman çevreye bilinçsizce bırakılmaktadır. İnsan sağlığı oluşan bu kirlilikten aşırı derece etkilenmektedir. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde denetimler yetersiz olduğu için sanayileşme sürecinde büyük çevresel kirlilikler yaşanmaktadır. Gelişmiş ülkeler ise; ağır ve kirlilik yaratan bu sanayileri gelişmemiş ülkelere kaydırarak kendilerini korumaya çalışmaktadır.

Üretim sürecinde ortaya çıkan atıkların temizlenmesi, işletme için üretimde ek maliyet oluşturarak pazar rekabetinde dezavantaj olacaktır. Gelişmekte olan ülkelere devletin kontrol eksikliği ve yaptırım gücü zayıflığı nedeni ile sanayi tesislerinin arıtma birimleri kurmaları bir anlamda sadece üretim maliyeti açısından ele alındığında caydırıcı bir faktördür. İşletmelerin arıtma tesisi kurup bunu çalıştırmaları yerine ceza ödemeleri daha karlıdır. Aynı üretimi yapan aynı kapasite ve teknolojiye iki tesisten arıtma tesisi

kuran ve çalıştırmanın üretim maliyeti, bunu kurmayıp cezaya razı olana göre daha yüksek olacağından pazar payını yitirecektir. Bu durumda sanayinin çevre kirliliği oluşturması kaçınılmazdır.

Gelişmiş ülkelerde ise, tersine olarak sanayi tesislerinin ya arıtma birimleri vardır ya da ücretini ödeyerek atıklarını kamu ya da özel sektöre ait arıtma tesislerinde arıttırırlar. Bu ülkelerde arıtmadan gelen ek maliyetler üretimde verimliliği artırmak ve giderleri azaltmak ile giderilmiştir. Dolayısı ile bu ülke ürünleri dış pazarlarda rekabet güçlerini korumaktadırlar. Gelişmiş ülkelerin arıtılmaları çok pahalı olan atıklarını uzak denizlere dökmeleri, pahalı arıtım gerektiren üretimleri geliştirmekte olan ülkelerde yaptırımları da bilinen bir gerçektir¹⁶.

4. Yoksulluk

Fakirlik, insanların çevreye bağımlılığını arttırmakta ve zorunlu olarak insanları aşırı ölçüde doğal kaynak kullanımına yönelmektedir. Fakirliğin hızlı nüfus artışı ile birleşmesi halinde (pek çok geliştirmekte ya da az gelişmiş ülkede olduğu gibi) çevreye verilen zarar daha da artmaktadır. Ancak fakirliğin çevreye verdiği zararın sanayileşmenin çevreye verdiği zarar ile karşılaştırıldığında, daha dar bir alanı etkilediğini (en azından kısa dönemde) söylemek mümkündür. Sanayileşmenin çevreye verdiği zarar, çok daha geniş boyutlu olup etkisi bütün dünyaya yayılmaktadır. Öte yandan, kitle imha silahlarının - kimyasal, biyolojik ve nükleer- dünyada hızla yayılması bütün insanlık için potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır¹⁷.

Küresel kamu malı niteliğine sahip çevre, bu yüzyılın önemli sorunlarından birisinin de fakirlik olduğunun kabul edilmesini sağlamıştır. Fakirlik yüzünden insanlar çevreye daha az duyarlı hale gelmekte, birincil amaç ekonomik kalkınma olarak algılanmaktadır. Çevreye zarar vermemek adına üretimden vazgeçmek mi yoksa ne olursa olsun kalkınmak ve bu konuda çevreye zarar vermeyi göz ardı etmek mi şeklinde ortaya

---

¹⁶ Alper Küçükaya, 'Avrupa Birliği Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri ve Türkiye İçini Bir Değerlendirme', Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2008, s. 29.

¹⁷ Coşkun Can Aktan, 'Globalleşmenin Ortaya Çıkardığı Sorunlar', <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/tehlake.htm>, 28.12.2010

çıkan bu ikilemi, bir kısır döngüyle açıklamak mümkündür. Bu kısır döngünün kırılması gereken zincirinin çevreye duyarlı kalkınma olduğu da ihmal edilemez bir gerçekliktir¹⁸.

Günümüzde gelir dağılımı ve refah seviyesi ülkeden ülkeye değişmektedir. Oluşan bu değişkenlikler ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle yakından ilgilidir. Yine ülke içi gelir dağılımı ve refah seviyesi de farklılık göstermektedir. Devletler, ülke içi gelir dağılımını sağlamakta zorlanmaktadırlar. Mevcut piyasa düzenine kolayca müdahale edilememekte ve kişilerin gelir düzeylerinde değişimler yaşanmamaktadır. Bu da yukarıda bahsedilen yoksulluk ile çevre sorunları arasında oluşan kısır döngünün devam etmesi anlamına gelmektedir. Bu konuda fazla çözüm üretemeyen devletler, toplum bilincini yükseltici çalışmalar yaparak çevre konusunun bazı olumlu sonuçlar alabilir.

II. ÇEVRE KİRLİLİĞİNİ ÖNLEMEDE VE ÇEVRE POLİTİKASINDA KULLANILACAK MALİ ARAÇLAR

Çevre ile ilgili kuralların ilk düzenlenmeye başlandığı günlerden sonra geçen yaklaşık otuz yıllık bir sürenin ardından, zamanımızda çevre kirliliğini kontrol biçimi yeni bir anlayışa ulaşmıştır. Piyasa özendiricilerinin kullanılması suretiyle kirliliğin kontrolünü amaçlayan ve adına mali araçlar denilen bu yeni çevre kirliliği ile mücadele yöntemleri, belli bir teknolojinin kullanılmasını veya belli bir performansı, çevreye zarar verici nitelikteki bazı kimyasal maddelerin üretiminin yasaklanması, işletme izinlerinin verilmesi sırasında çevre ile ilgili standartlara uyma mecburiyetinin getirilmesi, çevreye zararlı kimyasal maddelerin ithali, depolanması ve satışı ile ilgili sınırlamalar ve yasaklamalar, arıtma tesislerinin kurulması mecburiyetinin getirilmesi gibi, kumanda ve kontrol araçları ile gerçekleştirmeyi öngören klasik yöntemlerden farklıdır¹⁹.

Bahsedilen araçların temel hedeflerinden biri, doğal kaynakların verimli kullanımı ve dağılımı için doğru bir fiyat oluşumunu sağlamaktır. Doğru bir fiyat, çevresel zararların marjinal maliyetinin, kirliliği azaltmanın marjinal maliyetine eşit olduğu fiyattır. Ancak bu noktada önemli bir sorun vardır. Eğer çevresel mal ve hizmetlerin pazarlanması veya çevreye verilen zararların maliyetlerine yansıtılması söz konusu değilse, doğru bir fiyat

¹⁸ İbrahim Acar 'Vergilemede Tahsis İlkesinin Çevre Vergileri Açısından Değerlendirilmesi', **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, C.11, S:1, 2006, s. 222.

¹⁹ Biltekin Özdemir, 'Küresel Kirlenme Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Çevre Vergileri', **Maliye Dergisi**, S:156, Ocak-Haziran, 2009, s. 12.

oluşumu da sağlanamayacaktır. Bu durumda uygun çözüm, çevreyi korumanın maliyetini, çevreye atılan kirleticiler için ödenecek fiyata eşitlemektir. Çevreye göre ayarlanmış böyle bir fiyat oluşumu, çevreye verilen zararları azaltmaya yönelik önemli bir teşvik olabilir²⁰.

Sürdürülebilir kalkınma açısından bakacak olursak; sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi; her şeyden önce, insanların ve firmaların günlük yaşamda, üretim, tüketim, istihdam ve ulaşım gibi konulara ilişkin aldıkları kararların bu yönde olmasına bağlıdır. İşte mali araçlar, ilgili kişileri mal ve hizmetlerin üretim ve tüketiminde çevresel maliyetleri de göz önünde tutan tercihler yapmaya ve bu şekilde çevre lehine davranışlar sergilemeye yöneltir²¹.

Mali araçların diğer gerekçelerine bakıldığında; dışsallıklar mali araçların temelini oluşturmaktadır. Negatif dışsallıklar sonucu çevre ve insan zarar görmektedir. Bunun önüne geçmek içinde dışsallıkların içselleştirilmesi gerekmektedir. İçselleştirme; yaptığı faaliyetler sonucu negatif dışsallık yayanların bunun sonucunda devlete vergi, harç ödemesi veya ortaya çıkan bu dışsallığı gereken kaynakları sağlayarak ve gereken önlemleri alarak kendi bünyesine katmasıdır. Teşvikler de mali araçların içinde yer alır. Devlet çıkardığı teşvikler sayesinde çevre politikaları ve koruma önlemlerini uygulayabilir. Uygulanan teşvikler sayesinde üretici ve tüketiciler özendirilecek ve yararlanmak isteyenler gereken çevre önlem ve uygulamalarını yerine getirerek teşviki alacaklardır. Teknolojik gelişmeler ve yeni yapılanmalarda artış sağlanabilir. Üretici ve tüketiciyi vergiye dahil ederek gelir artırılabilir. Çevresel öncelik için en etkin politikalaradır. Toplumun çevre bilinci edinmesinde önemli rol oynamaktadır. Daha düşük toplam maliyet ve daha az kirlilik hedeflenmektedir.

Mali araçların oluşumunda kirleten öder ilkesi vardır. Bu ilkeyle ortaya çıkan kirliliğin, kirliliğe sebep olan kişi tarafından maliyetinin yüklenilmesi anlayışı benimsenmiştir. Bu ilke mali araçların çevre politikalarında özendirici ve gelir getirici olması nedeniyle çevre politikalarında kullanımını öngörmektedir.

---

²⁰ Ali Değirmendereli, 'Çevre Korunmasında Özel ve Kamu Girişimi Ya da Çevre Koruma Araçları', **Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar**, Ed. Mehmet C. Marin- Uğur Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul, 2004, s. 495.

²¹ Yılmaz Dünder- Mustafa Fişne, 'Avrupa Birliği'nde Çevresel Ekonomik Uygulamalar', **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, C.5, S.2, 2002, s. 123.

Genel olarak, çevre politikası araçların seçiminde; çevresel etkinlik, ekonomik verimlilik, hakkaniyet (eşitlik), idari fizibilite, maliyet ve kabul görme gibi kıstaslar önemli rol oynamaktadır. Böylelikle ekonomik araçlar; maliyeti büyük oranda düşürme, kirliliği azaltmaya teşvik etme, esnekliği artırma, çevresel etkinlik sağlama ve finansal kaynak oluşturma gibi avantajları da bünyelerinde barındırırlar²².

Mali araçların çeşitleri ise; çevresel vergiler, harçlar, kirletme hakkı, sübvansiyon ve fonlar, depozito-geri ödeme sistemi, vergi indirimleri, mevzuata uyma teşviki şeklinde sayılabilir.

A. ÇEVRESEL VERGİLER

Mali araçlara bakıldığında en önemli uygulamanın çevre vergileri olduğu görülmektedir. Bu ekonomik araçlar içinde en yaygın ve etkin kullanıma sahiptirler. Emisyon nedeniyle katlanılacak maliyetlerin tam hesaplanamaması sonucu vergi oranı tam olarak belirlenememektedir. Bunun sonucu düşük vergi oranı teşvikten uzak, yüksek vergi oranı ise vergi kayıplarına yol açmaktadır. Böylece çevre vergilerine baktığımızda her ülke için sabit bir verginin olmadığı görülmektedir. Kirliliğin de her ülkede aynı seviyede olmamasından dolayı uluslararası ortak bir çevre vergisine rastlanmamaktadır. Ülkeler kendilerine uygun, kirliliği önleyici ve düzenleyici, oranlar ve vergiler tespit ederek vergiyi uygulamaktadır. Çevre vergileri aynı zamanda düzenleyici özelliğe sahiptirler. Mükellef üzerinde bilinçlendirici etki yaratarak, mükellefin tercihini ve alışkanlıklarını değiştirmeyi hedeflemektedir. Gelir amacı ikinci planda tutulmuştur. Mükellefin, çevreyi kirletici üretim ve tüketimden uzak tutulması hedeflenmiştir.

Çevre politikası aracı olarak vergi salınması, bazı üretim ve tüketim davranışlarının çevreye negatif dışsallık saçtığı gerçeğine dayanmaktadır. Ekonomi teorisi bu gibi dışsallıkları sosyal maliyet olarak nitelendirmektedir. Bu gibi dışsallıklar tüketime konu olan mal veya hizmetler üzerine vergi konulması ya da sosyal maliyeti olan üretim sürecinin çeşitli aşamalarının vergilendirilmesi şeklinde içselleştirilebilir. Çevreye zararlı ekonomik faaliyetin vergilendirilmesiyle mükellef üzerindeki vergi yükü zarar verici davranışın azaltılmasına neden olacak şekilde arttırılır. Bu durumda vergi hasılatı da

---

²² Düriye Toprak, 'Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar', **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S:4, Yıl:2, Güz 2006, s. 154.

dışsallık yaratan ürünün fiyatı ve miktarı ölçüsünde artacaktır. Çevreye zararlı faaliyet üzerinde vergi yükünün artması, mükelleflerin söz konusu faaliyetle ilgili olarak kendilerine vergi avantajı sağlayacak alternatif üretim teknikleri ya da tüketim için ikâme malları bulmaya itecektir.

Çevreye zararlı davranışları azaltmayı amaçlayan çevre vergilerinin özellikleri aşağıdaki gibidir:

- Çevre vergileri çevreye zararlı malların, hizmetlerin veya faaliyetlerin maliyetini artırır.
- Üretici birimleri yeni üretim teknikleri geliştirmeye yönlendirerek teknoloji gelişmeye katkıda bulunur.
- Vergi gelirleri artırılırken, işgücü ve sermaye üzerindeki vergi yükünün azalmasıyla ekonomiye olumlu katkılarda bulunur²³.

B. HARÇLAR

Harçlar, çevrenin korunması ve kaynakların daha etkin kullanımı için uygulanan mali araçlardır. Bilindiği gibi harcı, vergiden ayıran en önemli özellik belirli bir hizmet karşılığı alınmasıdır.

Çevre için harç, belirli bir bölgede kirletici tarafından çıkartılan zararlı maddeler için alınması gereken parasal karşılıklara denir. Kural olarak bu harç kirletici emisyonların azaltılması şeklinde bir reaksiyona yol açacaktır. Harçları bir anlamda “kirliliğin bedeli” olarak görenlerde vardır²⁴. Uygulamada, emisyon harçları, ürün harçları, kullanıcı harçları ve idari harçlar şeklinde görülmektedir. Emisyon harçları ise, kirleticilerin havaya, suya veya toprağa salınması veya gürültü oluşturulmasına karşı konan harçlardır ve kirleticilerin nitelik ve niceliğine göre hesaplanırlar. Ürün harçları; üretim, tüketim veya atılmaları esnasında çevreye zarar veren ürünler üzerine konan harçlardır. Ürün harçları; emisyon harçlarının uygulanmasının uygun olmadığı durumlarda bunlar yerine kullanılabilir.

²³ Emrah Ferhatoğlu, ‘Avrupa Birliği’nde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri’, E-Yaklaşım, Sayı:3, Ekim 2003, s. 2., www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/cevre_vergisi.pdf, (15.01.201)

²⁴ Sevim Budak, ‘AB ve Türk Çevre Politikası-Avrupa Topluluğu’nun Çevre Politikası ve Türkiye’nin Uyum Sorunu’, Büke Yayınları, İstanbul, 2000, s. 59.

Kullanıcı harçları; sağlanan ortak veya kamusal hizmetler için yapılan ödemelerdir²⁵. İdari harçlar; kimyasal maddelerin kayıtlanması ya da çevre standartlarının düzenlemesi ve uygulamaya konması amacı ile alınan harçlardır²⁶.

Harçlar genellikle yerel idarelerce toplanmakta ve toplanan gelir, yol açılan çevresel zararların giderilmesi ve tazmini amacıyla kullanılmaktadır. Fakat bu yöntemde çevreye zarar veren faaliyetlerin doğrudan sınırlanmasına ilişkin bir sonuç ortaya çıkmamaktadır. Aksine kirletici için, kirletme faaliyeti pahalılaştırılmaktadır. Şimdiye kadar dışarı yansıttığı maliyetler, bundan böyle firmanın kendi giderleri arasına girerek içselleşmektedir²⁷.

C. KİRLİTME HAKKI

Kullanım alanı sınırlı sayıda ülkede olan ve ABD 'de geniş kullanıma sahip olan bu araçlar, belli bir bölge için belirlenen kirlilik miktarının sınırlarına göre açık artırma ya da belirli bir ücret karşılığında kamu tarafından piyasa satılmasıdır.

Sistem genel olarak şu aşamalardan oluşur: Kamu tarafından belli bölgeler için kirlilik miktarının belirlenmesi; firmalara, belirlenen toplam kirlilik miktarı çerçevesinde, belirli bir zaman dilimi içinde çevreye bırakabileceği kirlilik miktarının açık artırmayla satılması; kirletme hakkını satın alan firmanın, satın aldığı kirletme miktarından daha az kirliliğe yol açması durumunda, hakkın kalan kısmını başka işletmelere satabilme olanağının tanınması. Bu şekilde kirletme haklarının alınıp satıldığı bir pazar meydana getirilmiş olur²⁸.

Bu uygulamayla hakları satın alan firmalar teknolojilerini geliştirmek zorunda kalacaktır. Gelişen teknoloji ile daha az kirlilik oluşacak ve daha az kirletme hakkı kullanılacaktır. Firmalar ellerinde kalan kirletme haklarını satıp gelir sağlayabileceklerdir. Daha az kirlettikleri için bir sonraki hak alımında daha az hak satın alarak maliyetlerini düşürebileceklerdir. Böylece bu firmalar rakiplerine göre piyasada avantaj sağlayacaktır ve diğer firmaları bu uygulamaya teşvik edeceklerdir.

---

²⁵ Dündar- Fişne, **a.g.m.**, s. 124.

²⁶ Alper Güzel, 'Sürdürülebilir Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Mali Sorumlulukları', www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/.../EK-10.pdf, (15.01.2011)

²⁷ Budak, **a.g.e.**, s. 60.

²⁸ Değirmendereli, **a.g.m.**, s. 501.

Kamunun elinden çıkan kirletme hakları piyasaya bırakılmaktadır. Piyasa kendi pazarını oluşturmakta ve haklar piyasada el değiştirmektedir. Böylece kamu diğer süreçler için bir maliyette bulunmamaktadır. Satılan bu hakların kamu tarafından iyi denetlenmesi gerekmektedir. Belirlenen kirlilik limitinin aşılması durumunda çevresel felaketler oluşabilir. Hakların satılacağı bölgenin iyi belirlenmesi ve o bölgedeki piyasa bilgilerinin sağlam olması, piyasadaki firmalar arasında sorunu önleyebilir.

Kirletme hakları birtakım problemlere yol açabilir. İzin verilecek kirlilik düzeyi önemli sorunlar oluşturabilir. Bunun için kirlilik düzeyi iyi belirlenmeli ve kullanıcı sayısı buna göre ayarlanmalıdır. Kirletme hakkının, ücret ödeyerek çevreyi serbestçe kirletme olduğu anlayışı oluşturulmamalıdır. Kirletme haklarının satımı sonucunda firmalar arasında da sorunlar oluşabilir. Piyasa yeni girmeye çalışan firmalar, kirletici haklarının sınırlı olması ve daha önce kirletme hakkına sahip olan firmanın elinde bulundurduğu hak için yüksek bir ücret istemesi sonucu yeni firma piyasaya girmeyebilir. Kirletici hakkının yüksek bir ücretten satılması sonucu piyasadaki güçlü firmalar bu hakları ele geçirerek daha küçük firmaların kapanmasına neden olabilir. Bu durumlarda, piyasada üretim ve istihdam da azalmalara neden olarak ekonomiyi olumsuz etkileyebilir.

Kirletme hakları belli bölgelerde ve belli düzeyde kirlilikler için kullanılmaktadırlar. Sabit kirlilik kaynaklarını önlemede başarılıdırlar. Çevreyi aşırı kirleten ve insan sağlığını tehdit eden tehlikeli kirlilik durumunda kullanılmazlar.

D. SÜBVANSİYONLAR

Vergi koymak suretiyle firmanın marjinal maliyetini yükselterek üretimi düşürmenin alternatifi, kirlilik yaratan firmalara bundan vazgeçmeleri için sübvansiyon verilmesidir. Çevresel sübvansiyonlar tüm diğer araçlara, özellikle de çevre vergileri ve harçlarına göre farklılık göstermektedir. Çünkü burada bir ceza değil, özendirme ya da destekleme söz konusu olmaktadır²⁹.

“Kirleten öder ilkesine” ters düşmesi ve ekonomik etkinlikten uzak olması sonucu pek kullanılmazlar. Çevrenin iyileştirilmesi için gereken faaliyetleri desteklemek ve çevre

²⁹ Mustafa Taytak- Oytun Meçik, ‘Küresel Çevre Sorunlarına Karşı Uluslar arası Yeşil Diyalog’, s.11., idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma16.pdf, (15.01.2011)

dostu üretimi sağlamak için verilirler. Çevreye zarar veren sübvansiyonlar kaldırılarak, çevre koruması sağlanabilir. Ulaşım ve maden çıkarmadaki sübvansiyonların kaldırılması buna örnek verilebilir.

E. DEPOZİTO-GERİ ÖDEME SİSTEMİ

Depozito sistemi, çevreye zarar verme potansiyeli taşıyan ürünlerin satışı üzerine bir fiyat konulması ve ödenen bu ek fiyatın, belli koşulların yerine getirilmesi durumunda iade edilmesi esasına dayanır. Geri ödeme, ürünlerin tamamının ya da bir kısmının kirliliğe neden olmadan geri dönmesi durumunda gerçekleşir. Böylece istenmeyen davranış üzerine bir maliyet yüklenerek tüketicilerin o davranıştan kaçınmaları teşvik edilmeye çalışılır. Sonuçta hem kirlileme olasılığı bulunan bazı maddelerin çevreyi kirlilemeden geri gelmesi sağlanmış olunur, hem de geri gelen bu maddeler işlenip tekrar kullanılarak ekonomik bir değer elde edilir.

Depozito sistemi ile bilinen en yaygın uygulama, birçok ülkede yürürlükte olan içeceklerin şişe ya da kutularının iade edilmesi uygulamasıdır. Yapılan istatistikler, bu uygulamayla şişe ve kutuların %80'inin geri dönüşünün sağlanabildiğini göstermiştir. Bazı ülkelerde pil, plastik, boya ve tarım ilaç kutularını da kapsayacak şekilde uygulamanın genişletilmesi fikri giderek yaygınlaşmaktadır. Çünkü bu sistem, çevreye zarar veren ürünlerin kullanımını caydırıcı etkisi ve ürünlerin çevreye zarar vermeyecek şekilde ortadan kaldırılmasını teşvik etmesi açısından yararlı olmuştur³⁰.

F. VERGİ İNDİRİMLERİ

Devlet tarafından çevreyle uyumlu teknoloji edinmek isteyen işletmelere yapılacak olan vergi indirimleri de işletmeler için kaynak oluşturmaktadır. Vergi indirimleri gelir ve kazançları doğrudan etkilemektedir.

---

³⁰ Değirmendereli, a.g.m., s. 503.

Örneğin Almanya’da çevre korumaya yönelik yatırım yapıldığında, bu yatırımın maliyeti birinci yılda %60, takip eden 5 yıl içerisinde de tamamen vergiden indirilebilmekte ve bu olanak da yatırımcılar tarafından sıklıkla kullanılmaktadır³¹.

G. MEVZUATA UYGUNLUĞA TEŞVİK

Buradaki amaç; belirlenen ölçütlerde üretimi çevreye göre yapmak ve gereken önlemleri almaktır. Mevzuata uymama durumunda vergiler kullanılır. Mevzuata uymayan ve çevreye zarar veren üreticilerden alınır.

Uygulanan bu cezalar kişinin mevzuata uyması için ekonomik bir neden oluşturur. Bu aracın iki çeşit uygulaması vardır. Bunlar mevzuata uymama cezası ve performans tahvilleridir. Mevzuata uymayan kişilerin çevreyi kirlettikleri için ödedikleri paralardır. Performans tahvilleri çevreye zarar verme potansiyeli olan bir faaliyet öncesinde kamusal otoritelere yapılan ödemelerdir. Bu araç kişileri belirlenen çevre standartlarına uymaya zorlar ve çevrenin sürdürülebilir düzeyde kullanılmasını teşvik eder. Dönem sonunda çevreye zarar vermediğini kanıtlayan bireyler ya da firmalar tahvillerin bedelini geri alırlar. Eğer çevreye zarar verirlerse kamusal otorite tahvillerin bedelini çevreye verilen zararı iyileştirme amacıyla kullanacaktır. Ancak tahviller yüksek yönetim maliyetleri ve çevreye verilen zararı denetlemekteki zorluklar nedeniyle diğer iktisadî araçlara nazaran daha az kullanılır³².

Teşvikler; teknolojik gelişmelerin çevreye uyarlanması ve çevre vergilerinin etkilerinin artırılması için kullanılırlar. Çevre konusunda büyük harcamalar yapan firmaları korurlar ve diğer firmaları da bu uygulamalara özendirirler.

Belirli kaynaklardan elde edilen gelirlerin, çevresel amaçlar için kullanılmasıyla çevresel fonlar oluşmaktadır. Buradaki amaç, fondaki kaynakları çevre için kullanarak çevrenin korunmasının sağlanmasıdır. Fonların gelirleri, kirleten öder ilkesinde toplanan paralarla oluşturulmaktadır.

Örnek olarak Rio Konferansı’nda oluşturulan Global Çevre Fonu verilebilir. Bu fonun amacı, çevreyi en fazla kirleten gelişmiş ülkelerden toplanan paraları, gelişmekte olan ve finansal problemler yaşayan ülkelerin çevre sorunlarında kullanılmasıdır.

---

³¹ Budak, a.g.e., s. 62.

³² Taytak- Meçik, a.g.m., s. 12.

III. ÇEVRE VERGİLERİ

Mali liberalizmin yerine müdahaleci devlet anlayışının geçmesiyle birlikte, vergilemenin ekstra fiskal amaçları teori ve uygulama alanında gitgide daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Bunun sonucunda vergi artık sadece bir gelir sağlama aracı değil, iktisadi ve sosyal hayata müdahalenin, hatta bazen politik amaçları gerçekleştirmenin çok önemli bir aracı haline gelmiştir. Çevresel vergiler de, bu yeni anlayışın bir sonucu olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

Çevresel vergiler sosyal amaçlı-şekillendirici norm gurubuna girmektedir. Çevresel vergilerin bu norm gurubu içinde bulunduğu belirtilmesi, çevresel vergilerin en önemli özelliğini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Buna göre çevresel vergilerin en belirgin özelliği, çevresel hedeflere yönelik olarak bir yönlendirme ya da bir şekillendirme aracına hizmet etmesinin istenmiş olmasıdır. Bir başka deyişle, çevresel vergilerin çıkarılış amacı devlete gelir temin etmekten çok mükellefi belli bir davranışa yönlendirme ya da belli bazı şeyleri şekillendirmedir. Bu ifadeyi tersinden formüle etmek de mümkündür ve böyle bir formülasyon yanlış olmayacaktır. Bir verginin çevresel vergi niteliği kazanabilmesi için, mükellefleri belli bir çevresel davranışa yönlendirme amacıyla çıkarılmış olmalı ve bünyesinde bunu gerçekleştiren bir mekanizma bulunmalıdır³³.

Çevre vergilerinde altı çizilmesi gereken nokta, verginin amacının yönlendiricilik olduğunun belirlenmesidir. Bundan hareket ederek herhangi bir verginin çevreyle bağlantısı olsa da, verginin niteliğinde yönlendiricilik özelliği kanunlarca belirtilmediği sürece o vergiye çevresel vergi niteliği kazandırmayacaktır.

Çevre kirliliğinin önlenmesinde ilk çözümler olarak emir ve yasaklar kullanılmıştır. Emir ve yasaklar sadece cezaları, kuralları ve standartları belirlemiştir. Zamanında başarılı olan bu düzenlemeler ciddi çevresel sorunların önüne geçememiştir. Emir ve yasakların aksine üretici ve tüketicilerin yönlendirilmesi, doğal kaynak kullanımı ve kirliliğinin maliyetini fiyatlar yoluyla etkilemektedir. Bunun sonucu üretici ve tüketici tercihlerinin

---

³³ Ali Değirmendereli, 'Türk Vergi Sisteminde Uygulanan Bazı Vergileri Çevresel Vergi Kavramı Açısından Değerlendirilmesi', **Vergi Sorunları Dergisi**, S:174, Mart 2003, s. 116.

değiştirdiği görülmektedir. Maliyet düşürücü yönlendirmeler tercihleri bu yolda değiştirmiştir.

Çevre politikası aracı olarak vergi salınması, bazı üretim ve tüketim davranışlarının çevreye negatif dışsallık saçtığı gerçeğine dayanmaktadır. Ekonomi teorisi bu gibi dışsallıkları sosyal maliyet olarak nitelendirmektedir. Bu gibi dışsallıklar tüketime konu olan mal veya hizmetler üzerine vergi konulması ya da sosyal maliyeti olan üretim sürecinin çeşitli aşamalarının vergilendirilmesi şeklinde içselleştirilebilir. Çevreye zararlı ekonomik faaliyetin vergilendirilmesiyle mükellef üzerindeki vergi yükü zarar verici davranışın azaltılmasına neden olacak şekilde arttırılır. Bu durumda vergi hasılatı da dışsallık yaratan ürünün fiyatı ve miktarı ölçüsünde artacaktır. Çevreye zararlı faaliyet üzerinde vergi yükünün artması, mükelleflerin söz konusu faaliyetle ilgili olarak kendilerine vergi avantajı sağlayacak alternatif üretim teknikleri ya da tüketim için ikâme malları bulmaya itecektir³⁴.

Çevre vergilerine bu açıdan bakıldığında altında yatan düşüncenin, çevreye zarar veren üretim faktörlerine ek vergi konulması iken, çevreyi koruyucu üretim faaliyetlerini uygulayanların vergi yükünün hafifletilerek daha az vergilendirilmesidir. Üretimden tüketim sürecine kadar geçen aşamaları çevreye yarar sağlayan tercihler yönünde değiştirmektedir. Atıkların çevreye bırakılmasının önlenmesi ve azaltılması, doğal kaynakların etkin kullanılması, geri dönüşümün yaygınlaştırılması, yenilenebilir enerji kullanımının artması, yeni teknolojilerin kullanılması, madde ve enerji kaynaklarının kullanımı sonucu oluşan kirliliğin azaltılması ve iktisadi açıdan kalkınmayla birlikte küreselleşme hareketlerine uyararak çevrenin korunması hedeflenmiştir.

Çevre vergisi, hem gerçek anlamda vergi yerine, hem harç hem de katılım payı ve yeri geldiğinde diğer mali yükümlülük çeşitleri içinde kullanılmaktadır. Çevre vergisinin böyle geniş bir şekilde kullanılıyor olmasının başlıca nedeni çevresel mali yükümlülüklerin, vergi hukukundaki niteliğinin kesin bir şekilde belirlenmesinde yaşanan zorluktur. Çevresel amaçlı konulan bir mali yükümlülüğün vergi hukukundaki tam karşılığının ne olması gerektiği tartışmalara neden olmuştur. Sonuçta çevre vergileriyle ilgili birçok kaynakta, bir üst kavram olarak, çevresel amaçlı çıkarılmış bulunan bütün mali

---

³⁴ Ferhatoğlu, **a.g.m.**, s. 2.

yükümlülük çeşitlerini içerecek şekilde “çevre vergisi” kavramı kullanılmış ve halen de kullanılmaya devam etmektedir³⁵.

Çevresel vergiler üretici ve tüketicilerin çevresel maliyetlere parayla katılmasını sağlamaktadır ve bu parasal katılımın sağlandığı tek araç vergilerdir. Birçok ülke günümüzde çevre politikalarının uygulanmasında baş araç olarak çevre vergilerini kullanmaktadır.

A. ÇEVRESEL VERGİLERE TARİHSEL BAKIŞ

Çevre sorunlarının artış göstermesi ve çevre kirliliğinin dayanılmaz boyutlara ulaşması sonucu çevre konuşulmaya başlanmıştır. Bununla birlikte 70’li yıllardan itibaren çevre ve çevresel vergiler gündeme gelmeye başlamıştır. 80’li yıllardan itibaren çevreye yönelik kalkınma politikaları izlenmeye başlanmıştır. 90’lı yıllardan itibaren de “yeşil vergiler” kavramı gündeme gelmiştir.

Kirliliğin küresel boyutlara ulaşması ve bütün dünyayı ilgilendirir bir hale gelmesi sonucu çeşitli konferanslar yapılmış, sivil toplum kuruluşları oluşturulmuş ve uluslararası antlaşmalar yapılmıştır.

Çevresel vergilendirme ile ilgili tartışmalar, Pigou’nun 1932 yılında yazdığı “The Economics of Welfare” kitabında ileri sürdüğü düşüncelere dayanmaktadır. Pigou bu eserinde, “marjinal sosyal maliyetler” ile “marjinal sosyal faydalar” kavramını ortaya koymuş ve refah ile ilgili değerlendirmelerini bu kavramlara göre yaparak ilk defa çevre konularını iktisadi değerlendirmelerin içine sokmuştur. Pigou’nun “sosyal” kavramı, malın üreticisinin ve tüketicisinin yalnızca özel olarak belirtilenler dışındaki bütün maliyetleri ve sağladıkları faydaları ifade etmektedir. Pigou’ya göre “ekonominin etkinliği”, diğer bir deyişle “refah optimizasyonu”, marjinal sosyal maliyetlerle marjinal faydaların eşitlenmesiyle sağlanacaktır.

Pigou’nun görüşleri doğrultusunda çevresel vergilerle, malın üreticisine ve tüketicisine –yalnızca özel olarak belirtilenleri değil- bütün maliyetleri ve sağladıkları faydaları dikkate almalarını sağlayan düzenlemeler kastedilmektedir. Bu düzenlemelerle, üretimin sosyal maliyeti ile özel maliyeti arasındaki fark “vergi” kamuya aktarılacaktır.

---

³⁵ Değirmendereli, Çevre Korunmasında Özel ve Kamu Girişimi Ya da Çevre Koruma Araçları, a.g.m., s. 497-498.

Tüketiciler, artan vergilerle yükselen fiyatlara üretimlerini kısıyarak tepki göstermiş olacaktadırlar. Çevresel vergiler firmaları toplumsal açıdan doğru miktarda üretmeye itecek ve fiyat, marjinal toplumsal maliyetle eşitlenecektir. Böylece kaynakların almasıık kullanımları arasında optimal dağılım sağlanmış olacaktır³⁶.

Pigou türü vergiler olarak da bilinen bu vergileri daha sonra C.Plott düzenleyici vergiler kavramı olarak ele almış ve negatif dışsallık yaratan ürünler üzerinde düzenleyici vergilerin etkilerini incelemiştir. Daha sonra Buchanan, negatif dışsal ekonomilere karşı düzenleyici vergilerin kullanılması durumunda, tekel ve tam rekabet piyasalarında refah kazancı ve kaybını geometrik olarak açıklamıştır. Son yıllarda yoğun bir şekilde dünyanın gündemine giren çevre sorunları nedeniyle ortaya çıkan sorunların çözülmesi arayışları Pigou tipi vergileri tekrar güncel hale getirmiştir. 1972 yılında OECD tarafından kabul edilen kirleten öder ilkesi bir anlamda Pigou önermelerinin güncelleştirilmiş halidir. Çevre vergileri pek çok uluslararası konferansta ele alınmış ve çevre politikalarının önemli bir bölümünü oluşturmuştur³⁷.

Uluslararası alanda çevre hakkındaki ilk konferans BM tarafından 1972 yılında Stockholm’ de ‘İnsan Çevresi Konferansı’ adı altında gerçekleştirilmiştir. Bu konferansın hemen ardından Stockholm Deklarasyonu yayınlanmıştır.

Konferansın en önemli amacı ve hedefi; her ülkenin çevreye karşı sorumluluğunu kabul etmesi, insanın yeryüzündeki varlığını sürdürebilmesinin esas koşulu olduğu noktasında birleşilmesidir. Konferans sonucunda ise, gelişmekte olan ülkeleri, kalkınırken çevre sorunlarının ortaya çıkmasını önlemeye yöneltmenin, zengin ve yoksul ülkeler arasındaki ayrımlar giderilmedikçe çevre koşullarının iyileştirilmesinde önemli bir ilerleme kaydedilemeyeceğinin ve kalkınmanın çevreyi korumakla çelişen bir tarafının olmadığına önemine varılmış ve bu düşünceler kabul edilmiştir³⁸.

Deklarasyonun 1. maddesi ‘Her insanın; kendine yakışır şekilde, hürriyet, eşitlik ve yeterli yaşam koşullarını sağlayan onurlu ve refah içinde bir çevrede yaşamak temel hakkıdır.’ Bu maddeyle birlikte ilk kez çevre hakkı gündeme gelmiştir. Her vatandaşa, devletten sağlıklı ve kaliteli bir çevrede yaşamayı isteme hakkını vermektedir.

---

³⁶ Yusuf Şahin, ‘Türk Vergi Sisteminin Çevresel Vergiler Açısından Değerlendirilmesi’, **Vergi Sorunları Dergisi**, S:133, Ekim-1999, s. 121.

³⁷ Küçükçaya, **a.g.t.**, s. 44.

³⁸ Çevre Hakkı, http://tr.wikisource.org/wiki/%C3%87evre_Hakk%C4%B1, (18.04.2011), p. 10.

Rio Deklarasyonu; evimiz olan dünyanın, birleşik ve birbirine bağımlı olan özelliklerinin farkına vararak ülkeler Rio de Janeiro'daki Yeryüzü Zirvesi'nde bir araya geldiler. Hatta ülkemiz bu zirvede hükümet başkanı seviyesinde temsil edildi. Devletler, gelecekteki gelişmeleri aydınlatması için bir takım prensipler geliştirdiler. Bu prensipler insanların kalkınma haklarını ve ortak çevremizi koruma sorumluluklarını tanımlamakta olup, 1972'de düzenlenen "BM İnsan ve Çevresi Stockholm Konferansı" sonunda yayınlanan "Stockholm Deklarasyonu" üzerine inşa edilmiştir. Rio Deklarasyonu, uzun vadeli ekonomik kalkınmanın tek çaresinin ancak çevrenin korunması ile bağdaştırılması olduğunu ifade etmektedir. Bu ise ancak ülkelerin; hükümetlerini, halklarını ve toplumun anahtar kesimlerini içine alarak, yeni ve eşitliğe dayanan küresel bir ortaklık meydana getirmeleri halinde gerçekleşecektir. Ülkeler, küresel çevre ve kalkınma sistemlerinin bütünlüğünü koruyacak uluslararası anlaşmalar meydana getirmelidirler. Rio Deklarasyonu'nda bir dizi önlemler içeren ek belgeler de imzalanmıştır. Bunlar: Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, İklim Değişikliği Sözleşmesi, Orman Prensipleri Antlaşması'dır³⁹.

Son 30 yılda, ekonomik araçlar OECD ülkelerinin çevre politikalarında önemi sürekli artan bir rol oynamaktadır. Ayırt edici bir özellik, atıklar, motorlu araçlar, enerji kaynakları, su ve hava salınımı gibi çevre ile alakalı olan vergilerin artan kullanımınıdır.

Çevre vergilerinde gelen gelir OECD ülkelerinde gayri safi yurtiçi hasılanın aşağı yukarı %2'sini oluşturmaktadır. Petrol ve dizeli de içine alan, motorlu taşıtların ve yakıtların alınması ve kullanılması ile alakalı vergiler gelirlerin çoğunu oluşturmaktadır. Bazı ülkelerde, vergiler ayrıca geniş çevre sorunlarını tanımlamakta da kullanılır. Fakat, her ne kadar çoğu bunu gelirden özgür bir konuda yapmaya çalışsa da, bir çok OECD ülkesinde çevre vergilerinin kullanımında genişleyen bir kapsam vardır⁴⁰.

Birçok OECD ülkesi, 1980'lerin sonundan itibaren önemli vergi reformları yapmıştır. Bunlar ana olarak üç başlık altında toplanabilir;

³⁹ İnsan Çevresi Konferansı, <http://www.genbilim.com/content/view/1286/84/>, (18.04.2011),p. 18.

⁴⁰ Environmentally Related Taxes In OECD Countries: Issues and Strategies, s.1, www.oecd.org/dataoecd/13/10/2385291.pdf, (19.04.2011)

- İlk olarak, 1986 ile 1997 arasında %10'dan fazla ortalaması olan yüksek gelir sahibi dilimlerin vergilerini azaltarak, ve aynı dönem içinde şirketlerin vergilerini %10 düşürerek,
- İkinci olarak, vergi tabanını genişleterek,
- Üçüncü olarak ise, KDV gibi genel tüketim vergilerine daha fazla ağırlık vererek.

Bu yenilikler "çevreci vergiler sistemi" olarak adlandırılan vergilerin vergi sistemi içinde kendisine yer ayırması için muhteşem bir fırsat sağladı. 1990'ların başından başlayarak, genellikle AB ülkelerinden oluşan birçok ülke, genellikle üç tip yaklaşımdan oluşan çevreci vergi yeniliklerini işleme koydu.

- Direk halk harcamalarını içeren çevreye zararlı yardımların, pazar fiyat desteğinin ve/ya da affının, ve potansiyel olarak çevreye zararlı diğer vergi aflarının azaltılması ya da bunların kaldırılması,

- Çevresel kriterlere göre var olan vergilerin yeniden yapılandırılması,
- Yeni çevre vergilerinin ortaya çıkması,

Mali politikaların yeşilleşmesi halk harcamaları ve vergi kuralları üzerindeki çevre etkilerinin sistematik dökümü ile başlayabilir. Böylece, çevre için zararlı tedbirler düzeltilir. Yeşilci vergi yenilikleri, bu yeşilci içeriklerin diğer bazı vergilerin azaltılması ile birleştirebilir⁴¹.

B. ÇEVRESEL VERGİLERİN AMAÇLARI VE HEDEFLERİ

Çevre ile ilgili vergiler çevre politikalarından güçlü bir araç olduğunu kanıtladı. Bu yüzden, birçok OECD ülkesi çevreyi koruma amacıyla yeşil vergi reformları yaptı. Yeşil vergi reformları genelde gelirle alakasız bir konuda tanıtıldı; sermaye ve iş üzerindeki vergiler azaltılmaya gidilirken, vergiler kirlilik üzerine kaydırıldı. Pratikte yeşil vergi

---

⁴¹ Green Tax Reforms In OECD Countries: An Overview, s.5, www.eclac.org/dmaah/noticias/discursos/3/14283/03_en.pdf, (19.04.2011)

reformlarını uygulayan çoğu hükümet, işsizliği azaltmak için fiyatta vergi farklılığında azaltmaya gitti⁴².

Çevre vergilerinin amacının diğer vergiler gibi mali olmadığı, yani bütçeye ek gelir yaratmak olmadığı önemle vurgulanmıştır. İngilizce'de 'double dividend' olarak bilinen argümana göre, bu vergilerin getirisi aslında iki türlü olabilir. İlk getirisi, fiyat mekanizması ile üretici ve tüketicilerin kararlarında çevre lehine bir değişiklik yaratmaktır. İkincisi ise, daha önce vergilendirilmemiş bir alanın vergilendirilmesi ile bütçeye sağlanan ek gelirin, ekonomiye doğrudan katkısı olan gelir ya da kurumlar vergisi gibi dolaysız vergilerin indirilmesi için kullanılmasıdır. Bazı ülkeler ise çevre vergilerini 'ear-marked tax' olarak düzenlemektedir. Yani bu vergilerden elde edilecek hasılat önceden belirlenen bir amaca yönelik olarak kullanılmaktadır. Örneğin, İngiltere'de Nisan 2001'den beri uygulanan ve karbondioksit emisyonunu kontrol altına almayı amaçlayan İklim Değişikliği Vergisi'nden elde edilen hasılat, işverenden alınan sosyal sigorta katkı payının düşürülmesinde ve ortaya çıkacak açığın finansmanında kullanılmaktadır. Çevre vergilerine gelebilecek tepkilerin azaltılmasında, bu vergilerden elde edilen hasılatın yine çevrenin korunmasına yönelik tedbirlerin alınmasında finansal kaynak olarak kullanılması önemli rol oynayacaktır⁴³.

Çevre politikasında çevresel vergiler dahil ekonomik araçlar, kontrol araçlarından daha düşük maliyetle çevresel politika hedeflerini başarmanın bir yolunu sunabilir. Ekonomik araçlar aynı zamanda kirlilik azaltımı ve teknik yenilik için sürekli bir teşvik sağlayabilir.

Vergi sistemlerini çevre sorunlarına yönelik olarak dizayn ederken vergi yükü, teşvik edilmesi gereken faaliyetlerden engellenmesi gereken faaliyetlere doğru kaydırmak gereklidir. Çevreye zararlı faaliyetler üzerindeki vergiler, ekonomik kararları bozmayacak fakat mevcut bozulmaları düzeltecektir. Bu yüzden ekonomik olarak yararlı faaliyetleri azaltan vergilerden farklı olarak çevresel vergiler, ekonomik kayıplara neden olan faaliyetleri azaltır. Bu nedenle, aşırı yükler yüklemekten ziyade çevresel vergiler, gelirler ve ekonomik kazançlar sağlayabilir. Çevresel vergiler, kirleticilerin davranışlarında önemli değişiklikler yapacaktır.

⁴² Greening Tax Mixes in OECD Countries: A Preliminary Assessment, s. 1, www.oecd.org/dataoecd/13/38/2385866.pdf, (19.04.2011)

⁴³ Ayşe Uyduranoğlu Öktem, Çevre Vergileri ve Çevre İçin Fedakarlık, **Radikal Gazetesi**, 06.12.2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=240844&tarih=06/12/2007>, (20.04.2011)

Çevresel politikada vergilemenin rolü birçok ekonomik analizi, yayılan kirliliğin her bir ünite için kirleticilere masraf yazmak için bir ölçü sisteminin uygulanabileceği kapalı bir şekilde varsayılıyor. Ancak ölçülmüş atıkların vergilemesi bazı durumlarda uygulanamayacaktır. Çünkü, kirliliğin tek bir kaynağı yoktur. Bu teknik sınırlamalara ilave olarak açık kirlilik vergilemesi ayrıca yeni idari prosedürün kurulmasını gerektirecektir⁴⁴.

Çevre vergilerinin hedeflerine değişik açılardan bakılabilir:

- Çevresel açıdan, kirlilik maliyetlerini içerecek bir vergiye de başvurulması halinde, maliyet-azaltıcı yaklaşımlar aranmasına da katkıda bulunarak, ülke içinde, yönlendirici ve özendirici özellikleri ile insanların ekonomik kararlarını etkileyerek çevrenin korunmasına ve çevre dostu politikalar uygulanmasına hizmet etmek,
- Mali politika ve gelir perspektifinden, gelir vergisi oranlarının düşürülmesi, buradan uğranılacak gelir kayıplarının vergi tabanının genişletilmesiyle telafi edilmesi, tarafsız (neutral) özellikte yeni çevre vergileri konulması yönlü yaklaşımlarla hem vergi bozulmalarını azaltmak, hem yeni vergi kaynakları sağlamak, hem de modern vergi sistemine geçiş ve çevresel ve mali politika hedeflerinin sağlanması için fırsat yaratmak,
- Ekonomik açıdan, devlet yardımlarının çevreye ve ekonomiye zararlı yönlerinin ve hükümlerinin kaldırılması ve uygun vergi yansımaları oluşturmak suretiyle daha etkin ve gerçek yapısal düzenlemelere kavuşmuş bir ekonomi yaratmak,
- Sosyal açıdan da ücretlere ve istihdama yönelik uygulanan vergi indirimleri ile giderek daha yaygın hale gelen işsizliğin önüne geçmek, olacaktır⁴⁵.

C. ÇEVRE VERGİLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Çevre vergilerinin sınıflandırılması güç bir konudur ve çeşitli sınıflandırmalar bulunmaktadır. Oluşan kirliliklere göre uygulanan çevre vergileri ülkelere göre farklılık göstermektedir. Çevre vergilerinin hedefleri açısından şu şekilde bir sınıflandırma yapmak mümkündür:

⁴⁴İhsan Günaydın, 'Çevreyi Koruyucu ve Vergi Sistemini Düzeltici Bir Araç: Çevre Vergisi, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**', Y.37, S.6, Haziran 2000, s. 49, 54, 56.

⁴⁵ Özdemir, **a.g.m.**, s. 21.

Maliyet-karşılıyan kullanıcı harçları (cost-covering user charges);

a) Kullanıcı harçları; atık su kullanımı ve atık yakılması gibi, özel bir hizmet dolayısıyla ödenen harçları ifade eder.

b) Belli amaçlara tahsisli kullanıcı harçları (earmarked user charges).

Özendirici vergiler (incentive taxes) ; Üreticileri ve tüketicileri belli amaçlara yönlendirici ve teşvik edici vergilerdir. Fiyatlar yolu ile bazı girdilerin veya kirletici maddelerin kullanımının etkilenmesi amaçlanmaktadır. Etkili olmak için, vergi konusunun olabildiğince çevreye zararlı görülen davranışa yakın düşünülmesi gerekir. (Örneğin, kirlilik yaratan emisyonlar üzerindeki çok dikkatle yönlendirilen bir vergi, düz (flat) bir vergiden ya da bir girdi vergisinden daha iyidir).

Mali Nitelikli Çevre Vergileri (fiscal environmental taxes) ; esasta gelir artırıcı amaç güden vergilerdir.

Vergi ve harçları çevreyi geliştirici özel fonlara ödemelerde bulunmayla kombine halde öngören finansal mekanizmalar. Bunlar çevrenin geliştirilmesi veya doğal kaynak kullanımının yönetimi amaçlı programların yatırım ve işletme maliyetlerinin finansmanı için öngörülür.

Yeşil Vergiler (green taxes) ; temel amacı çevresel kirliliklerin disipline edilmesi ve önlenmesi olan vergilerdir⁴⁶.

AB ve OECD ülkelerine göre yapılan bir sınıflandırmada çevre vergileri, emisyon ve ürünler üzerinden alınan çevre vergileri şeklinde sınıflandırılmıştır. Yapılan bu sınıflandırma ise:

- Enerji Vergileri
- Kirlilik Vergileri
- Taşımacılık Vergileri
- Doğal Kaynaklar Üzerinden Alınan Vergiler

Bu çalışmada ise çevre vergileri; Atık ve Emisyon Vergileri, Geri Kazanımı Sağlamak İçin Vergiler, Doğal Kaynakların Korunmasını Sağlamaya Yönelik Vergiler,

---

⁴⁶ Özdemir, **a.g.m.**, s. 18.

Vergisel Farklılaştırma Yoluyla Oluşanlar, Vergisel ve Diğer Avantajlar Sağlayanlar, Diğer Çevre Vergileri şeklinde altı ana başlık altında incelenecektir.

1. Atık Ve Emisyon Vergileri

Ekolojik vergilerin içinde en önemli olanı ve en geniş şekilde uygulanan atık-emisyon vergileridir. Atık vergisinin hedef aldığı pek çok atık türü mevcuttur. Havaya verilen sera etkili gazlar, çeşitli kimyasal emisyonlar, atık sular, katı atıklar, tehlikeli atıklar hep atık-emisyon vergilerinin hedef aldığı konulardır. Karbon, sülfür, azot oksit gibi kimyasal gruplarının içinde pek çok zararlı madde türü farklı ölçülerle ayrı ayrı vergiye konu edilmektedir. Bu vergilerden bazıları tüketim aşamasında ürün fiyatının üzerine konulmak suretiyle tüketicinin üzerindeyken, bazıları ise atık hacmine göre üreticilerin üzerindedir. Atık vergilerinin önemli bir kısmı da çevreye verilen emisyonun ortadan kaldırılması için gerekli idari harcamalara karşılık gelen vergi ve harç uygulamaları oluşturmaktadır⁴⁷.

a. Karbon Vergisi

Karbondioksit, insan yapımı sera gazlarının en önemlisi olarak kabul edilebilir. Çünkü, diğer sera gazları olan, floroklorokarbonlar, metan ve azotdioksit ile kıyaslandığında, karbondioksit gazının sera etkisi yaratma ve iklim değişimine yol açmadaki payı % 50 ile en fazladır. Yapılan araştırmalara karbondioksit yayımlarının ana nedeni olan kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtların kullanımı sonucunda, her yıl havaya yaklaşık 6 milyar ton karbon verildiğine, bu miktarın Sanayi Devriminden beri birikmiş olan 170 milyar tona eklendiğine ve iklimin önümüzdeki birkaç yüzyıl içinde yeniden dengeye kavuşabilmesi için, karbon yayımının okyanus ve ormanların emebileceği düzeye dek yani yılda 1-2 milyar ton ya da günümüzdeki oranın % 80 azı indirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu konuda kullanılacak piyasa temelli alternatif araçlardan biri “karbon vergisi” dir⁴⁸.

---

⁴⁷ Jamali, a.g.e., s. 102

⁴⁸ Birol Kovancılar, ‘Küresel Isınma Sorununun Çözümünde Karbon Vergisi ve Etkinliği’, **Yönetim ve Ekonomi**, C.8 S.2, Y:2001, s. 11-12.

Söz konusu vergi, temel olarak, çevre kirliliğine karbon emisyonu yayarak katkıda bulunan herhangi bir iktisadi kurumun, çevreye vermiş olduğu bu zarar dolayısıyla, ortaya çıkarmış olduğu emisyon miktarı başına vergiye tabi tutulmasını içermektedir. Etkili bir karbon emisyonu kontrolünün gerçekleştirilebilmesi için de, söz konusu verginin her bir fosil yakıtın içerdiği karbon miktarıyla orantılı olması gerekmektedir. Örneğin, kömür doğalgaza nazaran daha fazla miktarda karbon emisyonu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda, kömür üzerine konacak bir karbon vergisi miktarının doğalgaza göre daha yüksek olması gerekmektedir. Bu noktada göz ardı edilmemesi gereken bir nokta, her bir iktisadi kurumun emisyon miktarının da objektif olarak tespit edilmesidir. Burada, uygulanacak olan bir karbon vergisinin spesifik türde olması yani miktar üzerinden alınan bir vergi olarak belirlenmesi gerektiği açıktır.

Karbon vergisi, temel olarak karbonu yoğun ürünlerin fiyatlarının arttırılmasıyla ilişkilidir. Konulacak olan bir vergi, tüketiciler açısından fosil kaynaklı yakıtları daha pahalı hale getireceğinden, dolaylı olarak bu ürünlerin tüketiminin de azaltılması hedeflenmektedir. Böylelikle de daha az karbon emisyonu yaratan teknolojilerin ve enerji kaynaklarının tercih edilmesi ve karbon üretiminin azaltılması sağlanmış olacaktır. Diğer taraftan, konulacak bir karbon vergisinin, fosil kaynaklı yakıt tüketimini üzerinde yaratacağı etkinin ne derece büyük olacağı, söz konusu yakıtın fiyat esnekliğine bağlı olacaktır.

Karbon vergisi, devlet için bir gelir arz etmekle birlikte işletmelere de ekstra bir maliyet unsuru olmaktadır. Karbon vergisinin getirilmesi, firmaların emisyon azaltım maliyetlerinin artması (yüksek enerji etkinliğinin elde edilmesi ya da daha az karbon içeren yakıtların kullanılması gibi faaliyetler sonucu) ve çıktı başına kalan emisyonları üzerinden vergi ödeyeceği anlamına gelmektedir. Konulacak karbon vergisinin etkinliğinin sağlanmasında önemli bir kriter, söz konusu verginin zaman sınırlı olarak uygulanması ve devlet teşviki gibi çok açık şekillerde uygulanmasıdır⁴⁹.

Karbon vergileri şu anda İsveç, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, Norveç ve İtalya'da toplanmaktadır ve Yeni Zelanda ve EC'de de karbon/enerji vergisi toplanması konuşulmaktadır. Bu genel miras: İkinci yıl raporunda şöyle belirtilmiştir. "İlk başta önerildiği gibi, düşünülen vergi miktarının varil başına 10\$ seviyesinde olması petrol

⁴⁹.Em Karakaya- Mustafa Özçağ, ' Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliği: Uygulanabilecek İktisadi Araçların Analizi', s.4,5, www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/manas.pdf (21.04.2011)

fiyatlarını litre başına 5 peni yükseltebilir. Devlet bu kadarlık bir fiyat yükselişinin karbon salınımında önemli seviyelerde bir düşüş yaratacağını tahmin ediyor." Fakat, karbon vergisinin endüstrinin rekabet yeteneği, kırsal bölgeler, ve (yakıttaki vergilerin gerileyen doğasından kaynaklanan) düşük gelirli bölgeler üzerinde olası etkisi ile alakalı endişeler de vardı.

EC'nin karbon/enerji vergisi tasarısı önerisi Lordlar Kamarası tarafından tartışıldığında, iki tane önemli çekince ortaya çıktı. "İlk sorun şuydu, küresel bir soruna tek taraflı bir yanıt: Halk dünyadaki salınımın sadece %13 ünden sorumluydu. İkinci sorun ise şuydu: Enerji tüketicilerinin davranışsal karakterleri ve enerji pazarlarının bozuk doğası nedeniyle iyi bir sonuç elde etmek için verginin varil başına 10\$'dan fazla olması gerekiyordu." İkinci fikri daha ileriye taşıyacak olursak, özellikle de ulaşım ile alakalı olarak; Komite şunu belirtti. "Ulaşım en hızlı büyüyen ve çoğu ülkede de en çok enerji harcayan sektördür. Bu sektör, fiyat esneksizliği ve yakıt seçiminde çok belirleyicidir ve etkilenmesi zor olduğunu kanıtlamıştır."

Pearce bu konuda farklı görüş bildirir. Fikrini açıklamak için ilk olarak Norveç'i kullanır. Sonuç olarak şunu söyler; "Eğer yalnız başına hareket etmeye karar verseydi, Norveç'in iki çeşit yararı olabilirdi. Küresel anlamda rolünü oynayarak iklim kontrolüne bir katkı sağlayabilirdi. İkinci olarak ise, karbon salınımı kontrol ederek başka yararlar da sağlayabilirdi, örneğin, sıkışıklığın azalması, kazalar, hava kirliliği gibi." Benzer tartışmalar Yeni Zelanda için de söylenebilir.

Eşitlik ve adalet konusunda Pearce şöyle söyler; "Karbon vergisi geriye dönüktür, ama salınımı azaltmaya çalışan diğer alternatiflerde... Vergi gelir getirecek ve bu gelirin bir kısmı da daha fakir bölgelere harcanabilir. Düşünülmesi gereken sadece bir vergi değil, vergi karı politikasıdır. Salınım azaltmasının genel giderlerinin karbon vergisi ile daha da az olabileceği beklenebilir." İngiltere'de vergi karı politikaları düşünölmeye değer olsa da, Yeni Zelanda'da McShane'nin "Think piece" ile alakalı güncel tartışmalar RMA' daki çevre tanımından sosyal ve ekonomik konuların çıkarılması gerektiğini söyler⁵⁰.

---

⁵⁰ Trevor Daya-Winterbottom, 'Roads to Prosperity - Economic Instruments for Environmental Protection', s.3, www.qp.org.nz/pubs/3548.pdf, (22.04.201)

b. Enerji Vergileri

Bu grup ulaşım ve sabit amaçlı kullanılan enerji ürünleri vergilerini kapsar. Ulaşım amaçları için en önemli enerji ürünü petrol ve dizeldir. Sabit amaçlı kullanılan enerji ürünleri ise fuel-oil, doğal gaz, kömür ve elektriği kapsar. Karbondioksit vergileri, kirlilik vergilerinden ziyade enerji vergileri altında değerlendirilir. Bunun için birkaç nedeni vardır. İlk olarak, karbondioksit vergilerini vergi istatistiklerinden ayrı bir şekilde incelemek pek olası değildir, çünkü enerji vergileri ile iç içe geçmişlerdir, örneğin mineral yağları vergi oranındaki farklılaşma vasıtasıyla. Ek olarak, diğer enerji vergileri için bir yedek olarak görülmektedirler ve bu vergilerden gelen gelir, kirlilik vergileri ile karşılaştırıldığında çok fazladır. Bu şu anlama gelir; karbondioksit vergilerini enerji vergilerinden ziyade kirlilik vergileri ile birleştirmek uluslararası karşılaştırma kriterlerini bozabilir. Eğer belirlenebilirlerse, karbondioksit vergileri enerji vergilerinden farklı yan bir kategori olarak düşünülmelidir. SO₂ vergileri de bu konuda aynı karbondioksit vergileri gibi düşünülmelidir⁵¹.

c. Ulaşım Vergileri

Bu grup genel olarak motorlu araç sahipliği ve kullanımı ile ilgili vergilerden oluşmaktadır. Diğer ulaşım araçları (uçaklar gibi) ve ulaşım ile alakalı servisler (kiralanan ve tarifeli uçuşlar gibi) çevre vergilerinin genel tanımına riayet ettikleri sürece bu kategoride yer alabilirler. Ulaşım vergileri, araçların alımı ve ihracatı gibi bir kereye mahsus alınan vergiler ya da yıllık yol vergisi gibi tekrarlanan vergiler olabilirler⁵².

Kara, deniz ve havayolu taşımacılığıyla birlikte kullanılan araçlar çevreye emisyon bırakmaktadır. Her yıl binlerce yeni taşıtın mevcut taşımacılık sektörlerine katılmasıyla birlikte emisyon salımı artmaktadır ve tehlikeli boyutlara ulaşmaktadır. Ülkelerde artan emisyon miktarlarını kontrol altına almak için çeşitli vergiler uygulayarak emisyon salınımını azaltmayı hedeflemişlerdir. Kara taşımacılığında uygulanan yol vergisi araç kullanımını ve bununla birlikte emisyonu azaltabilir. Yeşil dostu yakıt ve taşıtların kullanılması için teşvikler uygulanabilir. Toplu taşıma teşvik edilerek trafikteki mevcut

---

⁵¹ European Commission, 'Environmental Taxes — A statistical guide', s. 12., epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/environmental.../2.pdf, (22.04.2011)

⁵² European Commission, 'Environmental Taxes — A statistical guide', s. 12., epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/environmental.../2.pdf, (22.04.2011)

araç miktarı azaltılabilir. Deniz taşımacılığı içinde bir takım vergiler uygulanarak emisyon azaltılmaya çalışılmaktadır. Hava taşımacılığı ise bütün vergilerden muaf tutulmuştur. Bu da salınan emisyonun vergilendirilmemesi anlamına gelmektedir. Hava taşımacılığında yakıtta da KDV alınmamaktadır. Bu konudaki eleştiriler oldukça fazladır. Diğer sektörlerle karşı haksız rekabet oluşmakta ve çevre kirliliği neden olan davranış vergisiz bırakılmaktadır. Bu durum ne kadar tartışma konusu olsa da, çözüm için önemli gelişmeler sağlanamamıştır.

d. Katı Atık Vergileri

Katı atık, hane halkı açısından çöpleri, endüstri anlamında her türlü hacimsel ve akışkan olmayan atığı ifade etmektedir. Katı atık vergilerinin önemli bir kısmını evsel atık olarak adlandırılan çöp vergileri oluşturmaktadır. Türkçeye tam olarak “Alan Doldurma Vergisi” olarak çevirebileceğimiz katı atık vergileri, atılarak bir alan işgal eden her türlü hacimsel atığı kavramaktadır. Vergi iki oranlıdır. Verginin düşük oranı aktif sayılmayan maddelere uygulanmaktadır. Bu maddeler: kayalar ve topraklar, seramik ve beton materyaller, mineraller, fırın cürüfları, kül, düşük aktiviteli inorganik bileşenler, kalsiyum sülfat, kalsiyum hidroksit, deniz suyu ve su ana grubuna ayrılmıştır. Şayet atık, dokuz gruptan herhangi birinin altında listelenmediyse, standart oranın uygulanması söz konusudur. Tüm özel atık alan işleticilerin alan doldurma vergisi için kayıtlı olmaları gereklidir⁵³.

Katı atık vergisindeki amaç; atık miktarının azaltılarak çevrenin korunmasıdır. Son zamanlarda bu amaç başarıya ulaşmıştır ve geri dönüşüm artmıştır. Katı atık vergilemesinde, vergi ile atığın hacimsel boyutu doğru orantılıdır. Atığın miktarı arttıkça ödenecek olan vergi artacağından, tüketiciler daha az atık içeren ürünler tüketmeye, üreticiler ise tüketicilerin bu tercihinin karşılığında daha az atık içeren ürünler üretmeye teşvik edilir. Bununla birlikte çevre korunması sağlanabilir. Endüstriyel ve evsel atıkların vergilendirilmesinde farklılıklar olabilir. Daha büyük hacimli ve daha tehlikeli olan endüstriyel atıkların sorumlulukları fazla olacağından vergi oranları fazladır. Atıkların yok edilmesi aşamasında yanma sonucu çevre kirlenebilir ve zehirli gazlar çevreye karışabilir. Bunun içinden önlemler alınmalıdır ve gerekirse vergilendirilmelidir.

---

⁵³ Jamali, a.g.e., s. 200-201.

e. Ürün Vergileri

Emisyonların doğrudan ölçümünün zor olduğu veya olası olmadığı durumlarda, ürün vergileri, emisyon vergilerinin yerini alabilmektedir. Bir ürün vergisi, ürünlerin içerdiği zararlı madde birimleri üzerinden toplanabileceği gibi, eğer öncelikli amaç söz konusu ürünün kullanımını azaltmak ise, bu ürünün her birimi başına da toplanabilir. Ürün vergileri, hammaddeler, ara malları ya da nihai ürünler üzerinde uygulanabilir. Nihai ürünler üzerine uygulandığında genellikle tüketim vergileri ya da son-ürün vergileri olarak adlandırılırlar. Kirlilik ile tüketici talebi arasında çok yakın bir ilişkinin olması durumunda bu tür tüketim vergileri daha uygun olabilmektedir. Hammaddelere ya da ara ürünlere uygulandığında bu tür vergiler, girdi vergileri olarak ifade edilmektedir⁵⁴.

Ürün vergileri; üretimi, kullanımı ya da bertaraf edilmesi sırasında çevreye zarar veren ürünler üzerinde uygulanan vergilerdir. Verginin miktarı, ürünün çevreye verdiği zararla orantılı olmalıdır. Amaç, üretim ve tüketiminin çevreye zarar verdiği ürün ve teknolojilerden daha az zararlı ürün ve teknolojilere geçişi teşvik etmektir⁵⁵.

2. Geri Dönüşümü Sağlamak İçin Vergiler

Çevre vergi çeşitlerinin bir diğer grubu da geri dönüşümü sağlamak için kullanılan vergilerdir. Geri dönüşüm son yıllarda oldukça önemli bir konu haline gelmiştir. Konulan vergilerle geri dönüşümün sağlanması hedeflenmiştir. Böylece maddeler çevreye bırakılmak yerine toplanarak geri dönüşüm sürecine sokulabilir ve çevrenin daha az kirlenmesi sağlanabilir. Bu vergi grubu kendi içinde atık pil ve akümülatör vergileri ve ambalaj vergileri olarak ayrılır.

a. Atık Pil Ve Akümülatör Vergileri

Pillerin kentsel ve diğer atıkların yönetimine ile ilgili özel bir zorluğu olduğu kabul edilmektedir. Pillerin genellikle, toprağa gömülme ya da yakılma yöntemi ile yok edilmesi

⁵⁴ Birol Kovancılar, 'Çevre Kirliliğini Önlemede Alternatif Araçlar ve Etkinliklerinin Değerlendirilmesi, **Yönetim ve Ekonomi**', S.4, Yıl:1998, s. 341,342.

⁵⁵ Hüseyin Çakmak, 'Türkiye'de Uygulanan Çevresel Vergilerin Eleştirel İncelenmesi', Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 43.

istenildiğinde doğaya fazlaca zarar verebilecek ağır metaller bırakabilir. Ayrıca, kurşun plakalı asitli aküler sülfürik asit içermektedir. Bunun dışında, kullanılan bazı materyaller doğası gereği geri dönüştürülebilir ve pazar değeri vardır (eşya fiyatları dalgalanmasına bağlı olarak). Bu durum, kurşun plakalı asit piller ve plastik kaplar için de geçerlidir.

Fakat pillerin doğası şöyledir, özellikle kentsel atık kollarında küçük bir miktara sahiptirler. Bu durumlarda, özellikle bu niyetle özel şemalar kullanılmadıkça toplama maliyetleri yüksek olacaktır (ayrı toplamadaki yoğunluk az olacağı için). Ayrıca, örneğin mobil elektrik ekipmanlarının kullanımının artması daha yoğun bir atık kolu oluşmasına yol açacaktır (özellikle, elektrik ekipmanlarının geri alınımının, elektrik ve elektriksiz ürünler ile alakalı yönetmelik sayesinde daha önemli hale gelmesiyle). Bazı ek ücretler, pillerin atılmasının azaltılması için, doldurulabilen pillerin kullanımını arttırmak için alınabilir⁵⁶. Bu sebeple çeşitli ülkelerde atık pil ve akümülatör vergileri, bunların güvenli bir şekilde toplanması, geri kazanılması ve tekrar şarj edilebilen pillerin kullanımına doğru olumlu bir gelişme sağlanmasını amaçlamaktadır⁵⁷.

b. Ambalaj Vergileri

Ambalaj vergileri, ambalajların çevreye duyarlı madde ve malzemelerden yapılmasına, ağırlık ve hacimsel atığın azalması ile ambalajlı malzemelerinin geri dönüşümünün sağlanmasına çalışmaktadır. Ambalajlı malzemelerin üzerinde önemle durulmasının nedeni bu malzemelerin geri dönüşümünün sağlanamadığı hallerde ekonomik kayıpların oldukça yüksek olmasıdır.

Herhangi bir ambalaj vergisinin öncelikli amacı çevreye zararlı ürün ambalajlarının ayırt edilmesini sağlamak ve çevre dostu ürün ambalajlarını desteklemektedir. Fakat çevre vergisi için seçilen ürün ambalajlarının, gerçekten çevresel problemlere sebebiyet verip vermediği belli değildir. Üreticiler, ürünlerinin sebep olduğu atığın, toplam katı atık oranıyla karşılaştırıldığında önemsiz miktarda olduğunu savunmaktadır. Ayrıca vergilendirilmiş malların vergilendirilmemiş alternatiflerinin yarattığı adaletsizlik de diğer önemli bir itiraz noktasıdır. Bu eleştirilere rağmen gün geçtikçe, daha fazla ülke ambalaj vergileri uygulamaya başlamıştır. Amaç, geri dönüşüm ekonomisini geliştirmek, kullanılan

⁵⁶ Charges and Taxes On Batteries, http://ec.europa.eu/environment/enveco/taxation/pdf/ch13_batteries.pdf, s. 1., (26.04.2011)

⁵⁷ Jamali, a.g.e., s. 260.

ambalajların çevresel açıdan zararlı olmayan maddelerden seçilmesini sağlamak ve nihai atığı minimuma indirmektir. Esasen ambalaj vergilerinin dışında katı atık vergileri atığı pahalı hale getirmek suretiyle bu işlevi görmektedir. Bu sebeptir ki ambalaj vergilerinde öncelikli hedefin geri dönüşüm olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü belediyelere ait katı atıkların genel olarak %20-30'unu ambalajlar oluşturmaktadır⁵⁸.

3. Doğal Kaynakların Korunmasına Yönelik Vergiler

Doğal kaynak vergileri daha çok değerli maden ve petrolün çıkartıldığı madenin kira bedeli üzerinden alınır. Bu nedenle, örneğin, ürünlerin fiyatları üzerine konan ve fiyatları arttırıcı etkisi olan diğer çevre vergileri gibi fiyatları arttırmazlar. Doğal kaynak vergileri içerisinde kaynak sularının ve işlenmiş suların üzerinden alınan vergiler büyük bir paya sahiptir. İşlenmiş sular ve kaynak sularının özel kaplara doldurularak satışa sunulması pek çok ülkede vergiye tabidir⁵⁹.

Kaynak vergileri birkaç sorun doğurmaktadır. Kirlilik ve toprak erozyonu gibi çevresel problemlere yol açabileceği ile ilgili geniş bir görüş birliği olmasına rağmen, kaynak çıkarımının çevresel bir sorun yaratıp yaratmayacağına dair fikir ayrılıkları vardır.

Ek olarak, kaynakların çıkarımındaki vergiler genel olarak kaynak kirası içindir ve ürün vergileri ve çevre vergilerinde olduğu gibi fiyatları etkilemezler. Kaynak kirası, belirlenmiş sermayeye dönmeyi içeren kaynak çıkarımı giderleri haricindeki değer olarak tanımlanabilir ve çıkarımdan kaynaklanan "saf kar"ı temsil eder. Kaynak kirası vergisi, ürün vergisinde olduğu gibi çıkarıcının önerdiği fiyat ile kullanıcının ödediği fiyat arasında bir farklılık göstermez ve market fiyatı kaynak kirası vergisinden dolayı ürünün temininde bir farklılık olursa değişir. Fiyatların dünya pazarında belirlendiği petrol ve mineraller için, tek bir ülkedeki kaynak kirası vergisinin fiyatlar üzerindeki etkisi az olmalıdır.

Gaz ve yağ çıkarımı vergileri çevre vergilerinin tanımından çıkarılmıştır. Yukarıda kaynak kirası için konulan vergilerle ilgili tartışmalara ek olarak, tanımdan çıkarılmış olmalarının ana nedeni, zaman ve ülkeler arasındaki karşılaştırılabilirlik ile alakalıdır. Bu vergilerden elde edilen gelir sadece birkaç OECD/AB ülkesi için önemlidir. Vergi sistemi, lisans hakları, işletme giderleri, özel şirketlerin vergi oranları ve kaynak çıkarma

⁵⁸ Jamali, a.g.e., s. 263, 264, 265, 268.

⁵⁹ Küçükaya, a.g.t., s. 60.

şirketlerinin direk hükümete bağlılık göstermesi gibi nedenlerden ülkeler arasında farklılık gösterir. Bu şu anlama gelir; bu vergileri çevre vergileri tanımına katmak, çevre vergileri ve kaynak vergilerinden elde edilen gelirlerin karşılaştırılmasını çok zor hale getirir. Ayrıca, gaz ve yağdan elde edilen vergiler çok oynaktır, bu da fiyatlara yansır. Bu da kaynak vergilerinden elde edilen gelirin zaman serilerini bozacaktır. Gaz ve yağ üzerindeki vergiler, Hollanda'daki durum temel alınarak, Avrupa Komisyonunda daha detaylı tartışılmaktadır.

Kaynak vergilerinden elde edilen gelirler (gaz ve yağ hariç) çevre vergilerinden elde edilen gelirin sadece küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. 1997'deki AB-15 zirvesinde, bu oran sadece %0.17 olarak tahmin edilmiştir. Avrupa ülkelerindeki kaynak vergileri tabanları su tüketimi (Danimarka, Fransa), ormancılık (İsveç) ve madenciliği (Fransa) kapsar⁶⁰.

4. Vergisel Farklılaştırma İle Oluşanlar

Bu uygulamada yeni vergiler yürürlüğe koymak yerine mevcut vergilerde bazı düzenlemeler yapılmaktadır. Vergilerde çevre koruma amacı ön plana çıkmaktadır. Yani çevreyi kirleten ürünlerden daha fazla, çevreyi kirletmeyen ürünlerden daha az vergi alınmaktadır. Vergilerin uygulama alanı genellikle dolaylı vergilerdir.

Son yıllarda daha fazla ön plana çıkan bu tür vergilemedeki temel amaç kirlilik yaratanlar aleyhine ürünlerin görece fiyatlarının değiştirilmesidir. Bu tür vergilemenin en yaygın örneğini kurşunsuz benzin kullanımını teşvik etmek amacıyla motorlu taşıt yakıtlarının çevresel etkileri göz önüne alarak farklı vergilendirilmesi oluşturur. Bugün Almanya, İngiltere, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre, Finlandiya gibi ülkeler bu tür diferansiyel vergilemeyi uygulamaktadır.

Avusturalya, Japonya, Rusya, İtalya, Portekiz, Arjantin gibi ülkeler otomobillere yıllık vergi uygularken, vergi oranını yakıt türü, ağırlığı, beygir gücü vb değişkenleri göz önüne alarak farklılaştırmaktadır. Motorlu araç vergileri çevresel etkisi en az olan araçların kullanımını teşvik etmeye yöneliktir. Yine benzer şekilde Avusturalya yeniden değerlendirilmiş kağıt ve güneş enerjisine dayalı araç ve gereçleri vergi kapsamı dışında

---

⁶⁰ European Commission, 'Environmental Taxes — A statistical guide', s. 12, 13., epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/environmental.../2.pdf, (22.04.2011)

tutarken, Avusturya geniş ve büyük araçlara yüksek oranda Katma Değer Vergisi (KDV) uygulamaktadır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Motorlu araçlar üzerindeki vergi avantajları; “temiz ve çevre dostu” otomobil satışlarının tahminlerin üzerine çıktığı Almanya örneğinde olduğu gibi iyi sonuçlar vermiştir. Farklı vergilendirme hali hazırda vergi sistemi içinde yer alışından dolayı, yönetim açısından yerleştirilmesi yeni bir verginin konulması ve uygulanmasına oranla daha kolaydır⁶¹.

Yakıt vergileri, ulaşım ve enerji sektörünün yanı sıra gazyağının yoksul ülkelerde ısınma, aydınlanma ve yemek pişirmede kullanılması nedeniyle hane halkını önemli ölçüde etkileyen vergilerdir. Yakıt vergileri, temelde gelir elde etmek amacıyla alınır. Bu nedenle ülkelerin çoğunda çevreyi kirletici etkisi yüksek olan yakıtlar daha az vergilendirilirken diğerleri daha fazla vergiye tabi tutulmaktadır. Örneğin, petrol ürünlerinden ulaşım sektöründe kullanılan yakıtlar en fazla, endüstriyel alanda kullanılanlar daha az ve yemek pişirmede veya aydınlanmada kullanılan yakıtlar ise minimum düzeyde vergilendirilmektedir. Keza, kaliteli mazotlar da dahil tüm dizel yakıtları benzine göre daha fazla kirletici emisyonu açsalar da ülkelerin çoğunda (Avustralya, İsviçre, İngiltere ve ABD hariç) kurşunsuz benzine uygulanan vergi oranı mazota uygulanan vergi oranından daha fazladır. Yakıt vergileri, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde önemli bir gelir kaynağıdır; gelişmekte olan birçok ülkede ise en önemli gelir kaynağı konumundadır. Keza Avrupa ülkelerinin çoğunda yakıt vergileri bütçe gelirleri içinde üçüncü sırada yer alan bir vergi türüdür⁶².

Dünyada pek çok ülke vergi farklılaştırmasını uygulamaktadır. Bu vergi uygulamasının avantajı, mevcut vergi sistemine yeni vergiler yüklemek yerine, sistem içinde düzenlemeler yapılarak yönetsel açıdan daha kolay bir şekilde uygulanmasıdır. Yeni vergiler konulup halkın tepkisi çekilmez ve uygulamada daha az sorun yaşanır.

5. Vergisel Ve Diğer Avantaj Sağlayanlar

⁶¹ Dr. İsmail Güneş, ‘Farklı (Diferansiyel) Vergileme’, p. 2. <http://idari.cu.edu.tr/igunes/kamu/cozum4.htm>, (28.04.2011)

⁶² Ahmet TEKİN- İstiklal Y. VURAL, ‘Global Kamusal Malların Finansman Aracı Olarak Global Vergi Önerileri’, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 12, Yıl: 2004, s.329, 330. <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi12.htm>, (30.04.2011)

Bu sistemde ise üreticilerin mevcut bazı vergisel avantajlardan yararlanmaları için teşvikler söz konusudur. Üreticileri çevre dostu ürünler kullanmaya yönlendirerek bazı avantajlar sağlaması ve çevrenin bu yolla korunması hedeflenmiştir. Vergisel avantajlardan yararlanmak üreticinin maliyetini düşürecektir ve bu yolla çevreye yararlı teknolojiler kullanmaya devam edecektir.

Örneğin, kirlilik kontrolüne ilişkin hassasiyete sahip ekipmanların tesisi durumunda, uygulanan kurumlar vergisi sistemi, söz konusu firmaya, oransal bir azaltım sağlamasına rağmen, hızlandırılmış amortisman imkanlarından yararlanma gibi olanakları sağlayacak duruma getirebilir. Bir çok ülkede, çevresel duyarlı yatırımlara, kirliliğin kontrolüne yönelik ekipmanların tesisine ya da bu yöndeki Ar&Ge faaliyetlerine bu tür imkanlar sağlanmaktadır⁶³.

6. Diğer Çevre Vergileri

Bu grupta ise hammadde vergileri, turizm vergileri, gürültü vergileri, yeşil bina ve gayrimenkul vergileri ve kullanıcı vergileri incelenecektir.

a. Hammadde Vergileri

Hammadde vergisi (virgin material tax), çevreyi kirletici materyallerin aşırı kullanımı sonucu ortaya çıkan piyasa başarısızlığının ortadan kaldırılması için önerilen bir vergidir. Plastik ve kağıt hammaddeleri üzerine konacak bu tip bir vergi, üretim yapısını değiştirmek suretiyle tüketimi etkileyecek ve dolayısıyla çevre üzerinde olumlu bir etki oluşturacaktır. Doğada hiçbir şey gerçek anlamda tüketilmemektedir; gerçekte tüm materyaller başka maddelere dönüşmektedir. Doğadan çıkarılarak işlenen tüm materyaller gelecekte az ya da çok atığa dönüşecektir. Çevreyi kirletici etkisi daha fazla olan organik (plastik, kağıt v.b.) materyaller bir gün tamamen tüketilse bile bu materyallerden kaynaklanan atıklar gelecek nesillere aktarılacaktır. Ancak, iktisadi büyüme ve rekabet gücünü sürdürmek amacıyla vergi politikaları ve regülasyonlar hammaddeleri kayırcı

---

⁶³ Birol Kovancılar, Çevre Kirliliğini Önlemede Alternatif Araçlar ve Etkinliklerinin Değerlendirilmesi, a.g.m., s. 342.

niteliktedir. Bu durum, yenilenebilir materyallerin ve çevreci teknolojilerin geliştirilmesini engellemekte ve bu maddelerin aşırı kullanımına neden olmaktadır. “Kirleten öder” ilkesine göre dizayn edilen bir materyal vergisi ile kirletici, hem kullanılan materyalin bütün maliyetine katlanır hem de yol açtığı kirliliği azaltma yönünde teşvik edilmiş olur⁶⁴.

b. Turizm Vergileri

Çevre kirliliğinin turizmi etkilemesinin yanı sıra turizmin de çevre kirliliği yarattığı bir gerçektir. BM Çevre Programı'nın Akdeniz Eylem Planında geliştirdiği “Mavi Plan” raporlarına göre 1990 yılında Akdeniz bölgesini toplam 380 milyon turist ziyaret etmiştir. Bu sayının 2025 yılında 760 milyona yükselmesi beklenmektedir. Bu oranda bir nüfus artışının belli bir bölgede yoğunlaşmasının su ve enerji kaynakları, ulaşım araçları, doğal yaşam alanları gibi unsurlar üzerinde olumsuz etkileri kesindir. Bu sebeple AB'nin beşinci eylem planında da öncelikli beş hedef sektörden biri olarak görülen turizm sektöründe, bina denetiminden su ve atık standartlarının belirlenmesine kadar bir dizi önlem alınması turizm alanında sürdürülebilir kalkınmanın temeli olarak kabul edilmiştir⁶⁵.

c. Gürültü Vergileri

Bu tür vergiler ağırlıklı olarak hava taşımacılığında alınır. Nüfusun artması ve şehirlerin genişlemesiyle, şehir dışlarına kurulmuş olan hava alanları, şehir sınırlarına yaklaşmıştır. Bunun sonucunda ise uçakların çıkardığı gürültünün sınırlanması gerekmiştir. Uçakların iniş ve kalkış sırasında çıkardıkları gürültüyle doğru orantılı olarak vergiler belirlenmektedir.

Karayolu taşımacılığında da bu vergiler alınmaktadır. Taşıt sayısı fazla ve trafiği yoğun olan yerleşimlerde ortaya çıkan gürültü için alınır.

d. Yeşil Vergi Ve Gayrimenkul Vergileri

---

⁶⁴ Tekin- Vural, **a.g.m.**, s. 330, 331.

⁶⁵ Jamali, **a.g.e.**, s. 281.

Yeşil bina vergileri, binaların yapımı sırasında çevreye zarar vermeyen ve enerji tasarrufu sağlayan malzemelerden yapılması için uygulanan teşviklerden oluşur. Bina yapılırken oluşturulan, ısı tasarruf sistemi, havalandırma sistemi, elektrik ve suyu verimli kullanmaya yarayan sistemlerin kullanılması halinde vergi indirimleri uygulanacaktır. Bu sayede enerji ve ısıdan tasarruf edilecektir ve kaynaklar daha verimli bir şekilde kullanılacaktır. Çevreye yayılan yarar artacaktır. Yine bu yolla maliyetler düşürülerek, tüketiciler çevre dostu ürünler kullanmaya teşvik edilmiştir.

Gayrimenkul vergileri, gayrimenkulün verimli alanlara inşaatı ve doğal görüntüyü bozması üzerine alınan vergilerdir. Burada amaç, verimli arazilerin satışını önlemek ve doğal çevreyi korumaktır. Verimli arazilerin satışı tarım sektörünü küçültmektedir ve ekolojik çevreyi bozmaktadır. Yine binaların daha temiz ve kaliteli çevrede bulunmasını sağlamak için alınabilir. Böylece binaların değerlerin artarak vergi gelirlerinde de artış sağlanabilir.

e. Kullanıcı Vergisi (Faydalanma Harcı)

Bunlar kirliliğin kolektif ya da kamusal düzeltim maliyetleri için yapılan doğrudan ödemelerdir. Genellikle, belediye düzeyinde, katı atıklar ve atık su boşaltımıyla ilgili hizmet alanlarında kullanıldığı görülmektedir. Bu araç vasıtasıyla finanse edilen hizmetlerin, çevresel kalite iyileşmelerine ve su veya toprak gibi doğal kaynakların kirlenmesinin azaltılmasına yönelmesi nedeniyle, faydalanma harçları çevresel vergi araçları içerisinde değerlendirilirler. Ayrıca maliyet telafi doğası nedeniyle, “kirleten öder” prensibinin de direkt bir uygulaması durumundadırlar. Bunlarla birlikte bu aracın, asla sulara karışmasına izin verilmemesi gereken belli tür zehirli kirletici maddelerin (örneğin, civa gibi) söz konusu olması durumunda uygun olmayacağı da açıktır⁶⁶.

---

⁶⁶ Birol Kovancılar, ‘Çevre Vergilerinin Gelişimi, Teorik Temelleri ve Sahip Oldukları Özellikler’, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, S:7, Y:2000, Temmuz, s. 30.

D. ÇEVRE VERGİLERİNİN EKONOMİK FAKTÖRLERE ETKİLERİ

Son yıllarda çevre sorunlarının artış göstermesi küresel ekonomileri etkilemeye başlamıştır. Çevre için önlemler alınmıştır ve çevresel vergiler yoğun olarak uygulamaya konulmuştur. Çevresel vergiler ekonomilere daha çok etki etmeye başlamışlardır. Bununla birlikte çevresel vergilerin ekonomik boyutu üzerine yapılan akademik çalışmalar ve araştırmalar artmıştır. Çevresel vergilerin, gelir dağılımı, büyüme, sektörel rekabet ve ticaret gibi birçok ekonomik konuyu etkilediği görülmüştür. Küresel çevre sorunlarıyla birlikte çevresel vergilerin önemi iyice artmıştır ve büyük tartışma konuları ortaya çıkmıştır. Bu konu ve tartışmalara akademik çevreler de katılmıştır ve çevre vergilerinin ekonomiyle olan ilişkileri daha çok tartışılacak gibi durmaktadır.

1. Çevresel Vergilerin Diğer Vergilere Etkisi

Ülkeler kendi ekonomik yapılarının daha esnek ve verimli olmasını arzulamaktadır. Bu durum, vergi sisteminin uyarlanması, pazar esnekliğinin artırılması ve çevre politikalarının daha etkin olmasıyla gerçekleştirilecek bir hedeftir. OECD ülkelerinde 1980'lerin sonlarında itibaren önemli vergi reformları yapılmıştır. Bunlarda iki özellik öne çıkmaktadır. Birincisi, gerek gelir vergisinde gerek kurumlar vergisinde vergi oranlarında indirimle gidilmesi gerçekleşirken, diğer taraftan ise özellikle kdv ve özel tüketim vergileriyle vergi tabanının genişletilmesi yoluna gidilmiştir⁶⁷. Bu yollarla çevresel vergiler diğer vergileri etkilemiştir. Yeni vergilerin uygulanması yerine, mevcut vergilere bazı avantajlar getirilerek çevrenin korunması bu yolla teşvik edilmeye çalışılmıştır. Çoğunluklu olarak akaryakıt vergileri, enerji vergileri ve motorlu taşıtlar vergileri etkilenmiştir. Çevre için önemli olan bu vergilerde düzenleme yoluna gidilmiştir. Her ülkenin kendi çevre sorunları doğrultusunda uygulamalar yapılarak, bu vergilerin yeni düzenlemelerle çevreyi korumaya zorlayan bir hale getirilmesi sağlanmıştır.

Mevcut vergilerin eksik kaldığı veya düzenlemelerin yetersiz olduğu durumlarda çevre korunmasında sorunlar yaşanabilir. Her ülke kendi sorunlarıyla bağlantılı olarak, yeni vergiler koyarak bu sorunları çözmeye çalışabilir. Bir başka alternatif olarak da, yeşil

---

⁶⁷ M.Bahattin Kulu, 'Çevre Vergileri ve Gelişmiş Ülkelerdeki Uygulaması', **Vergi Dünyası**, S.234, Şubat 2001, s. 49.

vergi reformları yapılabilir. Yeni vergilerle birlikte, vergilerden sağlanan gelir ve verimin artırılarak çevrenin korunması sağlanabilir.

2. Çevresel Vergilerin Rekabete Etkisi

Ülkelerin rekabeti OECD'ye göre "Bir ülkenin özgür ve adil piyasa koşulları altında uluslararası piyasalara uygun mal üretebilme gücü ve aynı anda da kendi halkının refahını arttırmasıdır. Çevresel vergiler, ulusal anlamda şirketlerin, sanayi sektörlerinin uluslararası anlamda ise ülkelerin karşılıklı ticaretini etkilemektedir ve bu etkinin ağırlıklı yönü ilk bakışta rekabet gücünün azalması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Ulusal açıdan çevresel vergiler şirketlerin üretim maliyetini arttıracaktır. Bir firmanın vergi sebebiyle katlandığı maliyeti fiyatına yansıtabilmesi piyasa yapısına bağlıdır. Tam rekabetçi bir piyasada homojen bir ürün satışı yapan şirketlerin fiyat artırma şansı pek yoktur. Vergi gibi ekstra bir maliyet de karın azalması anlamına gelecektir ve bazı firmalar zarara uğrayarak piyasadan çekilebilir. Piyasa gücü bulunan veya farklı ürünler üreten şirketler ise bu maliyeti ürün fiyatına ekleyebilecektir. Ulusal düzeyde bölgeler itibariyle farklılaştırılan çevresel vergiler aynı sektördeki firmaların farklı maliyetler taşıması ve dolayısıyla fiyat ve talep açısından adil olmayan bir yapının oluşmasına neden olacaktır⁶⁸.

Ekonomik araçların sektörel rekabet edebilirlik etkilerini önlemeye yönelik bir seçenek de "Sınırlar Arası Vergi Uyumlaştırması" olarak adlandırılmaktadır. Çevre açısından bakıldığında, sınırlar arası vergi uyumlaştırmasının kullanılması bazı durumlarda avantaj sağlamaktadır. Fransa'da uygulanan endüstriyel enerji tüketim vergisi, İngiltere'de uygulanan iklim değişikliği vergisi, İrlanda'da uygulanan plastik torba vergisi ve Norveç'te uygulanan uçak yakıtı gibi bazı ülke vergileri de bu çalışmada analiz edilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen ilk sonuç, çevre ile ilgili politika üretenlerin rekabet edebilirlik konusunda doğru alanlara adım atması gerekliliğidir. Bununla birlikte, adil veya politik olarak kabul edilebilir bir yapı oluşturmak için alınan önlemler ile idari maliyetlerin boyutu arasında bir denge kurmak da gerekir. Ülkeler maliyet-verimlilik dengesinin kurulması açısından vergi tabanını genişletmeye çalışmalıdırlar. Geniş vergi tabanı ve kapsamlı mali

---

⁶⁸ Jamali, a.g.e., s. 174, 175.

reform stratejilerinin birlikte uygulanması, çevre vergilerinden etkilenen kesimlerden vergi almayı kolaylaştıracak ve daha ılımlı bir katkı sağlayacaktır. Bu strateji yeşil vergi reformunu getiren birçok ülke tarafından izlenmektedir⁶⁹.

OECD ülkelerindeki mevcut yeşil vergi uygulamalarında, rekabete olan negatif etkiyi önlemek için geniş bir tedbirler paketi uygulanmaktadır.

- Belli sektör, ürün ve girdiler için azaltılmış vergi oranları ile çoğu ülke imalat sektörüne düşük vergi oranları uygulanmaktadır.

- Belli sektör, ürün ve faaliyetler için vergi istisnası uygulaması,

- Belli sektör ve faaliyetlere vergi iadesi,

- Vergi gelirin geri dönüşü(vergi iadesinin özel bir biçimi),

- Derece derece vergiye geçilmesi verginin mali etkisini azaltmak için bir araç olarak kullanılmaktadır.

- Şartlı vergi uygulamasında olduğu gibi yeni bir vergi ile karşılaşılmasına yönelik hükümler olabilir⁷⁰.

Rekabet gücünün etkisi diğer ekonomik alanlarda da hissedilmektedir. Büyüme ve istihdam, rekabet gücüyle doğrudan etkilendikleri için ülkelerin ekonomik süreçleri bakımından gayet önemli konulardır. Rekabet gücünün düşük olması sonucu sermaye, rekabet koşulları daha avantajlı olan ülkelere kaymaktadır. Bunun sonucu olarak ülke içi yatırımlarda azalma oluşacaktır. Ülkeler sermaye hareketliliğini önlemek için, çeşitli teşvik ve istisnalarla sermayeyi ülke içinde tutmaya çalışarak, ülke içi yatırımların artmasını hedeflemektedir. Sermayenin ülke dışına çıkması, ülke içi ekonomiyi olumsuz etkilemektedir. Yatırımların azalması sonucu ülkede ekonomik daralmalar ve küçülmeler yaşanabilir. Bu yüzden ülkeler arası antlaşmalar ve vergi uyumlaştırmalarıyla rekabet gücü dengelenmeye çalışılmaktadır.

Çevresel vergilerden elde edilen gelirler sonucu diğer vergiler daha az vergilendirilebilir ve ödenecek olan vergilerde olası bir düşüş yaşanabilir. Özellikler ücret vergilerinin düşmesi sonucu çalışma isteği ve istihdam da bir artış yaşanabilir. Bu sebeple çevresel vergilerin, rekabet gücü de göz önüne alınarak daha iyi değerlendirilmesi

⁶⁹ A. Naci Arıkan, 'Çevre Vergilerinin Önemi ve Kalkınma', **Vergi Dünyası**, S.336, Ağustos 2009, s. 42.

⁷⁰ Kulu, **a.g.m.**, s. 52, 53.

gerekmektedir. Sermaye ve yatırımların başka ülkelere kayması sonucu ülke içi ekonomik küçülmeler istihdamı da etkilemektedir. Yatırımların geri çekilmesi sonucu kapanan işletmeler işsizliği artıracaktır. Artan işsizlik sonucu ülke içi harcamalar azalacak, tasarruflar artacak ve ülke içi ekonomi canlılığını yitirerek bu durumdan olumsuz etkilenecektir.

Ülkelerin gün geçtikçe daha rekabetçi, daha verimli kaynak kullanımı, yenilikçi anlayışla birlikte son teknolojileri kullanmaya çalışması sonucu ürün kaliteleri artmıştır. Böylece çevre dostu ürünlerin üretimi artmaya başlamıştır ve üreticiler teşvik ve indirimlerden daha fazla yararlanmak adına çevreyi daha fazla korumaya başlamışlardır. Diğer ülkelerde daha rekabetçi olmak için aynı yöntemleri izlemek zorunda kalacaktır. Böylece çevre korunmasına verilen önem artacaktır. Eşit koşullar ve eşit rekabet şartlarını sağlanabilir ve daha az sermaye hareketliliği yaşanabilir.

3. Çevresel Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi

Tartışmalarda ve politik değerlendirmelerde çevre politikalarının gelir dağılımına etkisi önemli yer tutmaktadır. Araştırmalar, özellikle başta enerji vergileri olmak üzere, çevresel vergilerin hane halklarının gelir dağılımına etkisi olduğunu göstermiştir. Gelirinin daha büyük bir kısmını vergi konusu mal ve hizmetlere ayırmak durumunda kalan düşük gelir gruplarının gelir dağılımı açısından etkilenmesi aleyhlerine sonuçlar verebilir.

Bu vergilerin gelir dağılımına etkisi, vergi konusu ürünlerin fiyatlarını artırması, sağlanan hasılatın kullanım şekli, telafi edici ödemeler ve verginin yarattığı sonuçlardan yararlanma gibi dolaylı etkileri de içermektedir.

Diğer taraftan, muafiyetler veya düşük gelirlilere indirimli tarifeler uygulanması ise çevresel vergilerin etkinliğini azaltacaktır. Hükümetler bunun yerine, düşük gelirliler için sosyal güvenlik veya diğer vergilerde indirimler yolu ile asgari geçim indirimi, vergi istisnası gibi gelir dağılımını düzeltici yöntemlere başvurabilirler⁷¹.

---

⁷¹ The Political Economy of Environmentally Related Taxes, <http://www.oecd.org/dataoecd/26/39/38046899.pdf>, s. 4., (02.05.2011)

Çevresel vergilerin, gelir dağılımını etkilemesi hakkında kesin sonuçlara ulaşmak zordur. Gelir dağılımı sorunlarını çözmek için devletler karar alma sürecinde çevresel vergileri de göz önüne alarak önlemler almaya çalışmalıdır ve bu kararlar alınırken indirimler en düşük gelir gruplarını göz önünde bulundurarak yapılmalıdır.

4. Çevresel Vergilerin İdari Maliyetleri Ve Politik Kabul Edilebilirliği

Çevre ile ilgili vergiler, yönetim masrafları nispeten az ifade edilen şekillerde dizayn edilebilir. Örneğin, petrol ürünleri üzerindeki vergiler, sınırlı sayıdaki petrol rafineleri ve depolardan alınır ve yönetimi ve uygulanması oldukça kolaydır. Ayrıca, birkaç örnek gösterir ki, birçok vergi ödeyenleri içeren bir şemanın yönetim giderleri nispeten az bir seviyede tutulabilir.

Fakat, çevre kuralları için kullanılan birçok ekonomik ölçüm kuralları yönetim giderlerini arttıran yasal düzenlemeler içerir. Böyle mekanizmalar, örneğin vergi muafiyetinde olduğu gibi, genellikle rekabet ve gelir dağılımı endişelerine hitap etmek için çevre ile alakasız nedenler ortaya çıkar. Genellikle, politik açıdan kabul edilebilir ya da adil bir şema yaratmak için, maliyet giderlerinin boyutu ve ölçüleri arasında bir hasıla maliyet dengesi var gibi gözükür. Düşük yönetim maliyetleri ile alakalı vergi borçlarının tasarım özellikleri, genelde, yüksek ekonomi verimliliği ile alakalı özellikler ile aynı doğrultudadır.

Kabul oluşturma çevre vergilerinin başarılı bir şekilde tanıtımında önemli bir şarttır. Halk arasında ekonomik bir aracın kabulü, o aracın hitap ettiği çevre probleminin farkındalığının derecesi ile alakalıdır. Politik kabul, hali hazırdaki problemi, etkilerini, sebeplerini ve probleme hitap etmek için kullanılacak olan, olası araçların etkileri ile ilgili ortak bir anlayış yaratılarak kuvvetlendirilebilir. Böyle genel bir anlayış oluşturma bir yolu, tehlikedeki problem hakkında yanlış olmayan ve doğrudan verilen bilgiler sağlamaktır. Diğer bir yol da, menfaat sahiplerini politik formüle eklemektir, örneğin geniş çaplı müzakereler yaparak ve/veya komitelerle ya da partilerin yeni politik araçlar hazırlamasıyla⁷².

---

⁷² Exetucive Summary, <http://www.oecd.org/dataoecd/27/23/36966499.pdf>, s. 3, 4., (03.05.2011)

5. Çevre Vergileri Ve Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma anlayışı; bir ülkenin kendi çevresel kaynaklarını korumakla birlikte, dış ticaret yoluyla, başka ülkelerin çevresel özelliklerinin yitirilmesi pahasına hareket etmektedir. Dış ticaret ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi konularına ilişkin yeni değerlendirmelere göre dış ticaret ulusal ekonomileri, ulusal ekonomiler de global ekolojik sistemi etkilediğinden, dış ticaret ile çevre arasında, en azından dolaylı bir ilişki vardır. Bu nedenle, çevre politikası veya ticaret politikası kapsamında alınan önlemler birbirini etkiler. Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma anlayışı; ilke olarak serbest ticaret ile çevresel duyarlılık arasında bir çatışma olmadığını savunur. Çünkü her ikisi de toplumun sahip olduğu kaynakların en verimli şekilde kullanılması ve dağıtılması amacını gütmektedir. Çevresel etkiler içselleştirildiği süre, ticaretin serbestleştirilmesinin sürdürülebilir kalkınma ile uyum içerisinde olacağı kabul edilir⁷³.

Sürdürülebilir kalkınma koşullarının sağlanması çerçevesinde, sermaye ve işgücü üzerindeki vergiler çevreye zararlı ekonomik faaliyetler üzerine kaymıştır. Böylece ülkeler hem çevreyi koruma amacıyla zararlı faaliyet düzeyinin azaltılmasını sağlarken, aynı zamanda ekonomik büyümenin önünde engel olarak kabul edilebilecek işgücü ve sermaye üzerindeki vergileri azaltarak ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi tercih etmişlerdir. AB genelinde “yönlendirici-denetleyici” niteliği olan bu yaklaşım çevreye zararlı ekonomik faaliyetler üzerine vergi konulması ve/veya bu faaliyetler üzerindeki devlet yardımlarının kaldırılması şeklinde uygulama yerini almaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma için iki şey gerekiyor. Birincisi, dünyanın karşı karşıya bulunduğu sorunlara çözüm bulmak için tek başına ekonomik büyümenin yeterli olmadığını, yani atılan her adımın ekonomik, toplumsal ve çevre boyutlarının birbirine bağlı olduğunun kavranmasıdır. İkincisi, sürdürülebilir kalkınmanın birbirine bağlı olma özelliği; stratejilerin eşgüdümü ve iyi kararlar alınması için –ister coğrafi olsun, ister kurumsal olsun- sınırların aşılmasını gerektirmektedir. Sorunların sadece tek bir devlet

---

⁷³ Acar, a.g.m., s. 223.

kurumu ya da belirli alanlarla sınırlı kalması mümkün olmayıp, bunlara doğru çözümler bulunması için karar alma sürecinde işbirliği yapılması gerekmektedir⁷⁴.

Sürdürülebilir kalkınmada üç temel unsur olan çevre, insan ve ekonomi birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Bu temel unsurların birbirinden kopuk olması ve eksik uygulanması, durumun yanlış değerlendirilmesine ve sürdürülebilir olmayan bir kalkınmanın gerçekleşmesine neden olabilir. Sürdürülebilir kalkınma ile ekonomi büyürken, toplumun refahı artmalı ve çevrede bu gelişmelerden olumsuz etkilenmemelidir. Bu üç dinamik bir arada uyum içinde hareket etmelidir.

E. ÇEVRE VERGİLERİ HAKKINDA İLERİ SÜRÜLEN GÖRÜŞLER

Son yıllarda çevre vergilerinin gündemde geniş yer tutması sonucu bu vergiler hakkında birçok tartışmalar yaşanmıştır ve günümüzde de bu tartışmalar devam etmektedir. Her çevresel sorunun kendine has özellikleri ve ilerlemişlik düzeyi vardır ve bunlar değişkenlik göstermektedir. Bu sorunların çözülmesinde farklı araçlar, yöntemler ve politikalar birlikte kullanılmaktadır. Tek tip uygulamaların sorunları çözmede yetersiz kaldığı görülmektedir. Çevresel vergilerde bu durumdadır. Diğer araçlarla birlikte daha etkin kullanılabilirler. Çevresel vergilerinde kendilerine has zayıf ve güçlü yönleri bulunmaktadır. Çevresel vergilerin etkileri ve sınırlamaları, var olan çevre sorunun niteliğine göre değişkenlik göstermektedir. Çevre vergilerini savunanlar bu vergileri, diğer araçlarla birlikte etkin ve güvenilir şekilde kullanılan araçlar olarak görmektedir. Çevre vergilerini eleştirenler ise, belirsizliklerin olduğunu ve diğer araçlar kadar etkin olmadıklarını savunmaktadırlar. Aşağıdaki alt başlıklarda, çevre vergilerinin avantajları, dezavantajları, öne sürülen olumlu ve olumsuz görüşler özetlenecektir.

1. Çevre Vergilerinin Avantajlı Ve Olumlu Yönleri

Çevre vergilerinin diğer piyasa temelli araçlara göre daha avantajlı ve daha olumlu olduğunu savunanların sayısı çoğunluktadır. Yine bu çoğunluk mevcut vergi sistemlerinin

---

⁷⁴ Arıkan, a.g.m., s. 39, 40.

çevreye göre reformlar yapılarak düzenlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Çevre vergilerinin avantajlarını ve olumlu yanları şöyle sıralamak mümkündür⁷⁵ :

- Durağan verimlilik indirimlerinin yeniden tahsisi ile gerçekleşir. Çevre vergilerinin maliyetleri en aza indirme özelliğinin olmasıdır. Teşviklerden yararlanmak isteyen üreticiler, kirliliği azaltarak maliyetleri düşürmeyi hedefler.

- Durağan verimlilik teşvik tedbirleri performansı ile gerçekleşir. Birçok durumda belli bir azaltım teknolojisinin kullanılması kesin bir emisyon seviyesini garanti etmez, bunun yerine o teknolojinin nasıl kullanıldığı daha önemlidir. Emisyon azaltımı sağlayan teknolojilerin işletimi ve bakımı için gereken teşvikler sağlanmalıdır.

- Dinamik muhdesat teşvik tedbirleri; düzenleyici politikalar, kirleticilerin, özellikle teknolojileri kullanmaları gerektiğini, belirtilen sınırın altında emisyon değerlerini korumalarını, herhangi bir teşvik yönetmeliğiyle kirlilikte azalma yapmasını öngörür. Çevre vergileri, diğer taraftan, kirleticilerin mevcut maliyetlerinin etkin düzeyin altında olması ve emisyonları azaltan yollar aramak için sürekli bir teşvik sağlamaktadır. Bu teşvik vergi oranının altında marjinal maliyeti daha da azaltmaya izin verip, yeni teknolojiler geliştirmek için bir teşvik oluşturur.

- Ciro edilmiş aşınmaya dayanıklılık; komuta ve kontrol düzenleyici politikalar düzgün bir azaltım egemenliği altında daha düşük maliyetli bir model elde etmek amacıyla, farklı firmalardan kirliliğinin azaltılması isteyebilir. Ancak, regülatör ve bunların azaltım ücretleriyle ilgili bilginin firmalar için düzenlenmesine bağlıdır. Bu bilgileri, diyalog ve müzakereleri düzenlemekle firmalar yükümlüdür. Bilgileri düzenlenmiş firma, sırayla, hangi düzenleyici politikaları belirlemesi sürecinde önemli bir unsur olan daha sıkı azaltım hedefine, işbirliği ile düzenlenmiş bir fiyatla ulaşabilir.

- Gider kısıtlayıcı mülkler; çevre vergileri maliyeti düşürdüğü için daha caziptir. Emisyonların birim başına vergi oranı, birim azaltım maliyetinin üzerinde bir üst sınır oluşturacak şekilde konulur. Azaltım birimi başına düşen vergi emisyonu, birim

---

⁷⁵ Don Fullerton- Andrew Leicester- Stephen Smith, 'Environmental Taxes', s. 6,7.
www.ifs.org.uk/mirrleesreview/reports/conference.../environment.pdf, (02.05.2011)

başına vergiden daha pahalı olduğu ortaya çıkarsa, firmalar sadece kirletecek ve azaltım için daha fazla vergi ödeyeceklerdir.

Diğer bir görüşe göre olumlu tarafları⁷⁶;

- Çevresel vergiler, bir politika aracı olarak, üretim ve tüketim maliyetlerinde dışsallıkların dikkate alınmasını sağlayacaktır.
- Çevresel vergiler, spesifik problemlerin vergilendirilmesi yoluyla istenen amaçların gerçekleştirilmesini sağlayabilecektir.
- Çevresel vergilerin, küresel bir vergi sistemine dönüştürülmesi kolaydır.
- Çevresel ve sosyo-politik nedenler dikkate alındığında, vergilendirme konusunun işgücü faktöründen, kaynakların ve çevre faktörünün vergilendirme konusu yapılması yönündeki bir değişiklik, istenen bir durum olabilir.

Birol Kovancılar'a göre olumlu yanları⁷⁷;

- Çevresel vergilerin bir gelir potansiyeline sahip olması ve hükümetlere bu gelirlerin kullanımında birçok farklı harcama tercihi olanağı sunmaları bir diğer olumlu özellik olarak kabul edilebilir.
- Kirlilik sadece birkaç büyük işletmeden ziyade birçok birey ve işletmenin dahil olduğu milyonlarca kararın bir sonucu olarak düşünüldüğünde, vergiler gibi ekonomik araçların, bu milyonlarca kararı, diğer araçlarla yapılamayacak bir şekilde etkileyebilme olanağına sahip oldukları bir gerçektir.

---

⁷⁶ Şahin, **a.g.m.**, s. 124, 125.

⁷⁷ Birol Kovancılar, Çevre Vergilerinin Gelişimi, Teorik Temelleri ve Sahip Oldukları Özellikler, a.g.m., s. 41, 42.

2. Çevre Vergilerinin Dezavantajlı Ve Olumsuz Yönleri

Çevresel vergilerin, çevreyi koruma ve kirliliği önleme üstünlüğüne rağmen; bir takım dezavantajlara ve olumsuzluklara sahip oldukları söylenebilir. Çevre vergilerinin bazı zararlı yanları ve daha net olarak açıklığa kavuşmayan yanları da bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür⁷⁸ :

- Belirsiz çevre etkisi; çevre vergilerinin belirli bir çevresel etki elde edeceğini garanti etmek mümkün değildir. Çevre vergilerine karşı, kirleticilerin tepkileri olumlu veya olumsuz yönde olabilir.

- Şirket karar mekanizmalarıyla uyumluluk; çevre vergilerinde, kirletenlerden verim alınması için firmaların teknoloji seçimi ve vergi ödemeleri ile ilgili bilgileri bir araya getirmesi gereklidir. Firmaların daha az kirlilik sağlaması için firmaların marjinal azaltım maliyetleri ve vergi ödemeleri dengelenmelidir. Bu dengelenme sağlanmaz ise, firmalar kirlilik azaltmayı öncelikli bir hale getirmeyebilir. Düşük çevre vergileri konulduğu takdirde firmalar bu vergilere hiç yanıt vermeyebilir ve geleneksel düzenleyici tedbirler daha etkili olabilir.

- Tecrübe yetersizliği; çevre vergilerinde, tecrübe eksikliği herhangi bir pratik bağlamda kendi kabulü için önemli bir engel olabilir. OECD, çevre vergilerinin etkinliği değerlendirmek ve çevre vergilerinin uygulanmasındaki deneyimi artırmak için birçok çalışma yapmaktadır.

- Yönetim ve uygulama giderleri; çevre vergileri, geleneksel komuta ve kontrol yönetmeliği yönetimi ve uygulaması mekanizmalarını gerektirir. Bu düzenlemelerin göreceli maliyeti kullanılacak farklı enstrümanlar seçiminde dikkate alınmalıdır.

- Coğrafi farklılıklar; çevre vergilerinin tüm kaynaklar için aynı vergi oranını uygulaması gerekmez. Farklı kaynaklar, farklı oranlarla vergilendirilerek daha verimli

---

⁷⁸ Fuller- Leicester- Smith, **a.g.m.**, s.9, 10, 11, 12.

sonuçlar elde edilebilir. Ancak her kaynak için belirlenecek olan vergi oranları daha sonra firmaların etkisine ve lobisine maruz kalabilir ve vergi oranlarında değişiklikler yapılarak kısıtlamalar uygulanabilir.

- Kaçınma aktivitelerine zarar verme; evre vergilerinin avantajlarından yararlanmak isteyenler aynı zamanda çevreye zarar verebilirler. Örneğin, zehirli atık vergisinde teşviklerden faydalanmak isteyenler atıkların azaltılması sırasında yasadışı dumping veya yanma olaylarına neden olabilirler. Dampingly uygulama sonucu atıkların sosyal maliyeti artabilir.

- Politik düşünceler; mevcut siyasi ortam yeni bir vergi koymak için uygun olmayabilir. Vatandaşlar, firmaların kirliliğini kesmek için yasama organı tarafından konulan çevresel vergileri garanti gibi görüp güvenmek zorundadırlar. Firmalara, satılabilir izinler için destek sağlamak vergi yerine alternatif bir plan olabilir.

- Dağılımsal etkiler; evre vergileri genelde ulaşım, yakıtlar, karbon salınımı ve enerji üzerinde uygulanırlar. Düşük gelirli ev bütçelerinin harcamaları ısınma, ulaşım ve enerjiyi kapsamaktadır. Bu yüzden evre vergilerinin geriletici etkileri oluşur. Bu da evre vergilerinin daha yüksek gelirli kesime tahakkuk ettirilmesine neden olur. evre politikaları oluşturulurken gelir dağılımını ve etkilerini değerlendirmede daha dikkatli olunmalıdır.

- Algılar ve tavırlar üzerindeki etkiler; evre vergileri, bireylerin tutum ve algılamalarını olumlu veya olumsuz etkileyebilir ve bu etkilemelerin de çevreye bir takım yansımaları olabilir. evre vergilerinin mükellefleri etkiledikleri görülmüştür. Yeni evre vergilerinin konulması konusunda mükellef etkilenebilir ve bu etkiyi çevreye yansıtabilir.

Yusuf Şahin'e göre olumsuz özellikler şu şekildedir⁷⁹;

- Çevresel vergiler bir gelir aracı olarak mı, yoksa çevresel değerleri korumak için bir kontrol aracı olarak mı kullanılacaktır? Eğer, kontrol aracı olarak başarılı olunursa,

---

⁷⁹ Şahin, **a.g.m.**, s. 125, 126.

çevresel değerlere zarar veren kimse kalmayacağı için, vergiler, gelir getirici olma özelliğini yitirecek, diğer bir ifadeyle bu vergilerle elde edilen gelir sıfır olacaktır.

- Yalnızca bütçenin finansmanı için çevresel vergilere başvurulması, çevre ve doğal kaynakların üretim faktörü olarak maliyetlerinin yükselmesine neden olacağı için, kabul edilebilecek bir durum değildir.

- Çevresel vergilere temel oluşturacak olan bazı uluslararası antlaşmaların ülkeler bazında formüle edilip uygulanmasında, ülkenin özgün şartlarından dolayı sıkıntılar ortaya çıkabilmektedir.

- Çevresel vergilerle ilgili düzenlemeler, üreticiler ve tüketiciler için getirilen yükümlülüklerin ve cezaların da sayısını da artırmış olacaktır.

Başka bir görüşe göre de olumsuz yanlar şöyledir⁸⁰;

- Emisyon vergisine konu olan bir endüstride rekabetin zayıf olması, verginin etkinliğini zedeleyebilecektir.

- Daha yüksek vergi oranları, kompleks vergi yapıları ve yönetsel mekanizmaları gerektirirken, düşük bir vergi, çevresel duyarlı davranışın oluşturulması için yeterli bir teşvik sağlamayabilir.

- Çevresel politikanın bir aracı olarak vergilerin kullanımı, mali ve çevresel politikaların amaçları arasında çatışmaları ortaya çıkarabilmektedir.

- Politik süreçle ilgili olarak, çevresel vergi araçlarından zarar görecektir tarafların, genellikle kazançlı çıkacak taraflardan daha iyi örgütlenmiş ve mali açıdan daha iyi durumda olmaları, bu aracı etkinliğini kısıtlayan dengesizliklerden bir diğeri olmaktadır.

---

⁸⁰ Birol Kovancılar, Çevre Vergilerinin Gelişimi, Teorik Temelleri ve Sahip Oldukları Özellikler, a.g.m., s. 43, 45, 46.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKALARI VE ÇEVRE VERGİLERİ

I. TÜRKİYE'NİN ÇEVRE POLİTİKASINA BAKIŞ

Politika kavramının sayısız tanımı bulunmaktadır. Toplumbilim Terimleri Sözlüğü'nde politika, “Devlet işlerine katılma ve devlet etkinliklerinin biçim, amaç ve içeriğini belirleme işi” olarak tanımlanmaktadır. Bu tümcede sözü edilen politika ile geniş anlamdaki politika birbirinden ayrı kavramlardır. Gerçekten de, İngilizcede policy kavramı, kararların ve etkinliklerin dayanağını oluşturan ilkeler ve eylem planı olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlara uygun olarak, dar anlamda çevre politikası, çevre konularında devletlerin etkinliklerini, oluşturan kurumsal yapı ve kullanılan yöntemler ile ilgilidir. Geniş anlamda çevre politikası ise, toplumun çevreyle olan ilişkisini düzenlemek için belirlenen amaçlar, hedefler, ilkeler ve tercihler ile çevrenin korunmasında ve geliştirilmesine dönük olarak alınan önlemler bütünüdür. İki kavramın birbiriyle ilişkisini vurgulamak gerekir, çünkü bir çevre sorununu çözmek için amaçların ve ilkelerin belirlenmesi süreci ile kurumsal yapı ve etkinlikler bir bütün oluşturur¹.

Çevre politikası uygulamalarının geneli göz önünde bulundurulduğunda uygulama ve müdahale alanlarının ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği görülmektedir. Her ülke kendi çevre sorunları ve kirliliği doğrultusunda çevre politikalarını oluşturmakta ve yönetmektedir. Ülkelerin kendi içlerinde uyguladığı çevre politikası farklı olsa da çevre konusunda ulaşılmak istenen amaçlar aynıdır. Ülkelerin çevre konusunda ulaşmak istedikleri hedefler de aynı doğrultudadır. Bu hedefler, ülke vatandaşlarının sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşamını sürdürmesi, vatandaşların sahip olduğu çevre değerlerinin muhafaza edilmesi ve kalitesinin yükseltilmesi, çevre politikalarının uygulanması

---

¹ Ruşen Keleş- Can Hamamcı- Aykut Çoban, ‘Çevre Politikası’, İmge Kitabevi, 6. Baskı, Ankara, 2009, s. 335.

süresince her vatandaşa eşit sorumluluğun yüklenmesi ve çevre bilincinin oluşturulması ulaşılmak istenen ortak hedeflerden sayılabilir. Burada sayılan hedeflere bakıldığında daha çok insanı konu alan fikirlere yer verildiği görülmektedir. Çevre bir bütün olarak değil sadece insana faydası ve insanın davranışları yönünden değerlendirilmiştir. Bu oldukça yanlış bir yaklaşımdır. Unutulmamalıdır ki; çevre, canlı ve cansız varlıkların bütünü oluşturduğu bir sistemdir. Sistemin diğer parçalarını işleyişin dışında tutmak, sistemin bütününde sorunların giderilmesine olanak sağlamayacaktır. Bunun sonucu da uygulanan politikalar bir yönden eksik kalarak ulaşılmak istenen başarı ve hedefler elde edilemeyecektir.

Çevre politikasının uygulanması için; sorunların ne olduğunun iyice araştırılması ve sonucunda sorunların teşhis edilmesi, uygulanacak politikaların belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Yaşanan sorunların derinine inilmesi ve doğru tespitler yapılması gerekmektedir. Yapılan doğru teşhisler sonucu uygulanacak politikalar ve yöntemler belirlenmektedir. Uygulanacak doğru politikalar ve yapılacak doğru müdahalelerle çevre sorunları daha fazla büyümeden çözülebilir ve sorunların analizi kolaylaşabilir. Uygulanan politikalar sırasında halkın görüşleri ve katılımı da önemlidir. Uygulanan çevre politikalarının devlet tarafından denetlenmesi, kontrol altında uygulanması ve belirli bir disiplin içinde yürütülmesi politikanın başarıya ulaşması için oldukça önemlidir.

Kentleşme ve sanayileşme olguları da çevre politikalarının uygulama ve sonuç alma süresince politikayla iç içe olan konulardır. Kentleşme, uygulanacak politikaların oluşmasında doğrudan ilintilidir. Düzensiz ve plansız kentleşme sonucu devletler istedikleri politikaları uygulayamamakta ve gereken müdahaleleri yapamamaktadır. Planlı ve düzenli bir kentleşme oluşacak çevre politikasının başarıya ulaşmasını sağlayacak önemli bir etkidir. Bunun için de, kentleşme konusunda önlemler alınmalı ve planlı kentleşme çalışmalarıyla sorunların gün yüzüne çıkmadan önlenmesi gerekmektedir. Sanayileşme de çevre politikalarını etkileyen diğer bir etkidir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından çevre politikalarını belirlemekte ve uygulamakta büyük sorunlar yaratmaktadır. Çevreye uygun sürdürülebilir kalkınmanın sağlanamaması ve gelişmiş ülkelerdeki ağır kirlilik yaratan sanayilerin gelişmekte olan ülkelere kaydırılması çevre politikası açısından sorunlar yaratmaktadır. Bir taraftan büyüme sağlanmaya çalışılırken, diğer taraftan çevre politikalarının büyümeye endekslenmemesi sonucu uygulamalar yetersiz kalmaktadır ve çevre politikalarında hedeflenen amaçlara ulaşamamaktadır.

Gelişmiş ülkeler önceden tedbirler alıp, bazı politikaları daha erken belirlediği için büyük sıkıntılar yaşamamaktadır.

Çevre politikaları konusunda, yeryüzünde çeşitli ülkeler arasında olduğu gibi çevre uzmanları, bilim insanları, yazarlar, düşünürler ve çevreyi korumaya amaçlayan siyasal örgütler arasında da farklar vardır. Ülkenin siyasal rejiminin çok partili parlamenter demokrasi ya da tek partili bir otoriter rejim olması; ekonomik dizelgenin liberal, kapitalist, sosyalist ya da kapitalizm ağırlıklı karma bir nitelik taşıması, bütün öteki politikalar gibi, çevre politikalarını da etkiler. Bunun yanında, toplumun çevreyle olan ilişkisinin, toplumsal yapının öğeleriyle birlikte kavranması ya da kirlilik gibi belirtilerine indirgenerek ele alınması; çevre kirliliği oluşmadan önce ya da oluşuktan sonra önlem alınması, çevre politikalarının farklılaşmasına yol açar².

Çevre yönetimi doğal kaynaklarla-ihyaatlar, üretimle-tüketim, nüfus artışıyla-sürdürülebilir büyüme, dengeli kalkınmayla-yatırım etkinliği, istihdamla-iş barışı arasındaki çelişkileri azaltıcı bir tutum sergilediği ölçüde başarıyı yakalayabilecektir. Yeryüzünü bir bütün olarak ele aldığımızda, hiçbir ülke ya da çevreci oluşumun bunu tek başına daha iyi yaşanır kılması mümkün değildir. Onun için uygulanacak çevre politikalarının uluslar üstü bir nitelik kazandırılması kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görülmektedir³.

A. TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKASININ GELİŞİMİ

Türkiye, gelişmekte olan bir ülke olarak kabul edilmektedir ve bu gelişim hala sürmektedir. Sanayileşme sürecinin ülkemizde geç başlaması sonucu çevre yönetimi ve çevre politikaları da ülkemizde geç gündeme gelmiştir. Artan sanayileşme ve buna bağlı olarak artan kentleşme sonucu çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Artan sorunların önlenmesi için de çevre politikaları oluşturulmuştur.

Dünya'da 1970'li yıllar, çevre sorunlarının uluslararası platformda ele alındığı yıllardır ve Türkiye'de de, çevre sorunlarına resmi ilginin uyanmaya başladığı dönem bu dönemdir. 1972, Türkiye'nin Stockholm'de toplanan Dünya Çevre Konferansı'na bir

---

² Keleş- Hamamcı- Çoban, **a.g.e.**, s. 339.

³ Dr. Mevlüt Karabıçak- Yrd. Doç. Dr. Ramazan Armağan, 'Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri', **S.D.Ü İ.İ.B.F Dergisi**, C.9, S.2, 2004, s. 215.

bildiri ile katıldığı yıldır. Ama çevre sorunlarının siyasallaştırılması, çok daha yakın tarihlere rastlamaktadır. 1960'lı yıllardan bu yana, çeşitli gönüllü kuruluşların ve baskı kümelerinin bu alanda etkinlikler göstermeye başlaması, çevreye duyulan ilgiyi artırmaya başlamıştır. Bu çalışmalara katkıda bulunan meslek ya da uzmanlık kuruluşlarının hepsi de, çevrenin bozulmasını önlemek, çevre değerlerini korumak ve geliştirmek, bu konuda kamuoyunu bilinçlendirme amacını gütmüşler, ama iç politika ile doğrudan doğruya ilgilenmemişlerdir. Daha doğrusu, çalışmalarının bir yönü siyasetle ilgili olmasına karşın, iktidar savaşımına girmemiş, çalışmaları, kamuoyu oluşturmak, kamuoyunu etkilemekle sınırlı kalmıştır⁴.

Çevre konusunda dünyada yaşanan bu gelişmelerin Türkiye'ye yansımaları da yaklaşık olarak aynı dönemlere rastlamaktadır. Ancak, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlayan bu süreçte yaşanan; çevre sorunlarını çözmeye yönelik çevre politikalarının çoğu kez sadece bir düzenleme olmaktan ileriye gitmeyişi, üretim sonucu oluşan zararlı atıkların bertarafı konusunda yaşanan sorunlar, doğal kaynakların yeniden kullanılmayacak biçimde bilinçsizce tüketilişi ve enerji ihtiyacının yenilenebilir ve çevreyi aşırı derecede kirletmeyen kaynaklar yerine çevre ve insan sağlığını olumsuz etkileyecek termik ve nükleer santraller gibi oluşumlarla giderilmeye çalışılması gibi gelişmeler çevre sorunlarının çözümünü geciktirmiştir⁵.

Türkiye'de çevre politikalarının gelişimine bakıldığında, çevre politikalarını, planlı dönem öncesi uygulanan çevre politikaları ve planlı dönemden günümüze kadar uygulanan çevre politikaları şeklinde ayrılabilir. Planlı dönem öncesi diye adlandırılan dönem Osmanlı Devlet'ini ve Cumhuriyetin kuruluşundan 1963 yılına kadar geçen dönemi kapsamaktadır. Planlı dönemden günümüze kadar olan dönemi ise, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planından başlayan ve günümüze kadar devam eden süreç şeklinde niteleyebiliriz.

---

⁴ Mustafa Ökmen, 'Politika ve Çevre', **Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar**, Ed. Mehmet C. Marin-Uğur Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul, 2004, s. 357.

⁵ Yavuz Bozkurt, '**Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'de Çevre Politikalarının Dönüşümü**', Ekin Kitabevi, Bursa, 2010, s. 2.

1. Planlı Dönem Öncesi Türkiye'deki Çevre Politikaları

Planlı dönem öncesi politikaları da kendi içinde Osmanlı Devleti zamanında çevre ile ilgili yapılan çalışmalar ve Cumhuriyetin kurulmasından 1963 yılına kadar geçen süreçte değerlendirilebilir. Bu dönemlerde çevreyle ilgili olan düzenlemeler ve çevre ile ilgili bazı kanunlar yürürlüğe konmuştur. Bu kanunların planlı bir politikadan çok günlük ihtiyaçlara yönelik kanunlar olduğu çalışmanın ilerleyen kısımlarında görülecektir ve gerçek bir çevre korunmasının olmadığı ortaya çıkacaktır.

a. Osmanlı Döneminde Çevre Politikaları

Osmanlı İmparatorluğu'nda çevre konusunda duyarlılıklar görülse de çevreye ilişkin kapsamlı bir politikadan bahsetmek mümkün değildir. Ancak özellikle imparatorluğun son dönemlerinde bazı hukuki düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. 17. yüzyıl sonuna doğru başlayan kent planlama çalışmalarının da çevre sorunları ile ilgili olduğu düşünülürse 18. yüzyıl planlama ve imar çalışmalarını çevre politikası olarak değerlendirmek mümkündür. İmar hareketlerinde ilk düzenlemelerin 1848 yılında yayınlanan Ebniye Nizamnamesi olduğunu görüyoruz. Bu nizamnamede yol, bina yapımı, kamulaştırma ile ilgili düzenlemeler getirilmiştir. 1882 yılında Ebniye Kanunu yürürlüğe girmiştir. Anılan kanun Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk İmar Kanunu'dur. Bu kanun, belediyelerin açacakları sokakların, yolların çevrelerinin haritasını yaptırmaları ve halka ilanı zorunlu kılıyordu. Ancak bu düzenleme de sadece İstanbul'la sınırlı kalmıştır. Hatta İstanbul'un imarı konusunda da 1900'lü yıllara kadar önemli bir gelişme görülmemiştir⁶.

Osmanlı döneminde imar çalışmaları haricinde, ormanlar, su kaynakları, havanın korunması, denizlerin korunması gibi çevreyle ilgili olan birçok konuda düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler geneli itibariyle büyük ve merkeze yakın yerleşim yerlerinde uygulanma imkanı bulmuştur. Otorite boşluğu yüzünden devletin uzak ve küçük yerleşim yerlerinde uygulanamamıştır. Islahat ve Tanzimat Fermanları sonrasında artan batılılaşma çalışmaları sonucunda da birçok çevresel düzenleme yapılmak istenmiştir. Siyasal otoritenin zedelenmesi, denetimin olmayışı ve düzenlemelerin Avrupa'dan alınıp kendi sorunlarına uyarlamaması sonucu yapılan uygulamalar başarıya ulaşamamıştır.

---

⁶ Kemal Görmez, 'Çevre Sorunları ve Türkiye', 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 1997, s. 133.

Osmanlı'da genel çevre uygulamaları ve politikalarına baktığımızda büyük eksiklikler görülmektedir. Yapılmak istenen ile uygulanan politikalar arasında sonuç ilişkisi oluşmamıştır ve çıkarılan düzenlemeler havada kalmıştır. Bunun sonucu Cumhuriyet dönemine sorunlu bir çevre bırakılmıştır.

b. 1923-1973 Dönemi Arası Çevre Politikaları

1923-1963 döneminde 27 hükümet görev yapmıştır. Cumhuriyetin kuruluş yılları ve tek parti dönemi boyunca hükümet programlarına egemen olan unsurların, savaşın yaralarını sarmak, nüfus ve tescil meseleleri, ulusal ekonominin oluşturulması ve ülke çapında hukuki, fiziksel ve eğitsel altyapının oluşturulması olduğu görülmektedir. 1935'lere dek hükümet programlarının sıtma, verem gibi hastalıklarla mücadeleyi ön plana çıkararak, "vatanın imarı, iskan, iktisadi açığın kapatılması, muhacirlerin iskan ve sağlık sorunları, maarif, nafıa, maliye, ticareti hariciye, ziraatın inkişafı, bitkilerde hastalıkla mücadele, hayvan zenginliğinin korunması" gibi hususların ülkenin temel meseleleri olarak hükümet programlarında yer aldığı görülmektedir⁷.

Çevre bilincinin henüz oluşmadığı ve çevrenin bir kavram olarak ortaya çıkmamış olduğu bu dönemde çevre koruma, geliştirme ve çevre kirliliğini önleme gibi etkinliklerle ilgili ve yetkili bir birim ve örgütlenmesi ile değil de diğer bakanlıklar ve kuruluşlara yan görevler olarak verilmiştir. Dönemin çevreye ilişkin hükümler içeren ilk düzenlemesi ise, 1925 yılında Ebniye Kanunu'nun bazı maddelerini değiştiren 642 sayılı Kanun'dur⁸.

c. Planlı Dönem Öncesi Yapılan Hukuksal Düzenlemeler

Planlı dönem öncesindeki bu periyot çevrenin tam olarak anlaşılmadığı döneme denk gelmektedir. Bu nedenle planlı dönem öncesi çıkarılan kanunlar çevreyi bir bütün olarak değerlendirmemiştir. Yürürlüğe giren kanunlar yalnızca kendi alanına giren uygulamaları, sınırlamaları ve yasakları konu edinmiştir. Çevrenin kendi içinde tam olarak bütünleşmemesi de çevre politikaları ve çevresel uygulamaların işleminde eksikliklere

---

⁷ Nesrin Algan, 'Türkiye'de Devlet Politikaları Bağlamında Çevre Ve Çevre Korumanın Tarihine Kısa Bir Bakış', **Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korunmanın Tarihi Sempozyumu**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 2000, İstanbul, s.225

⁸ Bozkurt, **a.g.e.**, s.12.

yol açmıştır. Oluşan bu eksiklikler birçok altyapı sorunuyla birlikte sonraki dönemlerde çevre sorunlarının oluşmasına ve yaşanmasına neden olmuştur.

1. İl Özel İdaresi Kanunu

Türk idare yapısı içerisinde belediye ve köyler yanında bir yerel yönetim birimi olan il özel idaresinin kuruluş ve görevleriyle ilgili bu kanunda çevreye ilişkin bazı düzenlemelerde yer almaktadır. Bunlar arasında, göl ve bataklıkların ıslahı, tohum ve fidan tevzii, orman yetiştirmeye müsait mahallerde yabancı ağaçların aşıl原因 olarak müsmir hale ifrağı esbabının temini yer almaktadır⁹.

2- Köy Kanunu (1926)

442 sayılı Kanununun 13. Maddesinde köylünün mecburi işleri sayılmıştır. Bunlardan bazıları, sivrisine bulunan su birikintilerini kurutmak, köyün çevresinin temiz tutmak, içilebilir su ve kaynakları temiz tutmak, köyün gübreliliğini ve pis sularını köy dışına taşımak ve orada muhafaza etmek, hayvan salgınlarında devlete haber vermek ve köy merasını korumaktır.

3- Belediye Kanunu (1930)

1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu çıkarılmıştır. Kanun belediyeyi, belde ve belde sakinlerinin yerel düzeydeki ortak ve medeni gereksinimlerini karşılamak ve yükümlü yasal bir şahsiyet olarak tanımlamaktadır¹⁰.

Görevlerin sayıldığı 15. maddesinde, “umuma açık yerlerin temizliğine, intizamına bakmak, yenilip içilecek şeylerin sağlık şartlarına uygunluğunu kontrol etmek, salgın ve bulaşıcı hastalıkların önüne geçmek, alüminyum sanayi müesseseleri ve fabrikaların elektrik, tenvirat ve tesisatının, makine, motor ve imbiklerin kazan, ocak ve bacalarının gerek ilk önce gerek sonradan mutariden ve muntazaman fenni muayenelerini icra etmek,

---

⁹ Refet Erim, ‘Çevre ile İlgili Hukuksal Düzenlemeler’, **Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korunmanın Tarihi Sempozyumu**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 2000, İstanbul, s.179

¹⁰ Hasan Ertürk, ‘Çevre Bilimlerine Giriş’, Vipaş A.Ş Yayın, Sıra No:3, Bursa, 1998, s.306

etrafındakilerin sıhhatleri, huzur, rahat ve malları üzerine fena tesir icra edip etmediklerini tetkik etmek, zararlarına mani olmak” gibi görevler belediyelere verilmiştir.

Beldenin harita, kadastro ve imar planlarının yapılmasının da zorunlu hale getirildiği bu kanun, dönemine göre oldukça önemli hükümler içerirken, uygulamanın olumlu biçimde gerçekleştiğini söylemek güçtür. Özellikle kent planlarının yapılması ve sanayi tesislerinin denetimi konusunda belediyeler uzunca bir süre ciddi faaliyet gösterememişlerdir. Çoğu hükmü bugün de yürürlükte olan kanun, bugün dahi tam olarak uygulanmamaktadır¹¹.

4- Umumi Hıfzısıhha Kanunu (1930)

Belediye Kanunu ile aynı yıl çıkarılan 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu, genel olarak halk sağlığına ilişkin birçok konuda merkezi ve yerel yönetimlerce alınması gereken önlemleri içerirken Belediye Kanunu ile de birbirini tamamlayıcı nitelik taşımaktadır¹².

Kanun, ilk maddesinde devletin ana görevini “Memleketin sıhhi şartlarını ıslah ve milletin sıhhatine zarar veren bütün hastalılar veya sair muzır amillerle mücadele etmek, müstakbel neslin sıhhatli olarak yetişmesini temin ve halkı tıbbi ve içtimai muavenete mahzar eylemek” şeklinde ifade ederek bu görevi hangi birimin yerine getireceğine ilişkin ayrıntıları da düzenlemiştir.

Devlet, halk sağlığına yönelik bu çabaları gerçekleştirirken il özel idareleri ve diğer mahalli idare birimlerine görev vermiş ve Sağlık Bakanlığı'nın bu konularda rehberlik edeceğini belirtmiştir. Ancak belediyelerin yeterli kaynağa sahip olmamaları ve yönetimin giderek merkezileşmesi bu görevlerin diğer merkezi kuruluşlara geçmesine sebep olmuştur. Umumi Hıfzısıhha Kanunu da, Belediye Kanunu gibi bazı değişikliklere uğramış olmakla birlikte hala yürürlüktedir¹³.

---

¹¹ Görmez, a.g.e., s.135.

¹² Ertürk, a.g.e., s.307.

¹³ Bozkurt, a.g.e., s.15.

5- Ormanlarla İlgili Düzenlemeler

Dönemin önemli düzenlemelerinden birisi de ormanlarla ilgilidir. 1920 tarihli Baltalık Kanunu uygulamasının ormanlar aleyhine sonuç vermesi 1937 yılında Orman Kanunu'nun çıkarılmasıyla ormanların devletleştirilmesini gündeme getirmiştir. Bu kanunla ilk defa bir orman tanımı yapılmış ve ormanlarda avlanma, bitki ve bunların ürünlerinin toplanması izne bağlanmıştır. 1956 yılında ise yeni bir Orman Kanunu çıkarılmış ve 1937 tarihli kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Yine bu kanunla ilk defa "Milli Park" ifadesi kullanılmış ve buna dayanılarak bazı bölgelerde Milli Parklar ilan edilmiştir. 1937 yılında Kara Avcılığı Kanunu çıkarılması da dönemin önemli düzenlemelerindendir¹⁴.

6- Yer altı Suları Hakkında Kanun (1960)

167 sayılı Yer altı Suları Hakkında Kanun 1960 yılında çıkarılmış olmakla birlikte, yeraltı suları devletin tasarrufuna verilmiş ve bunların aranması, işletilmesi izne bağlanmıştır¹⁵.

7- Gecekondu Kanunu (1960)

1950'ler sonrasında hızlanan, kırsal kesimden kentlere göçün yarattığı gecekondu sorununa, mevcutların ıslahı ve tasfiyesi ve yeni gecekondu yapımının önlenmesi amacıyla çözüm bulmak üzere kabul edilen 775 sayılı Gecekondu Kanunu da çevre ile ilgili düzenlemeler arasında saymak gerekir¹⁶.

8- Su Ürünleri Kanunu (1971)

1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu, incelediğimiz dönemde yürürlüğe girmiş son kanun olarak sayılabilir. 1970'lerin başı artık Türkiye'de de –hiç olmazsa akademik çevrelerde ve uluslar arası ilişkilerde- çevre kavramının gündemde yer almaya başladığı

---

¹⁴ Görmez, **a.g.e.**, s. 137.

¹⁵ Türk Çevre Mevzuatı, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Cilt.1, Ankara, 1999, s. 88-89.

¹⁶ Erim, **a.g.m.**, s. 183.

yıllar olması bakımından, kanunda bu gelişmenin izlerinin daha belirgin olarak görmek mümkündür.

Nitekim, su ürünlerinin korunması, üretimi ve kontrolüne ilişkin ayrıntılı hükümler içeren kanunda, iç sular, Marmara Denizi, İstanbul ve Çanakkale Boğazları gibi bölgelerde trol ile dip su ürünleri avlanması yasaklanması, bunun gibi bomba, dinamit vb. patlayıcı maddelerle, elektrik akımı, elektroşok, zehirli ve uyuşturucu maddelerle avlanmanın yasaklanması, su ürünlerine zarar verebilecek maddelerin iç sular ve denizlerdeki su ürünleri istihsal yerlerine veya civarlarına dökülmesi veya bu maksada yönelik tesisat yapılmasının yasaklanması, bu yansımanın birkaç örneğidir¹⁷.

d- Dönemin Değerlendirilmesi

Döneme genel olarak çevre politikaları açısından bakıldığında 1970'li yıllara kadar göze çarpan herhangi bir politikanın olmadığı görülmektedir. Bu dönemde daha çok genel düzenlemelere yer verilip, çevreyle ilgili derinlik gerektiren konulara önem verilmemiştir. Belediye Kanunu, Umumi Hıfzısıhha Kanunu ve Orman Kanunu dönemin çevre açısından çıkartılan önemli kanunlara olarak sayılabilir. Herhangi bir çevre politikasının olmaması bu kanunların da uygulanmasını etkilemiştir. Bu dönemde çıkarılan kanunların sadece merkezi otorite tarafından uygulanmaya çalışılması ve yerel yönetimler tarafından yeterince uygulanmaması da kanunların etkilerini azaltmıştır. Aynı zamanda hukuki düzenlemelerin eksik kalması ve hukukun uygulanmaması genel bir kural haline gelmiştir. Uygulamaya konulan kanunların sadece kendi içlerinde düzenlemelere izin vermesi, çevrenin bir bütün olarak ele alınamamasına neden olmuştur. Çevre ile ilgili bazı kanunlar işlenirken, kanunların kendi arasında koordine olamamasından dolayı bazı kanunların uygulanması eksik kalmıştır.

Bu dönemde Türkiye'nin sanayileşme hareketlerini yaşamaması sonucu çevre konusu gündeme gelmemiştir. Çevre konusunda yaşanan bu gecikme ileride oluşacak sorunlara önlem alınamamasına neden olmuştur. Aynı dönemde sanayileşme süreci yaşayan Avrupa'nın çevre ile ilgili sorunları ve korumaları artmaya başlamıştır. Avrupa o dönemde çevre altyapısını oluşturmaya başlamıştır. Bizim de ülke olarak sanayileşme

---

¹⁷ Erim, **a.g.m.**, s. 184.

sürecine gireceğimiz ve aynı sorunları yaşayacağımız daha önceden düşünülüp önlemler alınsaydı, çevre konusunda bu kadar sıkıntı yaşanmayabilirdi ve ülkemiz bugün çevre koruması ve çevre bilincinde önemli bir yol kat edebilirdi.

2- Planlı Dönemden Günümüze Türkiye Çevre Politikası

Çevre sorunları bir günde ortaya çıkmamış olup, yoğun bir şekilde birikerek 1970’li yıllarda dünyanın gündemine gelmiştir. İnsan ve diğer canlı yaşamları olumsuz bir şekilde etkilenmeye başlamıştır. Hava ve su kirliliği, ozon tabakasında oluşan tahribat, çölleşme, bitki ve hayvan türlerinin neslinin tükenmesi, ekolojik dengenin bozulması ve biyolojik çeşitliliğin azalması gibi geniş alanlara yayılan sorunlar gün yüzüne çıkmıştır.

1972’de düzenlenen Stockholm Konferansı sonrasında çevre dünyada küresel bir sorun olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu yıllarla birlikte Türkiye’de kamuoyu tarafından çevre konusunda sorunlar gündeme getirilmiştir. Özellikle akademisyenler ve uluslararası çevre örgütlerinin yaptıkları çalışmalar Türkiye’yi de bu konuda harekete geçirmiştir ve ülkede benzeri örgütlenmeler oluşmaya başlamıştır.

Planlı ekonomilerde çevre ile ilgili politikaların kalkınma planlarında yer alması doğaldır. Her ne kadar son yıllarda planların etkisi ve gücü kamu kesimi için bile zayıflatılmış olsa da, TBMM kararıyla onaylanan kalkınma planları, çevrenin korunması bakımından kamu kesimi için bağlayıcı, özel kesim için özendirici ilkeleri, amaçları ve hedefleri saptamaktadır¹⁸. Kalkınma planları başka bir amaç güdüyorsa, çevre politikası ve çevre hukukunun uygulanma şansı daha baştan çok zayıflatılmış demektir. Çevreyi dikkate almayan bir sanayileşme planı sonucunda yapılan yatırımların, çevre politikası ve hukuku tarafından geliştirilmiş olan kurallar ne kadar sıkı olurlarsa olsunlar, pratik bir anlamları olmayacaktır¹⁹.

Çevre ile ilgili düzenlemeleri içeren, çevre politikalarına yön vermede önemli bir belirleyici olan, her beş yılda bir düzenlenen ve TBMM’de kabul edilerek yasa gücünde yürürlüğe konulan kalkınma planlarının, ilerleyen dönemlerde uygulama açısından başarıları tartışılrsa da, bu planlar, ülkenin ekonomik ve sosyal sektörleri için, kamu

---

¹⁸ Keleş- Hamamcı- Çoban, **a.g.e.**, s. 508.

¹⁹ Budak, **a.g.e.**, s. 424.

kurularına ve özel sektöre yol gösterici politikalar geliştirmesi ve çevre politikalarına öncülük yapması bakımından önemli bir gelişmedir²⁰.

Çevrenin önemi ve ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi ilk kez Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı(1973-1977) içinde yer almıştır. Oluşturulacak çevre politikalarının sanayi ve kalkınmaya engellememesi gerektiği düşüncesi ortaya konulmuştur. Ülkedeki çevre kirliliğinin artışı, çevre sorunlarının insan sağlığını etkilemeye başlaması ve erozyonun önlenmesinin gerektiği belirtilerek çevresel örgütlenme için adımlar atılmıştır.

Üçüncü Beş Yıllık kalkınma Planı'nda yer alan tedbirler arasında bakanlıklar ve kuruluşlar arasında koordinasyon ve görev dağılımının düzenlenmesinde, Devlet Planlama Teşkilatı görevli kılınmıştır. Planın temel politikası, kurulacak sanayilerin önceden kirlilik tahmininin yapılması ve kirlenme oluşmadan tedbir alınmasıdır. Çevre sorunları ilk kez Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ayrı bir bölüm olarak ele alınmıştır.

Planın kabul ettiği temel politika, çevre sorunlarının kalkınma çabaları içinde ve kalkınmayı yavaşlatmayacak bir biçimde ele alınması ve konunun bir bütün olarak planlama sistemi içinde yer almasıdır. Çevre-insan ilişkilerini sosyal bir dengede sunabilecek bir toplum yapısına ulaşabilmenin yolu sosyal ve ekonomik kalkınmadır. Çevre sorunlarının kalkınmaya ayrılmış fonları olumsuz yönde etkilemeksizin çözülmesi esastır. Diğer yandan, gerek ulusal ve yasal düzenlemelerde, gerekse uluslararası düzeydeki çalışmalarda, sanayileşerek kalkınmayı hedefinden saptıracak bir yükümlülük kabul edilmeyecektir²¹.

Plana göre sürdürülebilir kalkınma ilkesinin yerine getirilmesi öncelikle çevre değerlerinin nicelik ve niteliklerinin tespit edilerek toplanması, sınıflandırılmasıyla mümkün olabilecektir. Bu amaçla, uluslararası düzeyde çevre değerlerinin ve istatistiklerin ortak bir karakter altında toplanması için BM Genel Sekreterliği tarafından bu dönemde başlatılan çalışma Türkiye'de de paralel bir çalışmaya temel oluşturmuştur. 19 Aralık 1978 tarih ve 16494 sayılı resmi gazetede yayınlanan 1979 Yılı Programı'nda Türkiye için bir çevre kirlilik envanterinin oluşturulması prensip olarak kabul edilmiş ancak bu kararname çerçevesinde çevre durum raporlarının hazırlanması ve çevre envanterlerinin oluşturulması

---

²⁰ Bozkurt, a.g.e., s. 45.

²¹ Aykut Toros- Mahir Göçmen- Bahar Ulusoy, 'Ulusal Çevre Eylem Planı-Nüfus ve Çevre', s.3., DPT, Temmuz 1997, <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylempla/torosa.pdf>, (19.02.2011)

1991 tarihinde Çevre Bakanlığı bünyesinde Çevre Envanter Dairesi kurulduktan sonra gündeme gelebilmiştir²².

1979-1983 dönemini kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ise, çevre konusunda önleyici politikaların esas alınmasını kabul ederek, temel yaklaşım olarak sanayileşme, tarımda modernleşme ve şehirleşme sürecinde çevrenin de dikkate alınmasını öngörmektedir. Bu plan döneminde, 1978 yılında Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı kurulmuş ve 1983 yılında da 2873 sayılı Çevre Yasası yürürlüğe girmiştir. Her ne kadar Çevre Yasası'nın 10. maddesinde yer alan "çevresel etki değerlendirmesi" dışındaki hükümlerinin bütünü açısından daha çok onarımcı bir çevre politikasını öngördüğü ileri sürülebilir de, kalkınma planlarının da Anayasa çerçevesinde tüzel niteliği dikkate alınırsa Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın onarımcı ve önleyici çevre politikalarını bir arada öngörerek yasadaki bu eksikliği giderdiği düşünülebilir²³.

Planda yer alan diğer ilkeler ise, çevre sorunlarının henüz ortaya çıkmalarından önce önlenmelerine önem verilmelidir. Çünkü, geriye dönülmez noktalara varılması, çevrenin temizlenme maliyetini yükseltir. İnsan sağlığı için tehlike yaratan boyutlara varmış çevre sorunlarının bulunduğu yörelerdeki çevre temizleme ve arıtma projelerine öncelik verilmelidir. Bu dönemde çevre konusuna ilişkin kararların yerel yönetimlere bırakılması, merkezi yönetimlerle aralarında bir iletişim ağı kurulması, çevre konularında çalışan vakıf ve dernek gibi sivil toplum örgütlerinin etkinliklerinin değerlendirilmesi ve desteklenmesi, arazi kullanım planı olmayan durumlarda yörelerin ekolojik özellikleri ve çevre koruma önlemlerinin dikkate alınması tarihi çevreye önem verilerek, kırsal alanlarda ve şehirlerde dinlenme bölgelerinin oluşturulması ve korunması ve büyük kentlerin çevrelerinde yeşil kuşaklar oluşturulması da bu planın önerileri arasında yer almıştır²⁴.

1985-1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında çevreye olan ilginin arttığı görülmüştür. Bu dönemde çevre konusunda birçok kanun ve düzenleme çıkarılmıştır. 1985'te İmar Kanunu, Kıyı Kanunu Uygulama Yönetmeliği, Şehir ve Kasaba İçme Suyu Projeleri Yönetmeliği çıkarılmış ve Çevre Kirliliğini önleme fonu yürürlüğe girmiştir. 1986'da Hava ve Gürültü Kirliliği Kontrol yönetmelikleri çıkarılmıştır ve aynı yaşanan Çernobil kazası içinde erken uyarı sistemi devreye girmiştir. 1988'de TBMM

---

²² Küçükaya, **a.g.t.**, s. 153.

²³ Algan, **a.g.m.**, s. 228.

²⁴ Budak, **a.g.e.**, s. 429.

Çevre Araştırma Komisyonu kurulmuştur ve aynı yıl Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği çıkarılmıştır. 1989'da Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü, Müsteşarlık seviyesine ulaşmıştır.

Bu planda çevre sorunları, kirlilik sorunları ve sanayileşme ile tarımda modernleşmenin yarattığı sorunlar biçiminde özetlenmektedir. Benimsenen temel ilke, yalnızca oluşmuş kirliliğin ortadan kaldırılması değil, aynı zamanda kaynakların, gelecek kuşakların da yararlanabilmesi için en iyi biçimde korunması ve geliştirilmesi ilkesidir. Arazi kullanımıyla ve yatırımlarla ilgili kararlarda çevre koruma önlemlerinin planlama evresinde alınması ilkesi de benimsenmiştir²⁵.

1990-1994 yıllarını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak, sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak temel ilkedir. Bütün ekonomik politikalarda çevre boyutunun dikkate alınması esastır. Bakanlıklar yetki alanları içindeki uygulamalarının çevre etkilerinin tespiti, önlenmesi, bu amaçla politika geliştirilmesi ve uygulanmasından sorumlu olup koordinasyon ise çevre işlerinden sorumlu kurumca sağlanacaktır.

Muhtemel çevre bozulmaları önceden tahmin edilerek gerekli tedbirler kirlilik meydana gelmeden alınacaktır. Çevre standartları tespit edilirken uygulanabilir mevcut teknolojiler ve ülke şartları birlikte düşünülecek ve standartlar sürekli araştırmalarla dinamik bir şekilde belirlenecektir. Çevre bilinci yaygınlaştırılacak, bütün planlama aşamalarında çevre boyutu göz önünde tutulacaktır. İmar yasası, çevresel etkileşim boyutu göz önünde tutularak yeniden gözden geçirilecektir olarak diğer ilke ve politikardan bahsedilmiştir²⁶.

Plana ait çevre politikalarını önceki planlardan ayıran en önemli ve temel özellik "sürdürülebilir gelişme" kavramının Türkiye gündemine girmesi ile kavrama yönelik politikaları oluşmaya başlamasıdır. Türkiye'nin Çevre Politikası planda ayrıntı olarak ele alınmış ve sanayileşmenin önemi göz ardı edilmeksizin çevrenin korunması gereği AT mevzuatına uygun olarak yer almıştır. Sektörel planlamaya çevre boyutunu entegre etmek ve çevre konularını sektörel politika ve programlara dahil etmek düşüncesinin izlerini

²⁵ Keleş- Hamamcı- Çoban, a.g.e., s. 508.

²⁶ Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, s.325, ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf, (21.02.2011)

taşıyan planın en önemli özelliklerinden biride, çevre kirliliğini önleme konusunda yatırım yapacak olanlara teşvik vermeyi kabul etmesidir²⁷.

Bu dönemde, Çevre Bakanlığı kurulmuş (1991), Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konfederasyonuna üye olunmuş (1992), Rio Deklarasyonu ile Biyolojik Çeşitlilik Antlaşmaları imzalanmış, Gündem 21 benimsenmiştir. Çevresel Etki Değerlendirmesi, Çevre Temizlik Vergisi ve Tıbbi Atık Kontrol Yönetmeliği uygulamaya girmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Plan (1996-2000), planlardaki gelişim sürecini özetlemektedir: “Kalkınma planlarında çevre politikaları, önceleri sadece ortaya çıkan kirliliği giderici amaçlara dayanırken, daha sonra önleyici politikalar ve nihayet sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun bir şekilde, çevre ve ekonominin bütünleştirilmesine öncelik veren politikalar şeklinde bir gelişme öngörmüştür.” Bununla birlikte, yine bu Plan’da kabul edildiği gibi, planların çevre konusunda koyduğu hedeflerin gerçekleştirilmesinde yetersiz kalınmıştır. Yedinci Plan’da benimsenen temel strateji, sürdürülebilir kalkınmadır. Bunu başarabilmek için gerekli kurumsal yapılanma bakımından, ilgili yasalarda değişiklik yapılması, türlü politikalar arasında eşgüdüm sağlanması ve Çevre Bakanlığı’yla öteki ilgili bakanlıkların ve yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları arasında uyum sağlanması gereğinden söz edilmektedir²⁸.

Yedinci Plan döneminde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı’nın koordinatörlüğünde, Çevre Bakanlığı’nın teknik desteğiyle ve Dünya Bankası’nın finansmanıyla hazırlanarak 1998 yılında yayınlanan “Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP)” konuya bütüncül bir açıdan bakma amacı taşımaktadır.

UÇEP’in Türkiye çevre politikaları açısından en önemli özelliği ilgili tüm kamu kuruluşlarının yanı sıra, sivil toplum, özel sektör ve bilimsel kuruluşlardan çok sayıda temsilcinin katılımıyla hazırlanan bir tür “toplumsal oydaşma” belgesin olma iddiasını taşımasıdır. UÇEP’te esas alınan katılımcıların belirlediği öncelikli hedefler olmuştur denilebilir. Ancak bu noktada UÇEP’in yasal niteliğinin tartışılmasında yarar görülmektedir. Anayasanın açık hükmüyle kalkınma planları kamu sektörü için bağlayıcı, özel sektör için ise yol gösterici niteliğe sahipken, UÇEP yasal olarak bir bağlayıcılık

---

²⁷ Bozkurt, a.g.e., s. 53,54.

²⁸ Keleş- Hamamcı- Çoban, a.g.e., s. 509.

taşımamaktadır. Her ne kadar DPT ve Çevre Bakanlığı arasında UÇEP'in uygulanmasına ilişkin bir protokol imzalanmışsa da, UÇEP'te yer alan hedeflerin büyük çoğunluğunun kalkınma faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu olan diğer bakanlıkların görev alanına girdiği dikkate alındığında, Çevre Bakanlığı'nın mevcut yasal ve kurumsal yapısıyla bu uygulamaları nasıl gerçekleştireceği sorusu yanıtızsız kalmaktadır²⁹.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) mevcut durumu, çevre sorunlarını çözmek amacıyla mevzuatta ve kurumsal yapının oluşturulmasında ilerlemeler kaydedilmiş, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) uygulanmıştır. Temiz bir çevreye yönelik toplumsal duyarlılık artmaktadır. Bu olumlu gelişmelere rağmen, çevre yönetim sistemleri istenilen etkinlik düzeyine getirilememiştir. Hızlı kentleşme, başta kıyı alanları ve denizler olmak üzere doğal kaynaklar üzerindeki baskıları, atıkların miktarını ve diğer çevre sorunlarını artırmıştır. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak ekonomik kalkınmaya imkan verecek, doğal kaynakların yönetimini sağlayacak, gelecek kuşaklara daha sağlıklı bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakacak yönde arzulanan nitelikte bir gelişme kaydedilememiştir. Ayrıca, çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalarla entegrasyonu sağlanamamış, bu konuda ekonomik araçlardan yeterince faydalanılamamıştır. Çevre Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıklar ve yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarının yeniden düzenlenmesine ilişkin ihtiyaç devam etmektedir. Çevre ve kalkınma politikaları arasında uyum sağlanması ilkesi doğrultusunda etkili ve eşgüdüm içinde çalışan bir çevre denetim sistemi kurulması konusunda mesafe kaydedilememiştir.

Plandaki amaç, ilke ve politikalar, insan sağlığını, ekolojik dengeyi, kültürel, tarihi ve estetik değerleri korumak suretiyle ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak esastır. UÇEP kapsamında belirlenen öncelikli faaliyetler gözden geçirilerek uygulanması için başlıca ilgi grupları arasında eşgüdüm sağlanacak; çevre sorunlarının çözümüyle doğrudan ve dolaylı ilgisi olan kurum ve kuruluşlar arasında işbölümü ve işbirliği sağlanmasına yönelik mekanizmalar geliştirilecek; çevre sorunlarına yönelik çözümlerde toplumsal uzlaşma ve katılıma önem verilecektir. Uzun dönemde çevre sorunlarının çözümü için uygulanan politikalar ve stratejilerin ülke gerçekleri de dikkate alınarak AB normları ve uluslararası standartlara paralel olması sağlanacaktır.

---

²⁹ Algan, a.g.m., s. 229.

Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı teşvik edilecek; çevresel riskler en aza indirilecektir. Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı amacıyla hazırlıkları tamamlanan Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı yürürlüğe konacaktır. Korunan alanlar için yönetim planları ve uygulamasına yönelik eylem planları hazırlanacaktır. Sanayi politikalarının belirlenmesinde ve yeni sanayi yatırımlarında çevre dostu teknolojilere öncelik sağlanacak, yerel imalatçılar çevre dostu teknolojiler konusunda bilgilendirilecek ve teşvik edilecektir. Ulaştırma, enerji, sanayi ve konutlardan kaynaklanan sera gazı emisyonlarını kontrol etmek ve azaltmak amacıyla enerji verimliliğinin artırılması ve tasarruf sağlanması yönünde düzenlemeler yapılacaktır³⁰.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) döneminde Türkiye'nin çevre politikasının temel ilkelerini ve çevre yönetiminin gelişme doğrultusunu belirleme amacıyla hazırlanan bu raporda benimsenen vizyon şöyledir:

“Bugünkü ve gelecek kuşakların temel gereksinimlerinin sağlandığı, yaşam kalitesinin artırıldığı, biyolojik çeşitliliğin korunduğu, doğal kaynakların sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla akılcı yönetildiği, sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkını gözeten politik-yönetimsel anlayışın egemen olduğu bir Türkiye”³¹.

Dokuzuncu Kalkınma Planına ait geleceğe dönük amaç, vizyon ve politikalar EK-1 de bulunmaktadır.

Planlı dönemi bir bütün olarak değerlendirmek gerekirse, planlarda, uluslararası eğilimlere de uygun olarak, onarımcı önlemlerden önleyici çevre politikalarına doğru, düzenleyici politika araçları yanında ağırlığın giderek ekonomik araçlara kaydırılmasına yönelik ve Dokuzuncu Plan'daki kararsızlık ve tutarsızlık göz ardı edilirse sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının temel ilkelerinin benimsenmesine dönük bir çizginin varlığından söz edebiliriz³².

---

³⁰ Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, s.188-189, ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf, (23.02.2011)

³¹ Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Çevre-Özel İhtisas Komisyon Raporu, s.66, ekutup.dpt.gov.tr/cevre/oik688.pdf, (24.02.201)

³² Keleş- Hamamcı- Çoban, **a.g.e.**, s. 514.

a- Planlı Dönemden Günümüze Yapılan Hukuksal Düzenlemeler

Planlı dönemle birlikte çevre konusuna daha çok önem verilmeye başlanmıştır. Çevre sorunlarının oluşması ve artması sonucu bu dönemde çevreyle ilgili birçok kanun, tüzük ve yönetmelik uygulamaya konulmuştur. Bu dönemle birlikte çevre politikaları oluşturulmuştur. 1982 Anayasası çevre ile ilgili düzenleme yapılan ilk anayasa olmuştur ve bu Anayasada bulunan Çevre Kanun'u da, ülkede çevre ile ilgili temel kanunlardan biri olmuştur. AB mevzuatı gereğince çevre konusunda birçok çalışma yapılmıştır ve uluslararası antlaşmalar imzalanmıştır.

1- 1982 Anayasası

Çevre konusunun geç gündeme gelmesiyle birlikte diğer anayasalarımızda çevre ile ilgili doğrudan kanunların olmadığı görülmektedir. Çıkarılan kanunlar çevre ile dolaylı olarak ilgili olmakla beraber genel hükümler içermektedir. Çevre ile ilgili sorunların ve çözümlerin tarihi ülkemizde yeni olduğundan, çevre ile ilgili kanunlar için uzak bir tarihe bakmamıza gerek yoktur. 1982 Anayasası çevre ile ilgili doğrudan düzenleme yapılan ilk anayasa olma özelliğini taşımaktadır. Ayrıca bu anayasada çevre ile ilgili birçok dolaylı düzenlemede yapılmıştır.

1982 Anayasa'nın çevre ile ilgili getirdiği doğrudan düzenleme Anayasa'nın 56. maddesidir: "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşın görevidir. 1982 Anayasa'nın 56. maddesiyle bireylere "sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı" tanınmış ve bunu gerçekleştirme konusunda devlet ve bireyler sorumlu tutulmuştur. Böylece 1982 Anayasası'ndaki bu düzenleme ile dayanışma hakları olarak isimlendirilen üçüncü kuşak insan hakları listesinden çevre hakkını açıkça tanıyan bir düzenleme gerçekleştirilmiştir³³.

1982 Anayasası'nda çevrenin korunmasına yönelik doğrudan kanunların bulunduğu gibi, içinde çevre geçmese de dolaylı olarak çevreyi ilgilendiren ve diğer canlı türlerini, doğal kaynakları, kültürel öğelerin barındıran maddelerde bulunmaktadır.

---

³³ Bozkurt, a.g.e., s. 22-23.

63. madde (kültür ve tabiat varlıklarının korunması), 35. madde (özel mülkiyetin kullanılmasında kamu yararı sınırı), 44. madde (toprağın verimli kullanılması), 43. madde (kıyıların korunması), 45. madde (tarım arazilerinin amaç dışı kullanılmasının önlenmesi), 52. madde (konut hakkı), 169. madde (ormanların korunması)³⁴ gibi çevreyi ilgilendiren birçok konuda düzenlemeler yapılmıştır.

2- Çevre Kanunu

Çevre Yasası, “bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak” amacıyla çıkarılmıştır. İlk kez 1983’te kabul edilen 2872 sayılı yasa, çıkarılmasındaki amacı daha geniş bir biçimde tanımlıyordu. Buna göre, yasanın amacı, “çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel topraklar ile doğal kaynakların en uygun biçimde kullanılması ve korunması, ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunması ve su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi” idi³⁵.

Kanunda Türk Çevre Politikası’nın temelini oluşturan ilkelere düzenlenmiştir. Bu ilkeleri sayarsak:

- Çevre koruması konusunda eşit sorumluluk ilkesi, vatandaşların ve devletin çevrenin korunmasında eşit derece sorumlu olması,
- Sürdürülebilir kalkınma ilkesi, ekonominin çevreye zarar vermeden kalkınması ve uzun vadede doğal kaynakların korunması,
- Katılım hakkı ilkesi, devletin vatandaşlarının çevre hakkından yararlanmasını sağlaması ve bunun içinde örgüt ve sivil toplum kuruluşlarına gereken yardımın yapılması,
- Önleme ilkesi, oluşan çevre kirliliğinin kaynağında önlenmesi ve kirliliğin çevreye zarar vermeden doğduğu yerde bertaraf edilmesi
- Kirleten öder ilkesi, çevre kirliliğine neden olan kişi ve kuruluşların kirlilik sonucu ortaya çıkan maliyeti üstlenmesi,

---

³⁴ Görmez, a.g.e., s. 143.

³⁵ Keleş- Hamamcı- Çoban, a.g.e., s. 517.

- Nesne sorumluluk ilkesi, kişi ve kuruluşları çevreye verdikleri zararlar sonucu ortaya çıkan ceza ve tazminatları ödemesidir.

Çevre Kanun'unun yürürlüğe girmesi, Türk Çevre Politikası açısından önemli bir gelişme olarak sayılabilir. Çevre sorunlarının arttığı bir dönemde çıkarılan bu kanun, devletin de artık çevreye daha fazla önem göstermeye başladığının bir göstergesidir.

Kanunun çıkarılış aşamasında uzun süren gözlemler yapılmaması ve mevcut sorunların özeline inilmemesi ve gün geçtikçe değişik sorunların ortaya çıkması sonucu kanun da sürekli değişime uğramıştır. Kanunun 1983-1990 yılları arasında dört kez değişmesi ve bu sürede birçok yönetmeliğin çıkmasının olumsuz bir gelişme olduğu söylenebilir. Yapılan değişikliklerin de uzun vadeli olmadığı buradan ortaya çıkmaktadır.

Kanunda yapılan değişikliklerin geçici çözümler getirmesi ve uzun vadeli olmamasının sonucu kanun koyucularda zor duruma düşmüştür. Kanunun uygulanması sırasında ise yerel yönetimlere gereken önem verilmemiştir. Uygulamalar sadece merkezi yönetim tarafından uygulanmaya çalışılmış ve bir bütünlük oluşturulamamıştır. Bunun sonucu kanun tam uygulama alanı bulamamıştır ve sorunların genelini çözmede yetersiz kalmıştır.

Çevre Kanunu'nun uygulanmasının en önemli aksaklığının ise kanunda öngörülen yönetmeliklerin çıkmaması olduğunu söyleyebiliriz. Bilindiği gibi kanun en kısa sürede yönetmeliklerin düzenlenmesini emrederken yönetmelikler gecikerek çıkarılmıştır³⁶.

Çevre Kanunu genel bir kanun görüntüsünde olup, düzenlenen konulardaki hükümler yönetmeliklerle sağlanmıştır. Çevre Kanunu hükümleri çerçevesinde yayımlanan yönetmelikler EK-2 de gösterilmiştir.

3. İl Özel İdaresi Kanunu

2005 yılından son haliyle kabul edilen 5302 sayılı kanunla, il özel idareleri, imar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, orman köylerinin desteklemesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında yapmakla görevli ve yetkili kılınmıştır.

---

³⁶ Görmez, a.g.e., s. 147.

4. Büyükşehir Belediye Kanunu

2004 yılında yenilenen 5216 sayılı kanunla büyükşehir belediyelerinin yapmak yükümlü olduğu görevler sayılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak; ağaçlandırma yapmak; gayrisihhî işyerlerini, eğlence yerlerini, halk sağlığına ve çevreye etkisi olan diğer işyerlerini kentin belirli yerlerinde toplamak; inşaat malzemeleri, hurda depolama alanları ve satış yerlerini, hafriyat toprağı, moloz, kum ve çakıl depolama alanlarını, odun ve kömür satış ve depolama sahalarını belirlemek, bunların taşınmasında çevre kirliliğine meydan vermeyecek tedbirler almak; büyükşehir katı atık yönetim plânını yapmak, yaptırmak; katı atıkların kaynaktan toplanması ve aktarma istasyonuna kadar taşınması hariç katı atıkların ve hafriyatın yeniden değerlendirilmesi, depolanması ve bertaraf edilmesine ilişkin hizmetleri yerine getirmek, bu amaçla tesisler kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettmek; sanayi ve tıbbî atıklara ilişkin hizmetleri yürütmek, bunun için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettmek; deniz araçlarının atıklarını toplamak, toplatmak, arıtmak ve bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak. Su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, bunun için gerekli baraj ve diğer tesisleri kurmak, kurdurmak ve işletmek; derelerin ıslahını yapmak; kaynak suyu veya arıtma sonunda üretilen suları pazarlamak³⁷ şeklinde belirtilmiştir.

5. Belediye Kanunu

2005 yılında son haliyle uygulanmaya başlanan 5393 sayılı kanunda, imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı faaliyetleri, çevre, çevre sağlığı ve çevrenin temizlenmesi, katı atıkların bertaraf edilmesi, ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar yapılması, içme suyunu sağlamak ve arıtmak, kaynak sularını işletmek belediyelerin görevleri arasında sayılmıştır.

---

³⁷ Büyükşehir Belediye Kanunu, <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5216&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>, (28.07.2011)

6. İmar Kanunu

6785 sayılı İmar Kanunu'nu yürürlükten kaldıran 3194 sayılı İmar Kanunu 1985 yılında yürürlüğe girmiştir. Yerleşme yerleri ve bu yerlerdeki yapılaşmaların, plan, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenen kanun, özellikle kentsel çevre alanında önemli bir politika aracıdır.

Son nüfus sayımında on bini aşan yerleşmelerin imar planı yaptırımlarını zorunlu hale getiren kanun, imar planlarının yapımı ve onaylanmasını belediye ve mücavir olan sınırlarında belediyelere devrederek yerel demokrasi açısından önemli bir aşama olarak nitelenirken, bu dönemde çıkarılan ve imar affı olarak nitelenen kanunlar da mevcut gecekonduların affıyla yeni bir boyut kazanmıştır.³⁸

7. Diğer Kanun ve Düzenlemeler

Bu dönemde, Boğaziçi Kanunu(1983), Kıyı Kanunu(1990) ve Milli Parklar Kanunu gibi çevre ile ilgili önemli kanunlar yürürlüğe girmiştir. Bugüne kadar çevre ile ilgili çıkarılan tüm kanunlar EK-3 de gösterilmiştir.

8. Uluslararası Sözleşmeler

Uluslararası çevre hukukunun gelişmesine katkı sağlayan en önemli gelişme, hassas durumda ya da tehdit altında bulunan yerlerin korunması için oluşturulan uluslararası çapta sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler sınır aşan kirlenmeler nedeni ile hava, deniz, toprak gibi değerleri korumayı, kirlenmeyi denetim altına almayı amaçlamaktadır.

Çevre hukukunun gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde gelişmesinde en önemli gelişme, kuşkusuz Stockholm Konferansı olmuştur. Eğer çevrenin hukuksallaşması açısından bir başlangıç noktası alınacaksa, kuşkusuz en uygun tarih Stockholm Konferansının toplanmasıdır. Stockholm Konferansının çevre açısından önemi, çevre sorunlarının ilk kez uluslararası bir konferansa konu olmasıdır. Bu konferanstan önce uluslararası çevre hukukunun, uluslararası hukuktan bağımsız bir dal olduğunu

---

³⁸ Görmez, a.g.e, s.153

söylenemez. Stockholm ile birlikte uluslararası çevre hukukunun ortaya çıkması için gerekli olan süreç başlamıştır³⁹.

Stockholm'den sonra birçok uluslar arası sözleşme imzalanmıştır. İmzalanan bu antlaşmaların daha çok bölgesel nitelikli (Akdeniz ve Karadeniz'in korunması) olmuştur. Amaç denizlerdeki kirliliğin önlenmesi ve çevrenin korunmasıdır. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler EK-4 te gösterilmiştir.

b- Dönemin Değerlendirilmesi

Planlı dönem genel olarak ele alındığında Türkiye'nin çevre politikaları oluşturması ve geliştirmesi konusunda önemli hamleler yapılmıştır. Özellikle Üçüncü Kalkınma Planı ile başlayıp, bugün devam eden süreçte çevre ile ilgili önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak düzenlemeler yapılmıştır ve toplum bilinci oluşmaya başlamıştır.

Dönemin başındaki çevre politikalarında öncelikli amaçların çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi olduğu görülmektedir. 90'lı yılların başında sanayileşme süreciyle birlikte çevre politikalarında değişimler başlamıştır ve sürdürülebilir kalkınma ortaya çıkmıştır. Sanayi ve ekonomideki gelişmelerin çevreyi olumsuz etkilememesi, aksine çevre ile birlikte kalkınma, çevre dostu ürün ve teknoloji kullanımı ve çevreye verilen zararların azaltılması amaçlanmıştır. Gerek AB uyum süreci gerekse dünyadaki gelişmeler sürdürülebilir kalkınmayı mecburi hale getirmiş ve Türkiye uyum için çevreye gereken önemi vermeye başlamıştır.

Kalkınma planlarında belirlenen ilke ve hedeflerin uygulanmasında kamu ve özel kesime büyük sorumluluklar düşmektedir. Bunun yanında vatandaşlara da bu konuda önemli görevlere sahiptir. Çevre konusunda duyarlı bir hale gelmek, bilinçlenmek ve örgütlenmek, hedeflenen ilke ve hedeflere ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Bilinçli nesiller yetişecek ve korunan çevre sonraki nesillere daha sağlıklı bir biçimde devredilecektir.

---

³⁹ Selim Kılıç, 'Uluslararası Çevre Hukukunu Gelişimi Üzerine Bir İnceleme', C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, s.136, iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/.../uluslararasi%20Cevre%20hukukunun%20gelistimi%20Uzerine%20bir%20I... (01.03.2011)

Çevre korunmasının sürdürülebilir kalkınma ile uzun vadede oluşturulması çevre için oldukça akıllı bir yaklaşım olabilir. Bunun için koruma-kalkınma programları oluşturulurken, sürekli değişen çevre ve buna bağlı olarak değişen politikalar iyi bir şekilde değerlendirilmeli ve birlikte uygulanmalıdır. Uygulanan politikaların en büyük sorunu mevcut iktidarların politikaların arkasında durmaması ve hedeflenen amaçların dışına çıkarak sapmalar yaşanmasıdır. İlk aşamada Çevre Kanunu ve kalkınma planlarında yer alan koruma-kalkınma hedefleri arasında çakışmalar olduğu düşüncesi oluşmuştur. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak, iktidarlar dış politikalar gereği çevre konusunda olumlu adımlar atmaya yönelmiştir. Çevre koruması ve kalkınma hedefleri de son zamanlarda birbirine engel teşkil etmeden, birlikte sürdürülebileceği konusunda önemli gelişmeler yaşamıştır.

B. TÜRKİYE’NİN ÇEVRE POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

İnsanların faaliyeti sonucu kirlenen çevre bir aşamadan sonra insanların hayatlarını tehdit eder bir hale gelmiştir. İnsan eliyle kirlenen çevrenin tekrar insan eliyle korunması ve düzeltilmesi mümkündür ama bunun için de daha fazla gayret gösterilmelidir. Avrupa’da Roma Kulübü’nün çalışmaları ve Stockholm Konferansı sonrası çevre konusunda hassaslık ve duyarlılık artmıştır. Çevre sorunlarına karşı ciddi çözümler üretilmiş ve yeşil partilerle beraber çevrenin siyasi programlara girmesi sağlanmıştır.

Çevre politikaları, çevreyi koruma ve çevre sorunlarını çözmeye yönelik araçların tamamıdır. Devletlerin, ülkelerin geleceklerini güvence altına almak için çevre politikalarına ihtiyacı vardır. Çevre politikalarının ülkelerin sorunlarına yönelik oluşturdukları politikalar vardır ve bunlar bütün ülkeler için aynı değildir ama bazı özelliklere bütün çevre politikalarında yer verilmektedir. İnsanların yaşayacağı sağlıklı bir ortam oluşturmak, gelecek nesiller için çevreyi korumak bunlar arasında sayılabilir. Ülkelerin kendilerine has çevre politikaları olsa da, genel olarak çevre politikaları koruyucu ve önleyici olarak sınıflandırılabilir. Bir bütün olarak çevreyi ele aldığımızda politikadan ayırmanın imkansız olduğu görülmektedir bu yüzden çevre yönetimi önemli bir hale gelmektedir. Çevrenin, ülkelerin iç ve dış politikalarını oluşturup geliştirmede önemli bir rolü olduğu da bilinmektedir.

Çevrenin korunmasında, sorunların çözümünde ve politikaların oluşturulmasında devletlere büyük görevler düşmektir. Bazı ülkelerde çevre sorunlarının çözümünü kamu üstlenmiştir ve bu doğrultuda sorumlulukları almıştır. Bazı ülkeler ise çevrenin siyasetle birlikte gündeme gelmesi için yeşil partiler kurmuştur ve çevrenin parlamentoda yer alması sağlanmıştır. Bazı ülkelerde de sivil toplum örgütleri ve gönüllü kuruluşlar aracılığı ile hükümetlere baskı ve protestolar yaparak çevre politikaları etkilemeye çalışmıştır. Görüldüğü üzere çevre ile siyaset arasında bir bağlantı oluşmuştur ve çevre siyasallaşmış bir kavram haline gelmiştir.

Çevre sorunlarıyla önemli boyutlarda 1970'lerde tanışan Türkiye, aynı bağlamda çevre politikalarını da belirginleştirmeye çalışmış ve bunu, gerek yasal düzenlemelere, gerekse kalkınma planları ve hükümet programları gibi metinlere de yansıtmıştır. Bu anlamda ve sözü edilen nitelikleri ile Türkiye'de çevre politikaları konusunda son 30 yılda önemli adımlar atılmadığı söylenemez. Halkın bu alandaki bilinçlenmesine koşut olarak, hükümetler de bu konulara eğilmek gereğini duymuşlardır. Ne var ki, bir bütünlükten de yoksun olduğu görülen politikalar, bir tutarlılık ve kararlılıktan yoksundur. Yine yasal düzenlemeler uygulama konusunda ısrarcı ve kararlı bir siyasal destek bulmaktan da uzaktırlar. Türkiye'nin çevre politikaları geçmişte ve günümüzde hep onarımcı nitelik taşımış, önleyici politikalara sahip olmak gereksinmesi görmezlikten gelinmiştir. Onarımcı politikanın yansıdığı çevre kavramı, dar anlamda, kirlenmeyle ve kirlenmenin önlenmesiyle özdeş sayılan bir çevre anlayışıdır. Korumacılığın ötesine geçip çevrenin geliştirilmesini de kapsayan geniş anlamda çevre politikalarına karşı duyulan ilgi çok yenidir. Yine çevre politikalarımız zorlayıcı nitelik taşımaktan uzaktır. Çevre yasalarındaki, çevreyi kirletenlere uygulanması öngörülen yaptırımların gereği gibi uygulanmadığı görülmektedir. Bu, kuşkusuz, kalkınma anlayış ve yöntemlerimiz kadar, kamu yönetiminin etkinliği ve gelişme düzeyi ile de yakından ilgilidir⁴⁰.

Çevre politikasının genel olarak eksikleri değerlendirildiğinde, Türkiye'de diğer alanlarda olduğu gibi çevre mevzuatında ve çevreye ilişkin politikalarda çok sık değişiklikler gözlenmektedir. Çevreye yönelik anlayış ve zihniyetteki değişimleri hukuki düzenlemelere de yansımakta ve uygulayıcılar her gün değişen düzenlemeler karşısında adaptasyon gücü çökmektedirler. Politikadaki hızlı değişimler uzun vadeli planlamalar ve ciddi bilimsel araştırmalar yapılmadan gerçekleştirildiği için mevzuatta yer

---

⁴⁰ Ökmen, a.g.e., s. 359.

yer çatışmalara, çakışmalara ve benzeri olumsuzluklara sebep olmaktadır. Özellikle kanunun teşkilata yansıyan yönünde bu olumsuzluklar daha da belirgin hale gelmekte, politikaları uygulamakta güçlük çekilmektedir.

Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir ve dolayısıyla son yıllardaki politikalarını buna göre düzenlemektedir. Ancak çevre korumacılık ile kalkınma hedeflerinin çakışıyor gibi algılanması bir yanlışlıktır. Uzun dönemli ve gelecek kuşaklara faydalı bir kalkınma, çevre koruma hedefleri ile çatışmaz. Ancak başta Çevre Kanunu ve ilgili mevzuatta çevre korumanın kalkınma hedeflerine engel olmaması özellikle vurgulanmaktadır. Dolayısıyla kısa vadeli kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesi için çevre değerlerinin korunması amacından feragat edilmekte, çevrenin tahribine yol açan gelişmelere önyak olunmaktadır. Konuyla ilgili bir olumsuzluk da turizm alanında yaşanmaktadır. Turizmle ilgili mevzuatta çevre koruma hedefleri genellikle göz ardı edilmektedir⁴¹.

Kamu kesimi ve mevcut yatırımcılar tarafından çevre konusunda gereken hassasiyetin gösterilmediği görülmektedir. Doğal ve tarihi güzelliklere zarar verilmektedir ve bu zararların önlenmesi için gereken hamleler yapılmamaktadır. Son zamanlarda artan merkezileşme de önemli bir sorun olmuştur. Mahalli idarelerin üzerine düşen görevler merkeze aktarılmıştır ve mahalli idareler etkisiz kalarak, çevreye gereken önemi verememiştir.

Türkiye'deki çevre politikası, yerleşik bir kamu politikası olamamış, sadece iktidarların günlük siyasetinin politikası haline gelmiş, değerler bu çerçevede zedelenmiştir. Zaten bizim ne toprak koruma, ne deniz kirliliği ne de ülkedeki enerji politikasının çevreye getireceği aşırı yükler konusunda hiçbir zaman bir ulusal politikamız olmadı. Bana kalırsa bizim en zayıf tarafımız bu ulusal politikasızlık. Bizde her şeyden önce kararlılık ilkesinin olmadığını ve kararlılık ilkesini ortaya koyacak ulusal bir politikanın da hiçbir zaman doğmadığını görüyoruz. Bizim siyasetimiz güncellik üzerine kurulmuş. Bunların zayıflığı nedeniyle de yasal yaptırımlar yeteri kadar hızla ve güçle işlemiyor. Zaten Türkiye'de hiçbir yerde yasal yaptırımlar işlemiyor. Asıl sorun orada. Başka konulardaki yasal yaptırımlar da işlemiyor. Bu özellikle bilindiği için yatırımcı lobiler, paracı insanlar veya firmalar tarafından bu mekanizma kullanılmak isteniyor⁴².

---

⁴¹ Görmez, a.g.e., s. 159.

⁴² Can Hamamcı- Koray Haktanır- Barbaros Çetin, 'Türkiye'nin Çevre Politikası', **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt.21 Sayı: 200, s.58, 60, 65.

Biz bugün çevresel değerlere karşı duyarlılığımızı tartışırken konunun altında başka bir ilkenin yok olduğunu görüyoruz. Bu güven ilkesidir. Toplumda yönetime karşı bir güvensizlik ortaya çıkmış ve bu süreç güçlenmiştir. Güven ilkesi sırf çevre ile ilgili değildir, ama bunun ortaya çıkmasında çevre olayları kanımca çok büyük rol oynamıştır. Bugün Türkiye'de siyasal otoriteye karşı büyük bir güvensizlik var. Bunun olması da doğal. Çünkü o, güvenilmesi gereken yerlerdeki insanların soylu davranmadıklarını, çıkarıcı davrandıklarını görüyoruz. Bu özel nitelikleri olan insanlar, ülkenin kaderiyle ilgili yatırımlarda da aynı özellikleri göstereceklerdir⁴³.

Çevre politikalarının gelişmesi ve politikalara paralel olarak uygulanması için bir takım öneriler gündeme gelmiştir. Çevre politikalarının halk ile birlikte yürütülmesi gerekmektedir. Halktan kopuk olarak uygulamaya konan ve yürütülmeye çalışılan politikaların başarıya ulaşamayacağı ortadadır. Mahalli idarelere, merkez tarafından daha fazla yetki ve sorumluluk verilmelidir. Böylece önlemler tabandan başlayarak alınacaktır ve politikaların uygulanmasında belirli kesimlere düşen görevler toplumun bütününe yayılarak, daha etkin bir şekilde kabul görecektir. Devletin idari birimleri arasında koordinasyonun sağlanması önemlidir. Birimler kendi görev ve yetki sınırlarını belirleyecek ve aralarında çakışma yaşamayacaktır. Bu da politikaların daha net ve sade bir şekilde yürütülmesini sağlayacaktır. Halk arasında gerçek çevre duyarlılığının oluşturulması gerekmektedir. Bunun içinde devlet, kamuoyu ve örgütlere önemli görevler düşmektedir. Halkı doğru bir şekilde bilinçlendirerek çevre konusunun öneminin vurgulanması ve çevre korumasının gelecek nesiller için ne kadar önemli olduğu halka öğretilmelidir. Üniversitelerde çevre ile ilgili derslerin müfredata girmesi ve çevre hakkında panel veya konferansların düzenlenmesi, akademisyenlerin ise çevre konusunda daha fazla akademik çalışmalar yaparak bir bilinçlendirme tabanı oluşturması ve bunların yayımlanması çevre konusunda toplumun aydınlanmasına büyük katkılar sağlayacaktır.

Ülkemizde, yerel yönetimlerin etkinliğinin arttığı ve bilgi toplumu süreciyle uyumlu, başarılı bir çevre politikası ancak başarılı bir çevre yönetim anlayışı ve kurumlaşmasıyla mümkündür. Gelişmiş ülkelerin tersine olarak ülkemiz henüz etkili ve yeterli sayılabilecek bir çevre yönetimi ve planlamasının kurumsal temellerini oluşturamamıştır. Evrensel çevre yönetimi ve planlamasının tüm teknikleri bilinmektedir.

---

⁴³ Hamamcı- Haktanır- Çetin, **a.g.m.**, s. 59, 60.

Bu çıplak gerçeğe karşın, bilinen bu ilke ve yöntemlerin ülkeye aktarılmasında çok önemli bir zaman kaybedilmiştir. Çevresel yönetimin altyapısı yeterli ölçüde tamamlanamadığı takdirde çevresel değerlerimizin korunması ve geliştirilmesi konusunda umut dolu olabilmek oldukça zor görünmektedir. Bilmeye karşı yapamamanın bir tek açıklaması olduğunu kabul etmek gerekir: çevre koruma konusunda yeterli bir iradeye, daha doğru bir nitelendirme ile, siyasal iradeye sahip olmamak. Böyle bir siyasal irade oluştuğu takdirde çevre sorunlarının ortadan kalkması daha kolay olacaktır.

Söz konusu bu niteliklere ek olarak başarılı bir çevre yönetimi ve politikası için, bilgi toplumu nitelikleriyle uyumlu ve globalleşmeyle gelen yerellik dinamiklerine uygun anlayış değişikliklerine ve bu bağlamda yapılanmalara da gidilmesi gerekmektedir. Çevre ile ilgili hedef, çevre kirliliğinin ortadan kaldırılması değil kirliliği önleme ve çevrenin korunup, geliştirilmesi olmalıdır. Bunun için ülke çapında bir çevre envanteri hazırlanması gerekmektedir. Bundan sonra yapılacak iş karar mekanizmalarının çevre korumaya yönelik hedefleri göz önünde tutmasını sağlamaktır. Çevre ile ilgili mevzuatın çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusundaki etkisini yadsımak yanlış olur. Onun için mevcut çevre mevzuatının yeniden ele alınması ve tutarsızlıkların, çelişkilerin, çatışmaların önlenmesi ve uygulanabilir hale getirilmesi gerekmektedir⁴⁴.

Bizim bir ekoparti kavramına ulaşmamız, onun çok kuvvetli bir siyasal lobi olarak ortaya çıkması, belki de yönetimi eline geçirmesi gerekli. Çünkü Türkiye'deki ekonomik çıkar hareketleri son derece çeşitli ve hızlı hareket ediyor; ama eğitim süreçlerimiz çok yavaş. Bizim toplum eğitimi kolay kabul eden bir toplum değil. Bu ikisini karşılaştırıp dengelemeye kalktığımızda her zaman ekonomik değişkenlikler ve çıkarlar ötekisine hakim olacaktır. O zaman biz inandırabildiğimiz, etkileyebildiğimiz bütün insanlarımızla çok ciddi bir politik hareket içine girmeliyiz⁴⁵. Çevrenin siyasal alanda temsilcisinin olmaması ülkemiz için büyük bir eksikliktir. Avrupa'ya baktığımızda yeşil partilerin siyasette aktif olarak yer aldığı görülmektedir ve böylece çevre daha etkin bir yolla temsil olanağı bulmaktadır. Çevre için verilen sözler sadece lafta kalmayıp parlamentoda uygulanma şansı bulmaktadır. Ülkemizin siyasi tarihi göze alındığında yeşil bir parti kurmanın oldukça zor olduğu görülmektedir. Oluşan siyasi gelenek, genel bir oy kaygısı ve halkın çevre konusundaki duyarsızlığı birleştiğinde ülkede böyle bir parti kurulmasının,

---

⁴⁴ Ökmen, **a.g.m.**, s.360, 361.

⁴⁵ Hamamcı- Haktanır- Çetin, **a.g.m.**, s. 66, 67.

kurulsa da siyasette aktif rol oynamasının imkansız olduğu ortadır. Bu yüzden hiç kimse böyle bir risk alıp, bu siyasi oluşumun doğmasına zemin hazırlamamaktadır. Türkiye şimdi olduğu gibi ileride de yeşil partiler yönünden eksik kalacaktır ve böyle bir oluşuma ihtiyaç duyacaktır.

Çevre politikalarının uygulanmasının, kabul görmesinin ve çevrenin korunmasının sadece hukuk ve kanun yoluyla gerçekleştirilemeyeceği ortadadır. Bu anlamda daha geniş bir içerik oluşturulmalıdır. Toplum, devlet ve örgütler iç içe hareket ederek, yeni bir zihniyet oluşturarak ortak çıkarlar doğrultusunda hareket etmelidir.

II. TÜRKİYE'DE ÇEVRE VERGİLERİ

Türkiye'de çevresel vergi kavramı ile doğrudan uyuşan vergi Çevre Temizlik Vergisi'dir. Akaryakıt Tüketim Vergisi, Özel Tüketim Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisi çevre ile ilgili olarak yürürlüğe konulmuş diğer vergiler olarak sayılabilir. Türkiye'de çevre vergilerinin esası Çevre Kanunu'nda belirtildiği gibi kirleten öder ilkesine dayanmaktadır. Türkiye'deki çevre vergilerinin yönlendirici özelliğinin bulunmaması ve AB ülkelerindeki çevre vergilerine göre fazla çeşitliliğin olmaması, ülkenin vergi ve çevre konusunda tam uyumu sağlayamadığını göstermektedir.

A. ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİ

ÇTV, 1993 yılında, 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'na eklenen mükerrer 44. madde ile uygulamaya girmiştir. Tek maddeden oluşan bu verginin ilk fıkrasında belediye ve mücavir alanlar içinde bulunan ve belediyelerin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan konut, işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binaların ÇTV'ye tabi olacakları belirtilmiştir. Böylece verginin konusu, katı atık toplama ve kanalizasyon hizmetlerinden yararlanma olarak belirlenmiştir⁴⁶.

Ülke içinde kırsaldan kentlere göçün artması ve hızlı nüfus artışı sonucu belediyelerin nüfuslarında artışlar görülmüştür. Bu nüfus artışıyla birlikte belediyelerin hizmet alanları da genişlemiştir ve belediyeler maddi sıkıntılar yaşamaya başlamıştır.

---

⁴⁶ Habib Yıldız, 'Kirliliğin Önlenmesinde Çevre Vergilerinin Rolü', **İktisat İşletme ve Finans**, Ağustos 2006, s. 113.

Belediyeler bu hizmetleri yerine getirmek için ek gelirlere ihtiyaç duymuşlardır. Artan nüfusla birlikte çevre sorunları da artış göstermiştir. Çevre temizlik hizmetlerinin daha iyi olması için hizmetlerden yararlanan kişilerden bir karşılık alınması zorunlu hale gelmiştir. Çevrenin korunması için gereken kaynakların sağlanması, vatandaşlarda çevre bilincinin oluşturulmak istenmesi ve elde edilen gelirin yine çevreye kullanılması için ÇTV' ye ihtiyaç duyulmuştur ve yürürlüğe konmuştur.

25.12.2003 tarih ve 5035 Sayılı Kanun'un 41. maddesiyle 2464 Sayılı Kanun'un mükerrer 44. maddesinde çevre temizlik vergisi ile ilgili bir takım değişiklikler yapılmıştır.

Mükerrer 44. maddenin önceki halinde katı atıklar için ve sıvı atıklar için ayrı ayrı çevre temizlik vergisi alınması kabul edilmişken, değişiklikten sonra artık bu ayırım ortadan kaldırılmış ve tek bir çevre temizlik vergisi alınması kabul edilmiştir. Verginin hesaplanmasında konutlar ile işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar ayrı ayrı ele alınmış, konutlar için çevre temizlik vergisinin miktarı konutlarda kullanılan su tüketim miktarına bağlanmıştır. Önceki düzenlemede katı atıklar için bir tarife düzenlemiş ve sıvı atıklar içinde kullanılan su miktarına bağlı olarak vergi miktarının belirlenmesi yetkisi belediye meclislerine bırakılmıştı. Tek bir verginin kabulüyle birlikte, konutlar için su tüketimine bağlı olarak verginin miktarı belirtilmişken, tarife uygulaması işyerleri ve diğer binalar için devam ettirilmiştir. Önceki düzenlemede, verginin yasallığı ilkesine aykırı olarak belediye meclislerine bırakılan sıvı atık çevre temizlik vergisinin miktarını belirleme yetkisi kaldırılarak, vergi miktarı bu ilkeye uygun bir şekilde kanunla düzenlenmiştir⁴⁷.

Çevre vergisi, Belediye Gelirleri Yasası içinde yer alan tipik bir yerel yönetim vergisidir. Ancak Maliye Bakanlığı, bu mükellefiyetle ilgili olarak bildirim verilmeye ve buna ilişkin usulleri belirlemeye İçişleri Bakanlığı'nın görüşünü de alarak bu verginin uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkili kılınmıştır⁴⁸.

---

⁴⁷ Mehmet Tosuner- Abdullah Tekbaş, 'Atık Su Bedeli ve Sıvı Atık Çevre Temizlik Vergisinin Gelişimi ve Niteliği Üzerine Bir İnceleme', **Vergi Sorunları Dergisi**, S.189, Haziran 2004, s. 44.

⁴⁸ Selahattin Tuncer, 'Türkiye'de Çevre Vergileri', **Yaklaşım Dergisi**, Yıl:15, S.173, Mayıs 2007, s.13

1- Verginin Mükellefi

ÇTV' nin mükellefi ise her ne durumda olursa olsun gayrimenkulü kullanan gerçek ve tüzel kişilerdir. Boş gayrimenkullerin mükellefleri ise kat malikleridir. Vergideki mükellefiyetin esası gayrimenkulü kullanan ve ondan fayda sağlayan kişi olarak belirlenmiştir. Sahibi ve kullanıcısı farklı olan gayrimenkullerde mükellefiyet kiracıya aittir.

2- Mükellefiyet Durumları

Yıl içinde vergi kapsamına giren veya verginin kapsamından çıkan binalar için mükellefiyet, bu durumların meydana geldiği takip eden taksit döneminin başlangıcından itibaren tesis edilecek veya sona erecektir.

Binaların bağımsız bölümlerinin birden çok amaçlı olarak kullanılması durumunda, vergilendirmede bu binaya bir vergi uygulanacağı hususuna yer verilmiştir. Burada belirtilen husus, binaların bağımsız bölümlerinin aynı kişi tarafından çok amaçlı olarak kullanılması durumudur.

Aralarında ortaklık bağı bulunmayan birden fazla kişi tarafından kullanılan bir bağımsız bölüm için her kullanıcı kendi kullanım amacına uygun olarak ayı ayrı ÇTV ödeyecektir. Bu durumda, kiralanmış bir dairenin kiracı tarafından her bir odasının bağımsız bölüm olarak başkalarına kullandırılması halinde, bu bağımsız bölümü kullanan kiracıların da ÇTV mükellefiyetlerinin tesisi gerekir. Aralarında ortaklık olmayan birden fazla kişinin, bir bağımsız bölümü doğrudan malikinden kiralamaları halinde de her bir kiracının ayrı ayrı ÇTV mükellefiyetlerinin tesisi gerekir.

Yeni inşa edilen binalarda ÇTV' nin alınabilmesi için binaların fiilen kullanılmaya başlaması yeterli görülecektir.

ÇTV mükellefiyeti kullanılan binaya bağlı olarak doğar. İkametgahın aynı belediye hudutları içerisinde bir yerden başka bir yere taşınması halinde, ÇTV bakımından bağlı bulunulan belediye değişmemekle birlikte, yeni bildirimde bulunulması gerekir⁴⁹.

---

⁴⁹ Mahmut Vural, 'Emlak Vergisi Kanunu ve Çevre Temizlik Vergisi Açıklama ve Yorumları', İstanbul, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 1998, s. 340, 341, 342.

3- Bildirim, Tahakkuk ve Ödeme

a. Bildirimin Yapılması

Konutlara ait çevre temizlik vergisi, konutları kullananların su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle su tüketim bedeli ile birlikte tarh ve tahakkuk ettirileceğinden, konutları kullananlar tarafından ilgili belediyelere, büyükşehir belediyesi bulunan yerlerde ise su ve kanalizasyon idarelerine bildirim verilmeyecektir.

Belediyenin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan ancak, su ihtiyacı belediyece veya büyükşehir belediyelerine bağlı su ve kanalizasyon idarelerince tesis edilmiş su şebekesi haricinde karşılayan konutlar ile işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binaların yıl içinde kullanılmaya başlanması halinde, mükellefler; kullanmaya başladıkları tarihten itibaren 30 gün içinde bildirim vereceklerdir. Ancak, kullandıkları binalarla ilgili olarak daha önce bildirim veren mükellefler, grup, derece veya mükellefiyetlerinde herhangi bir değişiklik olmadığı sürece bildirimde bulunmayacaklar ve vergi her yılın Ocak ayında kendiliğinden tahakkuk etmiş sayılacaktır⁵⁰.

Çevre temizlik vergisi bildirgesi, mükellef olduğunda bir defa verilir. Takip eden yıllarda binayı kullanan değişmediği sürece yeniden beyanname verilmez. İş yerlerinde ise beyanname iş yerinin açılması ile birlikte bir defaya mahsus olmak üzere verilir. Sonraki işlemler ve değişiklikler için çevre temizlik vergisi mükellef sicil numarası ile takip edilebilir. Ancak iş yerinde çalışan sayısı değiştiğinde (azalması ya da çoğalması durumunda) bildirme yenilenir⁵¹.

b. Verginin Tahakkuku

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun mükerrer 44 üncü maddesinde, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde bulunan ve belediyelerin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan konut, işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binaların çevre temizlik vergisine tabi olduğu; konutlara ait çevre temizlik vergisinin, su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle metreküp başına büyükşehirlerde 15 Kr, diğer yerlerde 12 Kr olarak

⁵⁰ <http://muhasebeturk.org/tebligler/314-belediye-gelirleri-kanunu-genel-tebligleri/382-cevre-temizlik-vergisine-iliskin-seri-sira-numarasi-nolu-30-sayili.html>, (28.03.2011)

⁵¹ <http://www.muhasabedersleri.com/kurumsal-basvurular/cevre-temizlik-vergisi.html>, (28.03.2011)

hesaplanacağı; işyerleri ve diğer şekilde kullanılan binalara ait çevre temizlik vergisinin maddede belirtilen tarifeye göre alınacağı ve büyükşehirlerde % 25 artırımlı uygulanacağı; bu maddede yer alan tutarların her yıl yeniden değerlendirme oranında artırılacağı ve bu tutarların belirlenmesinde, vergi tutarlarının yüzde beşini aşmayan kesirlerin dikkate alınmayacağı hüküm altına alınmıştır.

Bakanlığımızca 2010 yılı için yeniden değerlendirme oranı % 7,7 (yedi virgül yedi) olarak tespit edilmiş ve 401 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile ilan edilmiş bulunmaktadır.

Bina gruplarını Bakanlar Kurulu tayin ve tespit etmektedir. Binaların hangi dereceye gireceği, binaların buldukları yerin ekonomik ve sosyal değerleri göz önüne alınarak belediye meclisleri tarafından belirlenir. Tarifede yer alan bina grupları EK-5 te gösterilmiştir.

Buna göre; 1/1/2011 tarihinden itibaren konutlar ile işyerleri ve diğer şekilde kullanılan binalara ait çevre temizlik vergisi aşağıdaki tutarlara göre tahsil edilecektir.

(1). Konutlara Ait Çevre Temizlik Vergisi

Konutlara ait çevre temizlik vergisi; su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle metreküp başına büyükşehir belediyelerinde 21 Kuruş, diğer belediyelerde 17 Kuruş olarak hesaplanacaktır.

Diğer taraftan, belediyenin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan ancak, su ihtiyacını belediyece veya büyükşehir belediyelerine bağlı su ve kanalizasyon idarelerince tesis edilmiş su şebekesi haricinden karşılayan konutlara ilişkin çevre temizlik vergisi, aşağıda yer alan ilgili tarifelerin yedinci grubunun belediye meclislerince en son intibak ettirilen derecelere ait tutarlar üzerinden tahakkuk ettirilecektir.

(2). İşyerleri ve Diğer Şekilde Kullanılan Binalara Ait Çevre Temizlik Vergisi

İşyerleri ve diğer şekilde kullanılan binalara ait çevre temizlik vergisi, büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir belediyeleri dışındaki belediyelerde aşağıdaki tarifelere göre uygulanacaktır.

(a). Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki Belediyelerde Uygulanacak Çevre Temizlik Vergisi

Büyükşehir belediyeleri dışındaki belediyelerde uygulanacak olan çevre temizlik vergisi tarifesi aşağıda yer almaktadır.

Tablo: 1

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	2.000	1.600	1.290	1.000	850
2. Grup	1.290	960	750	600	500
3. Grup	850	640	500	400	320
4. Grup	400	320	240	200	160
5. Grup	240	200	140	129	100
6. Grup	129	100	70	59	43
7. Grup	43	35	24	21	17

(b). Büyükşehir Belediyelerinde Uygulanacak Çevre Temizlik Vergisi

2464 sayılı Kanunun mükerrer 44 üncü maddesinin beşinci fıkrasına göre, büyükşehir belediyelerinde çevre temizlik vergisi, diğer belediyelerde uygulanan çevre temizlik vergisi tutarları % 25 artırılarak hesaplanacaktır. Buna göre büyükşehir belediyelerinde uygulanacak olan çevre temizlik vergisi tarifesi aşağıda yer almaktadır.

Tablo: 2

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	2.500	2.000	1.612	1.250	1.062
2. Grup	1.612	1.200	937	750	625
3. Grup	1.062	800	625	500	400
4. Grup	500	400	300	250	200
5. Grup	300	250	175	161	125
6. Grup	161	125	87	73	53
7. Grup	53	43	30	26	21

(3). İndirimli Çevre Temizlik Vergisi Uygulaması

2464 sayılı Kanunun mükerrer 44 üncü maddesinin on ikinci fıkrasında, “Bakanlar Kurulu; beşinci fıkradaki tarifede yer alan bina gruplarını belirlemeye ve bu maddenin dördüncü ve beşinci fıkralarında yer alan tutarları yöreler, belediyelerin nüfusları ve bina grupları itibarıyla ayrı ayrı dörtte birine kadar indirmeye veya yarısına kadar artırmaya yetkilidir.” hükmü yer almaktadır.

Bu hükmün verdiği yetkiye dayanılarak yayımlanan 2005/9817 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 7 nci maddesine göre; konut, işyeri ve diğer şekilde kullanılan binalar için belirtilen tutarlar, büyükşehir belediye sınırları içinde bulunanlar hariç olmak üzere kalkınmada öncelikli yörelerdeki belediyeler ile nüfusu 5000’den az olan belediyelerde % 50 indirimli olarak uygulanacaktır.

Buna göre, kalkınmada öncelikli yörelerdeki belediyeler ile nüfusu 5000'den az olan belediyelerde bulunan konutlara ait çevre temizlik vergisi su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle metreküp başına 8 Kuruş olarak hesaplanacak; işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binalara ait çevre temizlik vergisi tutarları ise aşağıdaki tarifeye göre hesaplanacaktır⁵².

⁵² Belediye Gelirleri Kanunu Tebliği,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/12/201012963.htm/20101229M6.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/12/20101229M6-3.htm>
(02.04.2011)

Tablo: 3

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	1.000	800	645	500	425
2. Grup	645	480	375	300	250
3. Grup	425	320	250	200	160
4. Grup	200	160	120	100	80
5. Grup	120	100	70	64	50
6. Grup	64	50	35	29	21
7. Grup	21	17	12	10	8

c. Verginin Ödenmesi

Belediye Gelirleri Kanunu'nun mükerrer 44. maddesine göre; iş yeri ve diğer şekillerde kullanılan binalara ait çevre temizlik vergisi, belediyelerce binaların tarifedeki derecelere intibak ettirilmesi üzerine her yılın Ocak ayında yıllık tutarı itibarıyla tahakkuk etmiş sayılmaktadır. Tahakkuk eden vergi, bir defaya mahsus olmak üzere, belediyelerin ilan mahallerinde bir ay süreyle topluca ilan edilmektedir. İş yeri ve diğer şekilde kullanılan binalarla ilgili olarak tahakkuk eden çevre temizlik vergisi her yıl emlak vergisinin taksit sürelerinde ödenmektedir⁵³.

Diğer taraftan, su ihtiyacını belediyece veya büyük şehir belediyelerine bağlı su ve kanalizasyon idarelerince tesis edilmiş su şebekesi haricinde karşılayan konutlar ile işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binaların yıl içinde kullanılmaya başlanması halinde; yıllık vergiden, mükellefiyetin başladığı tarihten (bu tarih dahil) o yılın sonuna kadar olan süreye tekabül eden vergi, bildirim verme süresi içinde tahakkuk ettirilecektir. Verginin ödenmesi ise mükellefiyetin ilk taksit süresi geçmeden başlaması halinde, yarısı emlak vergisinin birinci taksit süresi içinde, yarısı da Kasım ayı içinde ödenecektir. Mükellefiyetin ilk taksit süresi geçtikten sonra ancak, yılın ilk yarısında başlaması halinde ise tahakkuk edecek

⁵³ Fazıl Aydın, '2006 Yılı Çevre Temizlik Vergisi Uygulaması', **Vergi Sorunları Dergisi**, S.209, Şubat 2006, s. 18.

verginin yarısı bildirim verme süresi içinde, yarısı ise Kasım ayı içinde ödenecektir. Mükellefiyetin yılın ikinci yarısında ve taksit süresi geçmeden başlaması halinde, bildirim verme süresi içinde tahakkuk edecek verginin tamamı Kasım ayı içinde, mükellefiyetin ikinci taksit süresi geçtikten sonra başlaması halinde ise bildirim verme süresi içinde ödenecektir⁵⁴.

4. İstisna ve Muafiyetler

Her vergide olduğu gibi ÇTV' de de istisna ve muafiyetler bulunmaktadır. Bazı kurum ve kuruluşlar buldukları pozisyon gereği ÇTV mükellefi olamazlar. Genel ve Katma Bütçeli İdareler, İl Özel İdareleri, Belediyeler, Köyler ve bunların kuracakları birlikler, Üniversiteler; hizmet amacıyla kullandıkları binalar için ÇTV kapsamına dahil değildirler. Yukarıda sayılan kurum ve kuruluşlara ait olan ve kiraya verilen binalar ÇTV' ye dahil olmaktadır. ÇTV mükellefi binadan fayda sağlayanlar olduğu için adı geçen bu kurumlar ÇTV mükellefi olamaz. Yine adı geçen bu kurum ve kuruluşlara ait olan ve personelin konakladığı lojmanlar ÇTV' ye dahildir. Sadece hizmete tahsisli lojmanlarda oturanlar ÇTV ödememektedirler.

Hangi dine ait olursa olsun bütün ibadethaneler ÇTV' den muafır. İbadethanelerin bütünlüğünü sağlayan tüm eklentiler de ÇTV dışındadır.

Kızılay Genel Merkezi, şubeleri ve kampları ÇTV' den muafır. Kızılay'ın kullandığı bu binaların sahipleri de ÇTV dışındadır.

Karşılıklı olmak koşuluyla ve yabancı devletlere ait olan; konsolosluk ve elçilik hizmetlerinde kullanılan binalar, elçilerin yaşadıkları binalar, merkezi Türkiye'de olan uluslararası kuruluşlara ait binalar, uluslararası kuruluşların Türkiye'de bulunan temsilciliklerine ait olan binalar ve tüm sayılan binaları eklentileri ÇTV' den muafır.

Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına ait binalar ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na dahil olan binalar ÇTV' den muafır.

---

⁵⁴ <http://muhasibeturk.org/tebligler/314-belediye-gelirleri-kanunu-genel-tebligleri/382-cevre-temizlik-vergisine-iliskin-seri-sira-numarasi-nolu-30-sayili.html>, (03.04.201)

Esnaf Dernek, Birlik ve Konfederasyonlara ait binalar, kuruluş amaçlarına uygun oldukları takdirde ÇTV' den muaftır. Kiralama ve amaca uygun kullanımın oluşması halinde bu binalar ÇTV' ye tabidir.

5. Cezalar ve Uzlaşma

İlk defa bildirimde bulunmayan mükelleflerle, grup, derece ve mükellefiyetlerinde bir değişiklik olduğu halde bildirimde bulunmayan mükelleflere Vergi Usul Kanununun 352/II-7 maddesi uyarınca ikinci derece usulsüzlük cezası uygulanması gerekmektedir.

Bu cezanın mükelleflere ceza ihbarnamesi ile tebliğ edilmesi gerekir. Mükellefler dilerlerse, ihbarnamenin tebliği tarihinden 30 gün içinde ilgili belediyeye müracaat etmek suretiyle VUK' un 376'ncı maddesinde öngörülen 1/3 oranındaki ceza indiriminden faydalanabilirler. Bunun için cezanın indiriminden sonra kalan 2/3'lük kısmının vadesi içinde ödenmesi zorunludur⁵⁵.

Ödeme süresinde ödenmeyen vergiler için 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun 51 Maddesine göre tespit edilen oran üzerinden gecikme zammı alınır⁵⁶.

ÇTV bilindiği gibi kendiliğinden tahakkuk eden bir vergidir. Beyana dayalı olmadığından ve re'sen, ikmalen ve idarece tarhiyata girmediği için uzlaşma söz konusu değildir.

6. Çevre Temizlik Vergisinin Dağılımı

Mükerrer 44. maddesi uyarınca tahsil edilen vergilerin %10'u tahsilatı takip eden ayın 15'inci günü akşamına kadar Çevre Kirliliğini Önleme Fonu'na aktarılır. Bakanlar Kurulu Fon'a aktarılacak paya ilişkin oranı, sifıra kadar indirmeye veya bir katına kadar artırmaya yetkilidir. Süresinde aktarılmayan paylar, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanununun 51 inci maddesinde belirlenen oranda hesaplanacak tutar kadar fazlası ile birlikte ödenir.

---

⁵⁵ Vural, a.g.e., s. 362.

⁵⁶ http://www.akcaybelediyesi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=125&Itemid=143
(06.04.2011)

Büyükşehir belediye sınırları içerisinde bulunan belediyeler tarafından tahsil edilen katı atıklara ilişkin çevre temizlik vergilerinin %20'si münhasıran çöp imha tesislerinin kuruluş ve işletmelerinde kullanılmak üzere büyükşehir belediyelerine tahsilatı takip eden ayın 15 inci günü akşamına kadar aktarılır⁵⁷.

B. ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİNE ELEŞTİREL BAKIŞ

Artan çevre sorunları karşısında ülkeler önlemler almak zorunda kalmıştır ve alınan bu önlemlerin çoğu mali niteliktedir. Ülkeler vergi vb. mali araçları kullanarak tüketicileri çevreyi korumaya yönlendirmeye çalışmışlardır. Ülkemizde artan çevre sorunları karşısında aynı yolu izlemiş ve mali önlemler almaya çalışmıştır. Ülkemizde çevre ile ilgili doğrudan çıkarılan vergi olan ÇTV yürürlüğe konmuştur. Verginin konulmasındaki amaç çevreyi korumadır ama ilerleyen zamanlarda verginin bu amacı ne kadar gerçekleştirdiği tartışma konusu olmuştur. ÇTV yürürlüğe konduğundan beri amacı, kapsamı ve oranları üzerinde tartışmalar yaşanmış ve bu tartışmalar günümüze kadar gelmiştir. Vergi yürürlüğe konduktan sonra bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin olumlu ve olumsuz yansımaları olmuştur. Vergi hakkındaki genel düşünce verginin eksiklerinin çok olduğu ve görevini yerine getirmekte zorlandığıdır.

1- ÇTV'nin Yönlendiricilik Özelliği Var mıdır?

Herhangi bir kirletici kaynağın üzerine bir verginin konulmuş olmasının, bu verginin çevresel amaçlı bir vergi olduğu sonucunu doğurmayacağı, böyle nitelendirme için o verginin ilave başka özelliklere sahip olması gerektiği daha önce belirtilmiştir. Bunlar içinde en başta yönlendiricilik geldiği açıktır. Bir verginin çevresel amaçlı sayılabilmesi için, her şeyden önce mükelleflerini, çevreye daha duyarlı davranmaya yöneltmesi ve kaçınma imkanlarını beraberinde getirmesi gereklidir. Yönlendirici unsur, mükellefin davranışına göre vergi miktarının değişebilmesidir⁵⁸.

⁵⁷ Resmi gazete, 24 Temmuz 1994, Sayı:21647, s. 2, www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21647.pdf, (07.04.2011)

⁵⁸ Ali Değirmendereli, Türk Vergi Sisteminde Uygulanan Bazı Vergileri Çevresel Vergi Kavramı Açısından Değerlendirilmesi, a.g.e., s. 119.

ÇTV'nin yönlendiricilikten oldukça uzak olduğu görülmektedir ve ÇTV konuluş amacına ters düşmektedir. Yönlendiricilikten uzak olması sonucu çevrenin korunmasında gereken başarı sağlanamamıştır. Verginin mükellefi de verginin miktarından etkilenmemektedir. Mükelleflerin, atık su tüketimini ve katı atık miktarlarını azaltmaları sonucu ödeyecekleri vergi miktarında değişme olmayacaktır. Mükellef vergiden bir çıkar sağlamadığı için davranışında herhangi bir değişiklik olmayacaktır ve mükellef çevreyi koruma amacından uzaklaşacaktır. Mükellefin faydalı kullanım sonucu atık miktarlarını düşürmesi, vergi miktarını azaltarak ödüllendirilmelidir. Böylece mükellef daha dikkatli ve istekli olacaktır. Bir ihtimal de, mükellefin yönlendirilmesini sağlayarak, mükellefi çevreyi korumaya teşvik edebilir. Bu sorunlardan dolayı ÇTV'yi çevresel vergi sınıfında değerlendirmek oldukça zordur.

2. ÇTV'de Amaç Gelir Sağlamak Mı Yoksa Çevreyi Korumak Mı?

Çevre vergilerinin temel amacının çevreyi korumak ve çevre sorunlarını çözmek olduğu ortadadır. Ülkemizde uygulanan ÇTV'nin bu amacı ne kadar gerçekleştirdiği tartışılmaktadır. Kanunda yer alan maddede ÇTV'nin büyükşehirlerde %25 artırımlı uygulanması ve her yıl yeniden değerleme oranında artırılması öngörülmüştür. Verginin her yıl artırılması sonucu belediyeler gelirlerini artırmaktadır. Bu da ÇTV'nin, çevreyi korumaktan çok gelir sağlama amacıyla konulduğunu göstermektedir. Bir önceki maddede görüldüğü gibi atık tüketiminin azalması sonucu vergi miktarının azalmaması da bu fikri desteklemektedir.

Verginin mükelleflere yansması da olumsuz olmuştur. Artan oranlar ve azalan tüketimin sonucu vergi miktarının değişmemesi, mükellefi vergiden kaçmaya itmiştir. Belediyeler tahsilat sorunu yaşamaya başlamışlardır ve belediyeler gereken çevre hizmetini vermekte zorlanmışlardır. Tahakkuk eden ÇTV'den çok düşük miktarlarda tahsilat yapılmıştır. Mükellefin çevreyi koruması da sağlanamamıştır. Böylece hem çevre korunamamış, hem de istenilen gelir elde edilememiştir. Bu da ÇTV'yi çevresel vergi sınıflamasından uzaklaştıran bir diğer etmen olmuştur.

3. ÇTV Vergileme İlkelerine Uygun Mudur?

Türk vergi sisteminde ödeme gücü esas olmasına rağmen, ÇTV'ye bakıldığında istifade anlayışına dayandığı görülmektedir. ÇTV bir hizmet vergisi niteliği taşımaktadır. Bu nedenle bu yükümlülük vergiden ziyade harç kavramına uygun düşmektedir. ÇTV, çevre temizleme hizmeti karşılığı ödenen çevre temizlik harcı gibi değerlendirilebilir.

Bir başka husus, atık su çevre temizlik vergisinin, su bedeli ile tahsil edilmesiyle ilgilidir. Şehir suyu kullanan veya kullanmayan iki firma veya iki tüketici olabilir. Bu durumda bu iki kişi vergi ödemede farklı uygulamalarla karşı karşıya kalacaktır. Şehir suyu kullanan kişi bu vergiyi ödeyecektir. Şehir suyu kullanmayan, artezyen ya da başka su kaynaklarını kullanan kişi, kanalizasyon hizmetlerini kullandığı halde bu vergiyi ödemeyecektir. Bu durumda vergilemede eşitlik ilkesine aykırılık söz konusu olmaktadır. Daha ileriki aşamalarda firmaların üretim maliyetlerine de yansıtacağı için bu uygulama rekabeti bozucu bir etki yaratacaktır. Kaldı ki sadece şehir suları değil, yer altı sularının bizatihi kendisi de önemli bir kaynak olduğu için, çevrenin korunmasına yönelik olarak yapılan çalışmalarda bu kaynakların da göz önünde bulundurulması ve vergiye tabi tutulması gerekmektedir⁵⁹.

Mükerrer 44. maddede ÇTV'den elde edilen gelirlerin sadece ÇTV için kullanılacağı yer almaktadır. Buradan elde edilen gelirin başka kalemlerde kullanılmayacağı sadece çevre harcamaları için kullanılacağı belirtilmiştir. Bu da bütçeleme ilkelerinden ademi-i tahsis ilkesine aykırıdır. Gelirlerin sadece çevre için kullanılmak üzere alınması çevrenin korunması için olumlu bir olay gibi gözükse de, elde edilen gelirlerin nereye harcandığını takip etmek oldukça zordur.

Bir diğer sorun da vergi oranlarının ve vergilemeye giren bina derecelerinin belediye meclisi tarafından belirlenmesidir. Bu oranları belirlemede bazı belediyeler metrekare, mahalle ve sokakları ayrı olarak kullanmaktadır ve bir genel ölçüt yoktur. Hangi ölçütü kullanacakları belediyelere bırakılmıştır. Bu da vergi oranlarını belirlemede sorunlara yol açmaktadır ve “adalet ilkesi” göz ardı edilmektedir.

Belediye meclisi vergi oranlarını belirlerken şehirde yaşayan halkın durumunu göz önüne almamaktadır. Şehirdeki bölgesel farklılıklar ve mükellefin gelir durumu önemsenmemektedir. Bu da vergide “eşitlik ilkesine” ters düşmektedir.

---

⁵⁹ Yıldız, a.g.m., s. 114.

C-KALDIRILAN AKARYAKIT TÜKETİM VERGİSİ

Vergi ilk yürürlüğe girdiğinde 1981 tarihli ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu içinde yer almıştır. 1984 yılında ise 3074 sayılı kanunla merkezi yönetim vergisine çevrilmiştir. 2002 yılına kadar yürürlükte kalan vergi, aynı yıl çıkarılan ÖTV ‘den sonra yürürlükten kalkmıştır. Vergi, ÖTV bünyesinde devam etmektedir ve uygulamasında değişiklik yoktur.

Rafineri şirketleri ve ithalatı gerçekleştiren kuruluşlarca yapılan normal ve süper benzin, likit petrol gazı, gazyağı motorin ve fuel-oil satışları Akaryakıt Tüketim Vergisine tabidir. Akaryakıt Tüketim Vergisinin mükellefi; bu verginin konusuna giren akaryakıtların satışını yapan rafineri şirketleri ile ithalatı gerçekleştiren kuruluşlardır. Maktu vergi tutarları her ay, bir önceki ayda uygulanan vergi tutarları esas alınmak suretiyle Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından aylık olarak ilan edilen toptan eşya fiyatları indeksinde bir önceki aya göre meydana gelen değişim oranında, bu değişimin ilanını izleyen günden itibaren değişir. Bakanlar Kurulu, maktu vergi tutarlarını Avrupa Para Birimi (Euro) veya yabancı para birimleri karşılığı Türk Lirası olarak uygulamaya ve uygulama dönemlerini gün veya ay olarak belirlemeye yetkilidir. Bakanlar Kurulu, yukarıdaki fıkralara göre uygulanan maktu vergi tutarlarını, her bir mal itibariyle ayrı ayrı veya topluca en yüksek vergi tutarının iki katına kadar artırmaya veya sifıra kadar indirmeye; bu sınırlar içerisinde ürün türleri, çeşitleri, kullanım yerleri veya ithalatın şekline göre farklı tutarlar belirlemeye; maktu vergi uygulanacak birimleri kilogram, litre, metreküp, kilokalori veya bunların alt ve üst birimleri olarak değiştirmeye yetkilidir. Maliye Bakanlığı bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkilidir⁶⁰.

ATV'nin uygulanmasında çevresel amaçlardan ziyade mali amaçlar daha belirleyici olmuştur. Bu yönüyle de ATV'nin oldukça başarılı olduğu da söylenebilir. Verginin on yıllık performansına bakıldığında, bu verginin ilk yıllarda fazlaca önemi olmayan toplam vergi gelirleri içindeki payının giderek arttığı ve vazgeçilmez boyutlara ulaştığı görülmektedir. Bunun nedeni, ATV'nin oranlarının sürekli yükseltilmiş olması, tahsilat oranlarının yüksekliği ile vergi kayıp ve kaçığının nispeten az olmasıdır.

⁶⁰ <http://www.muhasibe.gen.tr/mevzuat/kanun/3074.html>, (12.04.2011)

Bu yönüyle ATV'nin dolaylı olarak çevresel anlamda bir fayda sağladığı düşünülebilir. Nitekim ATV miktarlarının sürekli olarak yükseltilmesi vergi konusu olan malların fiyatlarının da artmasına yol açmıştır. Fiyatı sürekli olarak artan akaryakıtın bu şekilde tüketiminin belli ölçüde caydırıldığı ve böylece dolaylı da olsa bir çevresel faydanın ortaya çıktığı ileri sürülebilir⁶¹.

Verginin uygulanmasında çevreyi daha az kirleten kurşunsuz benzinin de diğer benzin çeşitleriyle aynı oranda vergilendirilmesi, tüketiciyi kurşunsuz benzin tüketimine yönlentmemiş ve çevre korunması arka planda bırakılarak gelir sağlanmaya çalışılmıştır. LPG' de çevreyi az kirletmektedir ve fiyatının uygunluğu nedeniyle tüketiciler LPG' ye yönelmiştir. Politik kaygılar sonucu LPG fiyatları artırılarak tüketicilerin akaryakıt tüketimine dönmesi sağlanmıştır. Bunlarda verginin çevre korumasından çok gelir sağlama amacına uygun düştüğünün göstergesidir.

D. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ

ÖTV, 12.06.2002 tarihinde 4760 sayılı kanun olarak Türk vergi sistemi içindeki yerini almıştır. AB uyum süreci içinde önemli bir yere sahip olan ÖTV, sistemde bulunan bazı vergilerin yerine geçmek üzere ihdas edilmiş ve böylece bazı vergiler yürürlükten kaldırılarak belli bir basitliği ve etkinliği sağlamıştır.

Verginin çevresel amaçlar ve hedefler açısından incelenmesi yapıldığında görülmektedir ki, aynen diğer vergilerde olduğu gibi, bu vergide de herhangi bir çevresel amacın ve yönlendirmenin hedeflenmesi söz konusu olmamıştır. Sadece Kanun'un 12. maddesinin c fıkrasında, “ (II) sayılı listedeki mallar için belirlenen oranları bir katına kadar artırmaya, sifıra kadar indirmeye; uygulanmakta olan oranları EURO normlarını sağlayan katalitik konvertör sistemi ile teçhiz edilmiş taşıtlarda yarısına kadar indirmeye...” ifadesi kullanılarak Bakanlar Kurulu'na, çevresel amaçla bağdaşabilecek bir değişiklik yapma yetkisi verilmiştir⁶².

Diğer vergilerde olduğu gibi ÖTV'de de gelir elde etme ön plandadır. ÖTV'nin uygulanışına bakıldığında mükellefi daha kolay bir şekilde yönlendirebileceği göz

---

⁶¹ Yıldız, **a.g.m.**, s. 115.

⁶² Ali Değirmendereli, Türk Vergi Sisteminde Uygulanan Bazı Vergileri Çevresel Vergi Kavramı Açısından Değerlendirilmesi, **a.g.e.**, s. 126.

önündedir. Bunun için de verginin amacının değiştirilmesi gerekmektedir. Çevrenin gelire tercih edilmesi, kısa vadede ekonomik açıdan olumlu bir uygulama gibi gözükmese de, uzun vadede gereken fayda sağlanabilir. ÖTV, mükellefe uygun ayarlanarak mükellefin çevreye zarar veren davranışlardan kaçınmasını sağlayabilir ve mükellefi çevreyi korumaya yönlendirebilir. Verginin şu an ki durumuna bakıldığında bu ihtimalin oldukça zayıf olduğu görülmektedir. Verginin gelir getirici yanı ağır basmaya devam edecektir.

E. MOTORLU TAŞITLAR VERGİSİ

23.02.1963 tarihinde 197 nolu kanunla yürürlüğe girmiştir. Karayolları Trafik Kanununa göre trafik şube veya bürolarına kayıt ve tescil edilmiş bulunan motorlu kara taşıtları, Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğüne kayıt ve tescil edilmiş olan uçak ve helikopterler, Liman veya belediye siciline kayıt ve tescil edilmiş olan motorlu deniz taşıtları, Motorlu Taşıtlar Vergisine tabidir. Motorlu Taşıtlar Vergisinin mükellefi; trafik, belediye veya liman sicili ile Ulaştırma Bakanlığınca tutulan sivil hava vasıtaları sicilinde adlarına motorlu taşıt kayıt ve tescil edilmiş olan gerçek ve tüzel kişilerdir⁶³.

MTV özel bir matrah yapısına sahiptir. Vergilemede kriter olarak taşıtların yaşları, silindir hacimleri, ağırlıkları, lükslük dereceleri, yakıt sistemleri ile yakıt türü kullanılmaktadır. Vergi miktarları bu kriterlere göre değişmektedir. Kanun bu kriterlere göre aracın değerinin artıp azaldığını varsayarak, vergilendirmeyi de buna göre yapmaktadır⁶⁴.

Çok genel hatlarıyla ortaya konulan MTV'nin, konuları ve yapısı itibarıyla çevresel hedefler için kullanımı oldukça elverişli bir vergi olduğu bilinmektedir. Bu açıdan Türk vergi sistemindeki uygulamasına bakıldığında, söz konusu verginin herhangi bir çevresel hedef ve amaç gütmeyeceği görülmektedir. Vergi miktarının artış ve azalışında, aracın çevreye zarar verme potansiyeli göz önünde tutulmamıştır. Kabul edilen kriterler, tamamen aracın değerine yönelik olarak belirlenen kriterlerdir. Bu bakımdan MTV'nin çevresel

---

⁶³ MTV Kanunu, http://www.alomaliye.com/197_sayili_kanun_mtv.htm,(14.04.2011)

⁶⁴ Yıldız, **a.g.m.**, s. 116.

amaçlara hizmet etme bakımından herhangi bir özelliği bünyesinde barındırmadığı söylenebilir⁶⁵.

MTV, çevreyi korumadığı gibi bir takım olumsuzlukları bünyesinde barındırmaktadır. Taşıtların yaşları ile ters orantılı olarak vergilendirilmesi bunlardan biridir. Taşıtların yaşları artıkça çevreye daha çok zarar vermeye başlayacaklardır. Motor ve egzoz çevreye zararlı gaz salacaklardır. Yeni taşıtlar ise son teknolojiye sahip olduklarından çevreye daha az zarar vereceklerdir. Bunların bilinmesine rağmen; MTV yaşı ilerlemiş taşıtlardan daha az, yeni taşıtlardan ise daha fazla vergi almaktadır. Bu da tüketicileri yeni teknoloji kullanmaktan uzaklaştırarak eski araçları almaya itmektedir.

Hurda ve eski araçların toplanmasıyla ilgili yasa çevrenin faydasına gibi gözükse de, MTV ile çakışmaktadır. Devlet, eskimiş ve ömrü dolmuş araçları piyasadan toplarken hem karayollarına hem de çevreye katkıda bulunmaktadır ama eski aracını hurdaya veren yenisini alamamaktadır. Tüketiciler yeni teknolojiye geçmemekte ve eski taşıt almaya devam etmektedir. Sonuçta çevre için değişen bir durum olmamaktadır.

LGP fiyatlarının artması sonucu çevreyi daha az kirleten bu yakıtın tüketiminin azalması, çevreye zarar vermektedir. Çevreyi daha az kirleten yakıtların kullanımı teşvik edilmelidir.

MTV, servet üzerinden alınan bir vergi haline gelmiştir. Eşitlik ilkesine uygun davranılsa da eğer amaç çevreyi korumaksa bu ilkedan sapılabilir. Geliri yüksek olan tüketici pahalı ve çevreyi koruyan bir taşıt alıyorsa, teşvik amaçlı olarak daha az vergilendirilebilir. Böylece yeni teknoloji kullanımının artışı sağlanabilir ve çevreye daha az zarar veren taşıtların sayısı artabilir.

---

⁶⁵ Ali Değirmendereli, Türk Vergi Sisteminde Uygulanan Bazı Vergileri Çevresel Vergi Kavramı Açısından Değerlendirilmesi, a.g.e., s. 124

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NİLÜFER BELEDİYESİ ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİ GELİRLERİ ÜZERİNE

I. NİLÜFER İLÇESİ HAKKINDA

A. NİLÜFER İLÇESİNİN GENEL DURUMU

1990'lı yıllara gelinirken bir sanayi kenti olarak büyüyen Bursa'da planlı gelişmenin yönü kentin batısını işaret ederken, bugünkü Nilüfer o yıllarda daha çok konut gereksinmesine yanıt veren bir bölgeydi. Henüz birkaç yıl öncesine değin Bursa'nın uzak mahalleleri sayılan ya da yakın köyler arasında yer alan bölgeler, birer birer toplu konut alanına dönüşüyor, Bursa giderek büyüyordu. Kentsel gelişmenin bu denli hız kazanması bir takım yönetsel düzenlemeleri de beraberinde getirdi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 18 Haziran 1987'de kabul edilen ve 27 Haziran 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 3391 sayılı 'Bursa İli Merkezinde Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer Adıyla Üç İlçe Kurulması Hakkında Kanun' ile Bursa'da büyükşehir belediyesi kuruluyor ve Nilüfer de tarih sahnesindeki yerini alıyordu.

Bursa'nın planlı gelişime en açık ilçesi Nilüfer, sürekli büyümesini kurulduğu günden bu yana sürdürdü. Nilüfer'in 1987'de 13 olan mahalle sayısı 1994'te 14'e, 1996'da 15'e, 1998'de 16'ya, 2003'te 24'e, 2008'de 25'e ve 2009'da 42'ye yükseldi. Belediye sınırları içindeki alanı genişleten bu gelişmelerin dışında, Nilüfer'in mücavir alanı ve bu alan içindeki köylerin sayısı da 2004'ten itibaren arttı. 1987'de sadece 1 olan köy sayısı 2004'te 9'a ve 2009'da 22'ye çıktı. 1987'de 7 bin 840 hektar olan merkez alan büyüklüğü 2009 yılı itibariyle 23 bin 324 hektara, 1987'de 925 hektar olan mücavir alan büyüklüğü 27 bin 432 hektara çıkan Nilüfer ilçesi, 23 yılda 5 kattan fazla büyüdü. 1987'de 8 bin 765 hektarlık bir alana yayılan Nilüfer, bugün tam 50 bin 756 hektarlık büyüklüğe ulaştı¹.

---

¹ Çağdaş Nilüfer, <http://www.nilufer.bel.tr/?i=icerik&id=4>, (24.03.2011)

1. Tarihçe

1987 yılında “Büyükşehir” statüsüne kavuşan Bursa’da, Nilüfer, Osmangazi ve Yıldırım olmak üzere üç merkez ilçe kurulmuştur. Kentin batı bölümünde bulunan ve bugün “Bursa’nın yeni yüzü” olarak anılan Nilüfer İlçesi adını doğal sınır olarak yanından geçen Nilüfer Çayı’ndan almaktadır.

Nilüfer; genç bir ilçe olmasına rağmen, yerleşim yeri olarak tarihi çok eskilere dayanıyor. Eski uygarlıkların izlerinin günümüze taşıyan çok sayıda tarihi ve turistik değere sahiptir. Geçmişi çok eskilere dayanan Misi ve Gölyazı ile Kite Uygarlığı’nın izlerini taşıyan Ürünlü ve eski Rum köyleri buna birkaç örnektir².

2. Coğrafi Durum Ve İklim

Yeryüzü şekilleri itibariyle genellikle ova ve düzlüklerle kaplıdır. İlçenin güneyinde Uludağ’ın eteklerinden oluşan meyilli ve yüksek alanlar mevcuttur. İlçe sınırlarını oluşturan Nilüfer Çayı en önemli akarsuyudur. İlçenin batısında Ulubat Gölü bulunmaktadır. Bursa’nın iklimi Akdeniz ve Karadeniz ikliminin karma özelliklerini taşır. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve bol yağışlıdır. Yağışlar kış ve ilkbaharda yoğunlaşır. Yıllık ortalama yağış 720mm’dir. Yıllık ortalama sıcaklık 14.6°C, yıllık ortalama oransal nem ise %69’dur³.

3. Nüfus

Nilüfer Bursa’da nüfus artış hızı en fazla olan yerleşim yeridir. Türkiye’de kentlerin genel görüntüsü dışında ilçemizde kentsel gelişme politikası, süregelen sağlıklı kentleşme yerine, gelişmenin yönlendirilebildiği sağlıklı yaşanılabilir yeni yerleşim yerlerinin oluşturulmasını sağlamıştır. İlçemizde toplu konut alanlarının çokluğu, her geçen gün nüfusun artmasına zemin hazırlamaktadır. Uludağ Üniversitesi’nin Görükle Yerleşkesi ile resmi ve özel öğrenci yurtlarının büyük bir kısmının ilçemiz sınırları içerisinde bulunması, yıl içerisinde devamlı bir nüfus sirkülasyonu olmasına neden olmaktadır. Nilüfer günümüzde hızla büyüyen yerleşim alanı ve üniversite kenti olmasının

² Nilüfer Mevcut Çevre Durum Raporu, Tasarım Baskı ve Hazırlık Chess Marka Danışmanlık, Bursa, 2005, s. 8.

³ Nilüfer Mevcut Çevre Durum Raporu, a.g.e., s. 9.

yanı sıra sınırları içerisinde bulunan organize sanayi bölgeleri ve sanayi siteleri sayesinde bir sanayi yöresidir. Diğer bölgelere nazaran iş olanaklarının daha fazla olması, kamu görevlilerinin ikamet yeri olarak ilçemizi tercih etmeleri Nilüfer İlçesini en çok iç göç alan bölgelerinden bir haline getirmiş, bu kapsamda nüfus artış oranı ile ülkemizde en hızlı büyüyen ilçelerden biri olmuştur.

İlçemize bağlı 42 mahalle, 22 köy muhtarlığı olmak üzere 64 idari birim bulunakta olup, İlçemizin 2009 yılı nüfusu 282.981 olarak tespit edilmiştir 269.371 kişi şehir merkezinde, 13.620 kişi köylerde ikamet etmektedir⁴.

İlçenin 2009 yılına ait ilçe merkezinde ve köylerde yaşayan nüfus rakamları ile ilçede yaşayan kadın ve erkek nüfusuna ait rakamlar Tablo-4'te gösterilmiştir.

2009 Yılı Nilüfer İlçesi Nüfus Sayım Sonuçları

Tablo:4

İLÇE MERKEZİ			BELDE / KÖYLER			TOPLAM		
Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
257.248	127.786	129.462	13.254	6.570	6.684	270.502	134.356	136.146

Kaynak: <http://www.nilufer.gov.tr/index.php?MenuID=184>,

4. Nilüfer Belediyesi Ve Çevre

Nilüfer Belediyesi, çevre kirliliğini önlemek ve çevreyi korumak için kendi bünyesinde bir takım hizmetler vermektedir ve önlemler almaktadır. Yapılan bu çalışmalara alt başlıklarda yer verilmiştir.

⁴ <http://www.nilufer.gov.tr/index.php?MenuID=184>, p. 1, (24.03.2011)

a. Su Kirliliği

Su kirliliği, su kaynağının kimyasal, fiziksel, bakteriyolojik, radyoaktif ve ekolojik özelliklerinin olumsuz yönde değişmesi şeklinde gözlenen ve doğrudan veya dolaylı yoldan biyolojik kaynaklarda, insan sağlığında, su ürünlerinde, su kalitesinde ve suyun diğer amaçlarla kullanılmasında engelleyici bozulmalar yaratacak madde ve enerji atıklarının boşaltılmasını ifade eder. Yeryüzünde içme ve kullanma suyu miktarı sınırlıdır. Zamanla su kaynaklarının azalması, insan nüfusunun artması ve daha önemlisi suların kirlenmesi, yaşamı gederek zorlaştırmaktadır Yüzeysel sularda kirleticici etki yapabilecek unsurlar; bakteriler, virüsler ve diğer hastalık yapıcı canlılar, organik madde kaynaklı kirleticiler, endüstri atıkları, yağlar ve benzeri kirleticiler, sentetik deterjanlar, radyoaktivite, zirai mücadele ilaçları, yapay organik kimyasal maddeler, inorganik tuzlar, yapay ve doğal tarımsal gübreler ve atık ısı olarak sıralanabilir.

Yukarıda bahsedilen kirleticiler, akarsu,göl, deniz gibi yüzeysel sularda kirleticici faktörler oldukları gibi, dolaylı olarak yer altı su kaynakları için de kirleticidirler.

Hizmetler: Mücavir alanımız dahilinde bulunan yüzeysel su kaynaklarından düzenli olarak alınan numunelerde kimyasal analiz, içme suyu şebekesinde ise bakteriyolojik analiz yapılmakta ve klor düzeyleri izlenmektedir. Analizler Nilüfer Halk Sağlığı Laboratuarında yapılmaktadır⁵.

b. Hava Kirliliği

Son yıllarda sanayileşme ve endüstriyel gelişmeye paralel olarak kentlerin büyümesi ve nüfusun artması ile gelişen plansız şehirleşme sonucu çevre kirliliği sorunları önem kazanmaya başlamıştır. Ülkemizde ve ilimizde özellikle ısınma enerjisi temini için sosyoekonomik şartlardan dolayı ucuz, fakat düşük kalorili, kükürt oranı yüksek kömürlerin fazla kullanılması, motorlu taşıt sayısının hızla artması, zaman zaman oluşan kötü meteorolojik şartların etkisi ile hava kirliliği önlem alınması gereken boyutlara ulaşmıştır. Bunlara ilaveten birçok kimyasal maddenin üretimi, ayrışması, buharlaşması ve benzeri işlemler sonucunda, başta kükürtdioksit gibi toksik maddeler olmak üzere is, toz,

---

⁵ Nilüfer ve Çevre-Su Kirliliği, <http://www.nilufer.bel.tr/alt/index.php?o=1&i=goster&id=15>, p.1, (24.03.2011)

duman gibi askıda katı partiküller ve bunlar içindeki eser haldeki kanserojen elementler atmosfere geçerek hava kirliliğine neden olmaktadır.

Hava kirliliği, modern hayatın getirdiği en önemli problemlerden biri olup, esas kaynağı yanma olaylarıdır. Dünyadaki enerjinin % 30'u hidrolik, geri kalan % 70'lik bölümü de kömür, petrol, gaz veya bunların sentetik türevlerinin yakılmasıyla elde edilmektedir.

Birçok değişik faktörlerin rol oynamasına rağmen hava kirliliğinin ana sebepleri; endüstriyel tesisler, konutların ısıtılması, motorlu taşıtlar ve atmosferik olaylardır.

Hava kirliliğinin ve insan sağlığına etkilerinin, en önemlisi halk sağlığı problemlerinden biri olduğu düşüncesiyle, Uludağ Üniversitesi –Nilüfer Belediyesi Halk Sağlığı Eğitim Araştırma Bölge Koordinatörlüğü bünyesinde 2005 yılı Haziran ayında kurulan Çevre Bürosu tarafından, 2005-2006 yıllarında hava kirliliği ölçüm çalışmalarına başlanmış ve Nilüfer Belediyesi sorumluluk alanı dahilindeki 3 noktada Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü'ne ait mobil hava kirliliği ölçüm aracı ile hava kirliliği ölçümleri yapılmıştır. Yapılan ölçümler kapsamında azotoksitleri, kükürtdioksit, partikül madde, toplam hidrokarbon, metan dışı hidrokarbon ve metan parametrelerine bakılmıştır.

Yapılan bu çalışma sonrasında, öncelikle kent merkezinde mevcut hava kalitesinin tespitinin gerektiği konusunda hemfikir olunmuş ve bu bağlamda 1 yıl sürecek “Nilüfer Hava Kalitesi İzlem Projesi” gündeme gelmiştir. Proje, sabit bir ölçüm merkezi ve sürekli örnekleme yapabilecek bir hava kalitesi ölçüm cihazının varlığı prensibine dayalı olarak şekillendirilmiştir. Yer olarak Nilüfer ilçe merkezinde konutlara yakın ama iç içe olmayan, egzoz emisyonuna direkt olarak maruz olmamakla beraber ana yola da yakın olan ve genel anlamda Nilüfer İlçesinin mevcut hava kalitesi hakkında fikir verebilecek bir park içi düşünülmüştür. Örnekleme cihazı olarak da yapılan öneriler doğrultusunda Dichotomus Partisol Plus Model 2025 Sequential Air Sampler isimli cihaz satın alınmıştır.

Proje 1 Mayıs 2007 tarihinde başlamıştır. 22 Nisan 2008 de tarihinde bir yıllık değerlendirme yapılabilmesi ve analizlerin tamamlanması için projeye ara verilmiştir. Analizler TÜBİTAK Bursa Test ve Analiz Laboratuvarın'da yapılmıştır. Proje kapsamında partikül madde (PM 2,5 ve PM10) ve ağır metal analizleri yapılmıştır (lityum, berilyum,

vanadyum, krom, demir, mangan, kobalt, nikel, bakır, çinko, arsenik, selenyum, stronsiyum, kadmium, antimon, baryum ve kurşun).

Proje sonucunda Ataevler istasyonundan ölçülen yıllık ortalama PM2.5 konsantrasyonu 53 mg/m³, PM10 konsantrasyonu ise 83 µg/m³'tür. Avrupa Standartları ve Dünya Sağlık Örgütü sınır değerlerinin oldukça üstündedir.

Bahse konu projenin çeşitli aşamalarında ve proje sonucunda yapılan Nilüfer Sağlık Platformu toplantıları aracılığı ile konu, ilgili kurum, kuruluş ve kamuoyu ile paylaşılmıştır. Yukarıda anlatılan projeye ek olarak, toplumsal çevre bilincinin oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunmak üzere, hava kirliliğinin insan sağlığına olan etkilerini ve korunma yollarını anlatan binlerce afiş, broşür ve billboard hazırlanmış, Nilüfer ilçesi sınırlarındaki tüm okullara, vatandaşların ortak kullanımına açık yerlere ve panolara dağıtılmıştır⁶.

c. Gürültü Kirliliği

Gürültü, insanların işitme sağlığını ve algılamasını olumsuz yönde etkileyen, fizyolojik ve psikolojik dengeleri bozabilen, iş performansını azaltan, çevrenin sakinliğini yok eden ve niteliğini bozan bir çevre kirliliğidir. Gelişmiş ülkelerde diğer kirlilik türlerine göre daha yaygın bir tür olarak kişisel ve toplumsal yaşam kalitesinde genel bir düşüklüğün göstergesi sayılmaktadır.

Ses şiddetlerinin ölçüm birimi desibeldir, dB simgesi ile gösterilir. Desibel insan kulağının en çok hassas olduğu orta ve yüksek frekansların özellikle vurgulandığı bir ses değerlendirmesi birimidir.

Gürültü kaynakları; ulaşım gürültüsü, endüstri-yol-inşaat makineleri gürültüsü, eğlence yerleri gürültüsü ve yerleşim alanlarındaki gürültüler olarak sınıflandırılabilir. Gürültünün insan sağlığına etkileri de fiziksel, fizyolojik, psikolojik ve performans etkileri olarak sınıflandırılabilir.

HİZMETLER: Çevre ve Orman Bakanlığının 29/06/2006 tarih ve 2006/16 sayılı genelgesi ve Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği ile;

---

⁶ Nilüfer ve Çevre-Hava Kirliliği, <http://www.nilufer.bel.tr/alt/index.php?o=1&i=goster&id=25>, (24.03.2011)

Yönetmelikte getirilen sınırlamalar ve yasaklamalara uyulup uyulmadığının denetimi, gerekli müsaadelerin verilmesi ve uygulamanın izlenmesi konularında yetki ve sorumluluklar; 2872 sayılı Çevre Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5442 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu hükümleri dikkate alınarak; belediye sınırları içerisinde belediyeye, belediye sınırları dışında ise Valiliğe verilmiştir. Bu kapsamda 2006 yılından beri Nilüfer'in sessiz ve sakin bir kent olması için çaba gösterilmektedir. Nilüfer'in tüm mahalle ve sokaklarında ayrıca ulaşımın yoğun olduğu ana arterlerde gürültü ölçümleri yapılarak Nilüfer Haritası üzerinde gürültü düzeyleri gösterilmiştir. Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği hükümleri doğrultusunda Nilüfer'de gürültü kirliliği izlenmektedir. Ayrıca Belediye Hizmet Binalarımızda da gürültü düzeyleri düzenli olarak izlenmekte ve çalışanlarımızın sağlıklı ortamlarda hizmet vermeleri için çaba gösterilmektedir⁷.

d. Katı Atık Yönetimi

Bursa'da hızla artan nüfus, büyüyen sanayileşme ve yükselen refah düzeyine paralel olarak miktarı artan ve bileşimi değişen atıklar nedeniyle atık problemleri de büyümekte ve beraberinde önemli bir çevre sorunu meydana getirmektedir. Şehirde atıklar, atık cinslerine göre, Büyükşehir Belediyesi tarafından oluşturulan Katı Atık Yönetimi Sistemi doğrultusunda ayrılıp, toplanmakta ve bertaraf edilmektedir.

Nilüfer Belediyesi'ne bağlı olarak 42 mahalle vardır ve Nilüfer Belediyesi atıkları toplu konut alanlarında konteynerlerle, diğer mahallelerde poşetli ve günlük sistem ile toplanmaktadır. Atıklar mahallelerde haftada üç gün toplanmaktadır.

Şehirde toplanan atıklar, Büyükşehir Belediyesi'nce Kent Katı Atık Sıhhi Depolama Sahası'nda depolanarak bertaraf edilmektedir. Geri dönüşebilen atıklar ise Ayırma Tesisi'nde ayrılarak satılmakta ve değerlendirilmektedir⁸.

---

⁷ Nilüfer ve Çevre-Gürültü Kirliliği, <http://www.nilufer.bel.tr/alt/index.php?o=1&i=goster&id=16>, (24.03.2011)

⁸ Nilüfer Mevcut Çevre Durum Raporu, **a.g.e.**, s. 64.

e. Çevre Eğitimi

20.yüzyılın sonuna doğru yaşanan şoklar, çevre kirliliğinin sınır tanımaması, diğer yandan iletişim araçlarının çok hızlı gelişmesi sonucu, dünyanın bir ucundaki olayın diğer ucunda çok kısa sürede duyulması, bütün dünyada önemli bir “ çevre duyarlılığı”nın oluşmasına neden olmuştur. İnsanlar artık bir yandan kendi dar çevresinin kirlenmemesi ve bozulmaması için mücadele ederken, diğer yandan dünya ölçeğinde sonuçlar doğuran çevreyi bozucu faaliyetlere karşı çıkmaktadır. Çünkü artık insanlar, dünya ölçeğinde, ormansızlaşmadan, çölleşmeden, kirlenmeden, çevrenin bozulmasından, bitki ve hayvan türlerinin kaybından, yağış düzeninin değişmesinden, asit yağmurdan, ozon tabakasının delinmesinden, dünyada yaşayan herkesin, en çok da yoksul ülkelerin zarar gördüğünü bilmektedir. Bu da kapsamlı yaklaşımlar ve kapsamlı mücadeleler gerektirmektedir.

Toplumun tüm kesimlerinin çevre konusunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi, duyarlı ve olumlu davranış değişikliklerinin yaratılması, doğal çevrenin korunması, doğanın tahrip edilmeden kullanılabilmesi ve tahribe uğramış çevrenin yeniden kazanılmasının temelinde eğitim yatar. Bireylerin çevreyle ilgili hak ve görevleri konusunda çok büyük bir önemi olan çevre bilincinin ve duyarlılığının geliştirilmesi için çevre eğitiminin düzenli, tutarlı ve sürekli bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Doğa sevgisi beraberinde insancılığı, iyiliği, güzelliği, uygar ve barışçıl ilişkileri de getirecektir. Bu bilinç ise ancak çağdaş bir eğitim düzeniyle kazandırılır. Çevrecilik her şeyden önce gelecek kuşaklara yöneliktir. Gelecek kuşaklara sağlıklı bir çevre bırakmanın sorumluluğu ise bugünkü kuşağa ait olacaktır.

Çevre sorunlarının artmasına paralel olarak, çevre koruma gayretleri de artmaya başlamıştır. Çevrenin korunması, geliştirilmesi ve iyileştirilmesi konularında gösterilen çabaların amacı insanların daha sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamalarının sağlanmasıdır.

HİZMETLER: Nilüfer Belediyesi sınırları içinde yaşayan toplumun tüm kesimlerine çevre bilincinin aşılması, çevrenin daha yaşanılabilir kılınması, çevresel kirliliklerle mücadelede daha etkin olunabilmesi ve Nilüfer sakinlerinin bir sivil toplum kuruluşu gibi çalışabilmelerinin sağlanması amacıyla; çevre konulu eğitimler verilmektedir⁹.

---

⁹ Nilüfer ve Çevre-Çevre Eğitimi, <http://www.nilufer.bel.tr/alt/index.php?o=1&i=goster&id=18>, 24.03.2011

II. NİLÜFER BELEDİYESİ ÇEVRE VERGİ GELİRLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (2000-2010)

A. 2000-2010 YILLARI ARASI ÇTV GELİR-GİDER DAĞILIMI

BURSA NİLÜFER BELEDİYESİ ÖZELİNDE ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİ PERFORMANSI

BURSA NİLÜFER BELEDİYESİ 2000-2010 YILLARI ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİ GELİRİ

Tablo: 5

YILLAR	TAHSİLÂT
2000	95,818.00
2001	163,871.00
2002	356,032.00
2003	495,452.00
2004	573,193.00
2005	944,691.00
2006	273,992.67
2007	308,281.65
2008	324,447.20
2009	517,304.93
2010	771,061.24

BURSA NİLÜFER BELEDİYESİ 2000-2010 YILLARI ARASI TEMİZLİK FİRMALARINA ÖDEDİĞİ GİDERİ

Tablo: 6

YILLAR	ÖDENEN MİKTAR	TAHSİLÂT / GİDER (%)
2000	516,509.00	19
2001	474,115.00	35
2002	1,140,364.00	31
2003	1,548,074.00	32
2004	3,737,074.00	15
2005	4,384,206.00	22
2006	4,863,031.19	6
2007	5,538,334.96	6
2008	6,657,758.52	5
2009	7,795,861.23	7
2010	9,063,970.93	8

Kaynak: Nilüfer
Belediyesi

Tablolarda verilen rakamlar 2000-2010 yılları arasında Nilüfer Belediyesi'nin elde etmiş olduğu Çevre Temizlik Vergisi gelirlerini ve yine aynı sürede belediye tarafından temizlik firmalarına ödenilen giderleri göstermektedir. Tablodaki verilere göre gelir-giderin yıllara göre dağılımı ve gelir-gider dengesi hakkında yorumlar yapılabilir.

2000 yılına bakıldığında; elde edilen gelirin 95,818.00 lira olduğunu görülmektedir. Aynı yıl içinde yapılan gider de 516,509.00 liradır. Gelir/gider oranına göz atıldığında ise % 19 luk bir oran ortaya çıkmaktadır. Bu yılki gelir/gider arasında oldukça büyük bir fark ortaya çıkmıştır. Görüldüğü gibi Çevre Temizlik Gelirleri, giderleri karşılamada oldukça yetersiz kalmıştır ve belediyeyi borçlandırarak ek kaynak arayışına yönlendirmiştir.

2001 yılındaki veriler değerlendirildiğinde; elde edilen gelirin 163,871.00 lira olduğu görülmektedir. 2000 yılına göre gelirler de yaklaşık iki katlık bir artış olmuştur. Gider kısmına bakıldığında 474,115.00 lira olduğu görülmektedir. Giderlerde ise; bir önceki yıla göre bir azalış göstermiştir. Gelirde artış ve giderdeki azalışa rağmen gelir/gider oranı % 35 olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da yine büyük bir fark oluşturmaktadır ve elde edilen gelirin de yine bu yılki gideri karşılayamadığı gözükmemektedir. Belediyenin borç artışı devam etmektedir.

2002 yılı verileri dikkate alındığında; gelirin 356,032.00 lira, giderin ise 1,140,364.00 lira olduğu görülmektedir. Gelirin ve giderin de bir önceki yıla göre 2 kat arttığını görmekteyiz. Gelir/gider oranına bakıldığında % 31 olarak görülmektedir. Diğer yıllarda olduğu gibi gelir-gider arasında yine büyük fark oluşmuştur ve gelir kalemi giderleri karşılamada yetersiz kalmaya devam etmiştir.

2003 yılına gelindiğinde, gelirin 495,452.00 liraya çıktığını bununla birlikte giderin de 1,548,074.00 liraya yükseldiği görülmektedir. Gelir ve giderdeki karşılıklı artış devam etmektedir. Gelir/gider oranı ise % 32 olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir-gider arasındaki büyük fark göze çarpmaktadır. Bu yılda gelirler yetersiz kalmıştır ve açık giderek artmaktadır.

2004 yılı için gelir 573,193.00 liraya yükselmiş olup, gider de 2003 yılına göre yaklaşık iki buçuk katlık bir artış göstererek 3,737,074.00 lira olmuştur. Giderdeki büyük artış sonucu gelir/gider oranı % 15'e düşmüştür. Gelir-gider arasında son beş yıldaki en büyük fark oluşmuştur. Gelirler yetersiz kalmaya devam etmiştir.

2005 yılı rakamlarına göre; gelir 944,691.00 TL olup, gider de 4,384,206.00 TL olarak görülmektedir. Bir önceki yıla göre gelir ve giderde artış gözlenmektedir. Gelir/gider oranı ise % 22 olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yıllarla aynı şekilde gelir-gider arasındaki fark devam etmektedir.

2006 yılında ise; gelir büyük bir düşüşle 273,992.67 TL'ye gerilemiştir. Gider de artışını devam ettirerek 4,863,031.19 TL'ye çıkmıştır. Son yılların en büyük farkı oluşmuştur. Gelir/gider oranı % 6'ya düşmüştür. Gelirin neredeyse gidere hiç etki etmediği görülmüştür.

2007 yılı geliri 308,281.65 TL olup aynı yıl içindeki gider de 5,538,334.96 TL'ye yükselmiştir. Giderler sürekli olarak artmaya devam etmektedir. Gelirde ise geçen yıla kıyasla ufak bir artış gözlenmektedir. Gelir/gider oranı ise geçen yılki oranla aynı kalmıştır.

2008 yılına bakıldığında; gelirin 324,447.20 TL'ye çıktığı ve geçen yıla göre bir artış olduğu görülmektedir. Gider ise artışını devam ettirip 6,657,758.52 TL'ye yükselmiştir. Gelir/gider oranı ufak bir azalma ile % 5'e düşmüştür.

2009 rakamları ise; gelirden 517,304.93 TL, giderde 7,795,861.23 TL'dir. İki tarafta da artış görülmektedir. Gelir/gider oranı ise % 7'ye yükselmiştir.

2010 yılı rakamları değerlendirildiğinde; gelirin 771,061.24 TL, giderinde 9,063,970.93 TL olduğu görülmektedir. Gelir ve gider kalemlerindeki artış devam etmiştir. Gelir/gider oranı % 8 olarak belirlenmiştir.

2000-2010 yılları arasında Nilüfer Belediyesi Çevre Temizlik Vergisi gelirleri ve aynı yıllar süresince yapılan giderleri değerlendirildiğinde; gelirin 2006 yılına kadar düzenli arttığı görülmektedir ve bu yılda büyük bir gelir kaybı yaşanmıştır. 2006 yılından sonra gelirler yine artmaya başlamıştır ve artış devam etmektedir. Yıllar arasında artışlarda büyük farklar olmamıştır. Giderler ise sürekli olarak artışını sürdürmüştür ve bir önceki yıllara göre gelire oranla büyük artışlar görülmüştür. Kanun gereği, ÇTV'den tahsil edilen gelirler sadece çevre için kullanılacaktır. Çevre Temizlik Vergisinin belediyelere ek gelir sağlama ve çevre temizliği sağlama amacıyla getirildiği düşünüldüğünde tam olarak başarıya ulaşamadığı görülmektedir. Örnek belediye olan Nilüfer Belediyesi'nin yıllar içinde gereken geliri sağlayamadığı, artan giderlerle birlikte belediyenin gelir-gider dengesinde büyük bir açık olduğu görülmektedir. Bunun sonucu belediye bu açığı kapatmak için borçlanmaya gitmektedir ya da diğer gelir kalemlerinden sağladığı gelirleri buraya aktarmaktadır. Verginin konuluşundaki amaçla ulaşılan sonuç arasında bir terslik oluşmaktadır. Bununla birlikte çevre korunmasındaki sıkıntı devam etmektedir. Amaç

çevreyi korumak ve gereken önlemlerin alınmasını sağlamak olmadığı için çevre sorunlarına gereken çözümler bulunmamıştır. Yine çevre vergilerinin önemli bir özelliği olan mükellefi yönlendirici özelliği göz ardı edilmiştir. Mükellef gelire yeterince katkı yapmamış ve çevre konusunda herhangi bir bilinçlenme sağlanamamıştır. Verginin konuluş amacı göze önüne alındığında, uygulamada istenen başarının sağlanamadığı görülmektedir.

B. 2000-2010 YILLARI ARASI ÇTV TAHAKKUK-TAHSİLAT DENGESİ SAĞLANMIŞ MIDIR?

BURSA NİLÜFER BELEDİYESİNİN YILLAR İTİBARIYLA ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİ DURUMU

TABLO:7

YILLAR	TAHAKKUK	TAHSİLAT	TAHSİLAT / TAHAKKUK ORANI (%)	TOPLAM GELİR	TAHSİLAT / TOPLAM GELİR ORANI (%)
2000	171,630.00	95,818.00	56	5,401,037.00	2
2001	267,103.00	163,871.00	61	7,873,557.00	2
2002	548,156.00	356,032.00	65	11,486,705.00	3
2003	777,286.00	495,452.00	64	17,597,213.00	3
2004	846,911.00	573,193.00	68	26,351,058.00	2
2005	1,299,002.00	944,691.00	73	25,575,357.00	4
2006	718,005.82	273,992.67	38	50,685,148.00	1
2007	864,298.16	308,281.65	36	59,708,130.06	1
2008	1,053,700.17	324,447.20	31	77,326,701.28	0
2009	1,680,422.04	517,304.93	31	80,812,467.75	1
2010	2,067,927.14	771,061.24	26	114,873,324.14	1

Kaynak:Nilüfer
Belediyesi

Yukarıdaki tabloda verilen bilgiler 2000-2010(Eylül) yılları arasında Nilüfer Belediyesine tahakkuk eden ve tahsilâtı yapılan Çevre Temizlik Vergisi gelirlerini göstermektedir. Aynı tabloda yıllara göre tahakkuk/tahsilât oranı bilgisi ve Nilüfer Belediyesinin toplam gelirleri içinde Çevre Temizlik Vergisi gelirinin/toplam gelire göre oranları verilmiştir. Tablodaki bilgilere göz atıldığında;

2000 yılında; tahakkuk 171,630.00 lira, tahsilât ise 95,818.00 lira olarak kayda geçmiştir. Tahakkuk/tahsilât oranı da % 56' dır. Bu orandan hareket edersek belediyenin tahsilât konusunda etkinliği sağlayamadığı ve gelirin yarı yarıya düştüğü görülmektedir. Aynı yıl içinde belediyenin tüm gelirlerinin Çevre Temizlik Vergisi gelirlerine oranına bakıldığında; % 2 gibi düşük bir oran karşımıza çıkmaktadır. Bu da Çevre Temizlik Vergisi gelirlerinin yetersiz olduğu ve gideri karşılayamadığını göstermektedir.

2001 yılında baktığımızda; tahakkuk 267,103.00 lira, tahsilâtın da 163,871.00 lira olarak kayda geçmiştir. Tahsilat ve tahakkuk rakamları geçen yıla göre artış göstermiştir. Bunun nedeni, 2000 yılında 41080 olan kayıtlı mükellef sayısının, 2001 yılında 44969 olmasıdır. Mükellef sayısındaki bu artış rakamlara yansımıştır. Tahakkuk/tahsilât oranı ise geçen yıla göre biraz artış göstererek % 61 olmuştur. Toplam gelir/Çevre Temizlik Vergisi geliri oranı yine % 2 rakamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tahsilât oranı artsa da Çevre Temizlik Vergisi gelirinin toplam gelirden değişmediğine ve etkisiz kaldığı görülmektedir.

2002 yılının rakamlarına gelindiğinde; tahakkuk 548,156.00 lira, tahsilât da 356,032.00 lira olarak gerçekleşmiştir. Tahsilat ve tahakkuk rakamları artmaya devam etmiştir. Artışın nedeni, geçen yıl olduğu gibi kayıtlı mükellef sayısının artmasıdır. 44969 olan mükellef sayısı, bu yıl 48341 olmuştur ve mükellef sayısındaki bu artış rakamları da artırmıştır. Tahakkuk/tahsilât oranı yine artarak % 65 olmuştur. Toplam gelir/Çevre Temizlik Vergisi geliri oranı ise % 3 olarak görülmektedir. Artan tahsilât, toplam gelire oranda az da olsa bir artışa neden olmuştur.

2003 yılı için; tahakkuk 777,286.00 lira, tahsilât ise 495,452.00 lira olmuştur. Artan tahakkukla birlikte tahsilâta artmıştır ama tahakkuk/tahsilât oranı ufak bir gerileme ile % 64'e düşmüştür. Bu yılda da rakamlardaki artışın nedeni, kayıtlı mükellef sayısındaki artıştır. 2002 yılında 48341 olan mükellef sayısı, bu yılda 50181'e çıkmıştır. Bu artışta

doğal olarak rakamlara yansımıştır. Toplam gelir/Çevre Temizlik Vergisi geliri oranına baktığımız geçen yılki % 3 rakamını tekrar görmekteyiz.

2004 yılında ise; tahakkuk 846,911.00 lira, tahsilât ise 573,193.00 lira olmuştur. Tahakkuk ve tahsilat rakamları artmaya devam etmiştir. Önceki yıllardan farklı olan bu artışın temel nedeni, 2004 yılından itibaren konutlar için su faturalarına yansıtılan ÇTV, BUSKİ tarafından toplanmaya başlamıştır. BUSKİ’ den alınan bu payların ÇTV geliri olarak muhasebeleştirilmesi sonucu mükellef sayısındaki azalışa (sadece işyerleri-6506 kayıtlı mükellef) rağmen rakamlar bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Tahakkuk ve tahsilâtteki artış, tahakkuk/tahsilât oranını artırarak % 68’e çıkarmıştır. Toplam gelir/Çevre Temizlik Vergisi geliri oranı da % 2’ye düşmüştür.

2005 yılında; tahakkuk 1,299,002.00 TL, tahsilât ise 944,691.00 TL olarak görölmektedir. Tahakkuk/tahsilât oranına bakıldığında son beş yılda en büyük rakam olan % 73 rakamına ulaşılmıştır. Tahsilâtın en etkin olduğu yıldır. Rakamların bu derece artarak rekor bir düzeeye ulaşmasının nedeni, geçtiğimiz yıldaki gibi BUSKİ’ den aktarılan payların ÇTV geliri olarak muhasebeleştirilmesidir. Görüldüğu üzere BUSKİ tahsilatta başarılı olmuştur. Bu artış Toplam gelir/Çevre Temizlik Vergisi geliri oranını da % 4’e çıkarmıştır.

2006 verilerinde; tahakkuk 718,005.82 TL, tahsilât 273,992.67 TL’dir. Tahakkuk ve tahsilâtta düşüş yaşanmıştır ve tahakkuk/tahsilât oranı da % 38 olarak görölmektedir. Rakamlardaki bu düşüşün nedeni, 2004-2005 yıllarında BUSKİ’ den aktarılan payların ÇTV geliri olarak değil de, meskenlerden alınan büyükşehir belediye payı olarak muhasebeleştirilmesidir. Rakamlarda sadece işyeri ve diğer binalardan tahakkuk eden ve tahsil edilen veriler görölmektedir. Toplam gelir/Çevre Temizlik Vergisi geliri oranı da % 1’ e gerilemiştir.

2007 rakamları ise; tahakkuk 864,298.16 TL, tahsilât 308,281.65 TL olarak görölmektedir. Rakamlar geçen yıla oranlar artış göstermiştir. Bunun nedeni, kayıtlı olan ÇTV mükellef sayısının artmasıdır. 2006’da 7117 olan mükellef sayısı bu yıl 7395 olmuştur ve bu da rakamlara yansımıştır. Tahakkuk/tahsilât oranı % 36’dır. Toplam gelir/Çevre Temizlik Vergisi geliri oranı ise geçen yıla göre bir değişiklik olmamış ve % 1 olarak kalmıştır.

2008 yılı rakamları; tahakkuk 1,053,700.17 TL, tahsilât ise 324,447.20 TL olarak karşımıza çıkmaktadır. Rakamlardaki artış yine mükellef sayısının artmasına

dayanmaktadır. Mükellef sayısı 7718'e çıkmıştır ve rakamları etkilemiştir. Tahakkuk/tahsilât oranı da % 31'dir. Artan tahakkuka rağmen tahsilât gereken etkinlik yine sağlanamamıştır. Toplam gelir/Çevre Temizlik Vergisi geliri oranı ise % 1'in altına düşerek toplam gelirden etkisiz bir gelire dönüşmüştür.

2009 yılında tahakkuk 1,680,422.04 TL'ye çıkmıştır. Tahsilât ise 517,304.93 TL olarak geçen yıla göre bir artış göstermiştir. Bu yılki rakamların biraz daha fazla artış göstermesinin nedenleri, yeniden değerlendirilme oranının artması ve kayıtlı mükellef sayısındaki artış olarak gösterilebilir. 2008'de % 7,2 olan yeniden değerlendirilme oranı, 2009'da % 12'ye çıkmıştır. Oranın artması ÇTV oranlarını da artırmıştır ve gelir de buna bağlı olarak bir önceki yıla göre belirgin bir şekilde artmıştır. Aynı zamanda kayıtlı mükellef sayısı da 8106'ya çıkmıştır ve rakamları etkilemiştir. Tahakkuktaki artışa karşı, tahsilâta yaşanan ufak artış tahakkuk/tahsilât oranını etkilememiştir ve oran % 31 olarak kalmıştır. Toplam gelir/Çevre Temizlik Vergisi geliri oranı da % 1'e çıkmıştır.

2010 yılında ise; tahakkuk 2,067,927.14 TL olup geçen yıllara göre en yüksek değere ulaşmıştır. Tahsilât ise 771,061.24 TL olarak, tahakkuk/tahsilât oranı % 26'ya gerilemiştir. Rakamlarda artışın nedeni, kayıtlı mükellef sayısındaki artıştır. Kayıtlı mükellef sayısı 8732 olmuştur. Toplam gelir/Çevre Temizlik Vergisi geliri oranı % 1 olarak geçen yıllara aynı kalmıştır.

2000-2010 yılları arasında Nilüfer Belediyesine tahakkuk eden ve tahsilatı gerçekleştirilen Çevre Temizlik Vergisi rakamlarını tahsilât etkinliği bakımından değerlendirildiğinde; yıllar içinde tahsilât oranının %100'e yakın bir oran olmaması sonucu belediye hedeflediği gelire ulaşamamıştır. Tahsilât oranları da yıllara göre düzensizlik göstermiştir ve istikrara ulaşmamıştır. Tahsilât kısmında büyük açıklar oluşmuştur ve belediyenin genel gelirlerinde etkisiz kalmıştır. İstenen gelirin elde edilmesi için; vergi miktarını yükseltmek, ödeme oranını azalmasına ve kaçakçılığın artmasına neden olabilir. Ödemedeki azalmayı önlemek için; toplanan vergilerin hizmet yoluyla mükellefe geri dönmesini sağlamak gerekir. Bunun için de; elde edilen gelirleri ayrı bir bütçede toplamak gerekmektedir ve oluşan bu bütçe sadece çevre için kullanılmalı, başka harcamalara ayrılmamalıdır. Böylece mükellef çevre için gereken hizmetin yapıldığı görülebilir ve vergilemeye katılabilir. Vergi mükellefiyeti için bina maliklerinin yetkin kılınması tahsilâtı artırabilir. Bina malikleri vergiyi kiracılarına yansıtarak tahsilâtı daha kolay

gerçekleştirebilir aksi takdirde kiracı mükellefiyetinde kiracı evden taşınmakta ve kiracının takibi zorlaşmaktadır. Bunun sonucu kiracı vergiyi ödememektedir ve gelir azalmaktadır.

C. 2000-2010 YILLARI ARASI KAYITLI ÇTV MÜKELLEF SAYILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Tablo:8

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mükellef Sayıları	41080	44969	48341	50181	6506	6792	7117	7395	7718	8106	8732

Kaynak: Nilüfer Belediyesi

Yıllara göre kayıtlı mükellef sayılarına bakıldığında, 2000-2003 yılları arasında Çevre Temizli Vergisi mükellef sayılarında büyük miktarda artış olduğu göze çarpmaktadır. İstikrarlı bir artış yaşanmıştır. Bunun nedeni, bölgede sanayileşmenin artması sonucu göçlerin artması ve buna bağlı olarak ilçe nüfusunun artmasıdır. 2000 yılında Nilüfer ilçesinin kayıtlı nüfusu 178.682 kişidir. Bu rakam ele alındığında aynı yılda kayıtlı mükellef sayısının 41080 olduğu görülmektedir. Nüfus/Kayıtlı Mükellef oranı normal bir haldedir. Nüfusun artmasıyla birlikte yeni yerleşim birimleri oluşmuş ve belediyenin hizmet alanı genişlemiştir. Hizmet alanının genişlemesi ve nüfusun artması sonucu daha fazla çevre hizmeti ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak çevre için yapılan harcamalar da artış göstermiştir. Mükellef sayısının artmasına rağmen belediye tahsilatta istediği etkinliği yakalayamamıştır. Gelir-gider dengesi bozulmuştur. Belediyenin hizmet etkinliği ve hizmet kalitesi istenen düzeye ulaşamamıştır. Vergisini ödeyen mükellef, hizmetin karşılığının görememiştir ve bu da mükellefin vergiye bakışını etkilemiştir. 2001-2001-2003 yılları içinde aynı şeyleri söylemek mümkündür. Nüfus ve kayıtlı mükellef sayısı sürekli artmıştır. Bu artış belediye gelirlerine yansımamıştır ve belediyenin mevcut sorunları devam etmiştir.

01.01.2004 tarihi itibariyle yapılan düzenlemede ilçeye bağlı bulunan konut ve meskenlerin Çevre Temizlik Vergisi tahsilatı BUSKİ' ye devredilmiştir. Belediye ise sadece işyerlerinden tahsilata devam etmiştir. Bu uygulama ile tahsilat ve mükellef takibi sorunları giderilmeye çalışılmıştır. Mükellefiyet kaydı olmadan su tüketimi yapan kişilerin ÇTV' si su faturalarına dahil edilerek tahsil edilmeye başlanmıştır ve tahsil edilen bu vergilerden belediyeye pay verilmiştir. Mükellefin bildirimde bulunmadan sadece su açtırma işlemi ile kayıt sorunu ortadan kalkmış ve tahsilat kolaylaşmıştır. Böylece takip sorunu çözülmüştür. Görünürde iyi olan uygulama belediyenin tahsilatını pek etkilememiştir ve belediyenin tahsilat sorunu devam etmiştir.

2004-2010 yılları arasında kayıtlı mükellefler olarak sadece işyerleri kalmıştır. Bu yıllarda mükellef sayısında önemli değişiklikler yaşanmamıştır. Artış çok fazla olmamakla birlikte devam etmiştir. Tahsilat yine istenen düzeye ulaşamamıştır. Sadece mükellef takibi kolaylaşmıştır.

Genel olarak mükellef sayıları değerlendirildiğinde, tahsilatında düşük olduğu göz önünde tutularak, mükelleflerin vergiden kaçtıkları görülmektedir. Mükellef açısından bakıldığında, artan vergi oranları ve mükellefiyet bilicinin eksikliği vergiden kaçma sebepleri olarak sayılabilir. Yine belli aralıklarla çıkarılan vergi afları da durumu etkilemektedir. Birçok mükellefin borcu silinmekte ve gelirler düşmektedir. Bu afların geleceğini bilen mükellef ise vergilerini ödememeye devam edip, çıkacak olan aftan yararlanmayı beklemektedir. Görünüşe göre bu kısır döngü daha uzun süreler devam edecektir ve aynı sorunlar yaşanacaktır.

D. ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİNDE YAŞANAN SORUNLARA GENEL BAKIŞ

Çevre Temizlik Vergisinde yaşanan gelir-gider, tahakkuk-tahsilât ve diğer sorunları; belediyeden kaynaklanan sorunlar, mükellefiyetten kaynaklanan sorunlar, vergiden kaynaklanan sorunlar bakımından değerlendirilebilir.

1. Belediye Kaynaklı Sorunlar

Belediye kaynaklı sorunlar incelendiğinde;

- %20'lik payların ilçe belediyeleri tarafından bağlı bulunduğu büyükşehir belediyesine ödenmemesi söylenebilir. Bunun iki nedeni olabilir; ilçe belediyeleri ellerine geçen geliri mali sıkıntıda oldukları için hemen harcamaktadırlar ya da kendilerini kontrol edilebilecek olan böyle bir uygulamaya katılmak istemiyorlardır.

- Belediyeler tarafından ödenmesi gereken %10'luk ÇKÖF payının belediyelerce eksiksiz ve zamanında mevcut fona yatırılmaması söylenebilir. Çoğu belediye bu fona hiç pay aktarmamaktadır. Bunun nedenleri de yukarıda nedenlerle aynı olabilir. Belediyelerin ucuz finansman temin etme düşüncesi de unutulmamalıdır.

- Verginin yasalaştırılıp yürürlüğe konması, zamanlaması nedeniyle, sakat doğmuş olarak nitelendirilebilir. Şöyle ki; ÇTV yasanın tarihi Temmuz 1993'dür ve yaklaşık sekiz ay sonra (Mart 1994) genel yerel seçimlerin yapılacağı bilinmektedir (Anayasa hükmü). Diğer taraftan ÇTV tarifesi, bilindiği üzere, yedi grup beş dereceden oluşmaktadır. Binaların gruplandırılmasını ve konutların yedinci gruba dâhil edileceğini Bakanlar Kurulu belirlemiştir. Belediyeler ise, meclisleri kanalıyla, gruplarda yer alan binaların, buldukları mahallin sosyal ve ekonomik farklılıkları ile büyüklüklerini de dikkate alarak, hangi derecelere gireceğini belirlemekle yükümlü kılınmıştır¹⁰. Bunun sonucu belediyeler siyasi nedenlerle çoğu binaları düşük dereceden belirlemiştir ve vergi gelirinin daha baştan düşük olmasında neden olmuştur.

2. Mükellef Kaynaklı Sorunlar

Mükellef kaynaklı sorunlara bakıldığında;

- Kiracıların sık olarak yer değiştirmesi sonucu oluşan takipsizlik ve belediye, ev sahibi, kiracılar arasında çıkan anlaşmazlıklardır.

---

¹⁰ Görev 3: Yerel Finansman 3a-Belediyelere Gelir Sağlanması, s. 22., www.atikyonetimi.cevreorman.gov.tr/evsel/10.doc, (24.03.2011)

- Kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma sonucu emlak beyanını gerçekleştirmemiş kişilerden tahsilât yapılamaması.
- Ödeme konusunda gücü olmayan veya az olan kişilerin vergiden muafiyet istemeleri ve oy kaygısı olan yönetime yapılan baskı sonucu oluşan bedavacılık anlayışı olabilir.

3. Vergiden Kaynaklanan Sorunlar

Vergiden kaynaklanan sorunlara değerlendirildiğinde;

- Vergi tahsilâtının belirli aylarda yapılması yoğunluğa neden olabilir.
- Resmi kuruluşların döner sermayeli kısımlarından verginin alınmasın sorun olabilir.
- Harabe halinde bulunan binalar hakkında net hükümler olmaması.
- Kamunun faydası için kurulan ve faaliyet gösteren dernekler hakkında bir kesinliğin oluşmaması.
- İstisna ve muafiyetlere bir sınırlama getirilmemesi ve bu alanın çok geniş tutulması sonucu gelirin düşmesi.
- Yeniden değerlendirme oranı sonucu verginin artması, vergilemede ödeme gücü ilkesiyle ters düşmektedir.
- Vergi mevcut yapısı itibariyle yatay adalete de ters düşmektedir. Dağılımı nedeniyle eşitsizliklere yol açmaktadır. Yatay adaletin içeriği, eşitlere eşit muamele olarak yorumlanmaktadır.

SONUÇ

Son yıllarda dünya nüfusunun artması, şehirlerin kalabalıklaşması, sanayilerin gelişmesi ve küresel iklim değişiklikleri sonucu ekolojik denge zarar görmektedir. Doğal kaynakların bilinçsizce kullanılması nedeniyle, kaynaklar azalmaya başlamıştır ve biyolojik çeşitlilik yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Tüm bu faaliyetlerin en büyük zararı, canlıların hayatları için çok önemli olan “çevre” görmüştür. Süregelen olumsuz ve zararlı faaliyetlerle çevre çok fazla kirliliğe maruz kalmış, bir süre sonra rahatsız edici boyutlara ulaşmıştır. İlk başlarda çevre konusu gündem dışı kalmış ve fazla önemsenmemiştir. Ancak son zamanlarda kirliliğin ve zararın hissedilen boyutta artmasıyla çevre dünya gündeminde yer edinmiş ve çevrenin korunması, kirliliğin önlenmesi konularında çalışmalar ciddi düzeyde yaygınlaşmıştır. Küreselleşmenin ardından sınırların ortadan kalkması, çevrenin de etki alanını genişletmiştir. Çevre, sadece ülkelerin tek başlarına ilgilendikleri bir sorun olmaktan çıkmış ve uluslararası bir kimlik kazanmıştır. Ülkelerarası çeşitli anlaşma ve sözleşmelerle ortak adımlar atılmış, çevre konusunda daha etkin ve verimli çözümler üretilmeye başlanmıştır.

Türkiye’de çevre konusu uzun süre ihmal edilmiştir ve çevre konusu diğer ülkelere kıyasla daha geç gündeme gelmiştir. Buna bağlı olarak çevreye gereken müdahale zamanında yapılamamış ve kirlilik düzeyi önlenemez boyutlara ulaşmıştır. Çevrenin ilk kez gündeme gelmesi üçüncü beş yıllık kalkınma planı zamanına denk gelmektedir. Daha sonra anayasa ve bazı kanuni düzenlemelerle çevreyle ilgili konulara kanunlar çerçevesinde önlemler alınmaya başlanmıştır. Çıkarılan kanunlar ve alınan önlemler istenen düzeye ulaşamamıştır ve beklenen başarı sağlanamamıştır. Bunun nedenleri; Türkiye’nin sağlam ve planlı bir çevre politikasının olmaması, kanunların günlük olarak çıkarılması veya sürekli değiştirilerek istikrardan uzaklaştırılması, kanunların çıkar ve baskı gruplarının lehine düzenlenmesi, devlet kurumlarının bu konuda koordine bir şekilde çalışmaması sonucu etkisiz ve geçici politikalar üretilmesidir. Böylece çevre koruması istenen düzeylere ulaşamamış ve kirliliğin önlenmesi istenen düzeylere gelememiştir. Çevreye verilen zarar artarak insan sağlığını tehdit eder bir hale gelmiştir.

Çevrenin korunmasında ve kirliliğin önlenmesinde bir takım çözüm yolları uygulanmaktadır. Bunun için siyasi ve ekonomik tedbirler alınmaktadır. Çevre koruması ve kirliliğin engellenmesinde en etkin çözümün ekonomik araçları kullanarak sağlandığı

bilinmektedir. Bu ekonomik araçlar içinde de en öne çıkanı çevre vergileridir. Çevre vergilerinin birincil amacı çevreyi korumak ve kirliliği önlemek olmalıdır. Yönlendirici özelliği olan bu vergiler, kirleticileri çevreye zararlı davranışlar yerine çevreyi korumaya teşvik eder. İkincil amaç ise çevre vergilerinin gelir getirici özelliğinin olmasıdır. Çevre vergilerinin ekonomik etkileri kullanılarak bir takım avantajlar yaratılabilir. Bu alandan elde edilen gelirler sonucu sermaye ve işgücü üzerindeki vergiler azalabilir. Bunun sonucu mevcut vergi sistemindeki bozulmalar önlenebilir ve ekonomik gelişmeler yaratılabilir. Mevcut vergi sistemindeki reformlar çevreye göre düzenlenerek, yeni vergiler koymadan ve halkın tepkisini çekmeden çevresel vergilerin etkinliği artırılabilir. Firmaların çevreye yaydıkları negatif dışsallıklar içselleştirilebilir. Uygulanacak teşvik ve indirimler sayesinde firmalar üretim maliyetlerini düşürüp, çevreye dost teknoloji ve ürünleri kullanarak üretimlerini gerçekleştirebilirler ve ekonomik bakımdan karlılık sağlayabilirler. Çevre vergilerinin birçok alanı etkilemesi sonucu çevre vergilerinin önemi artmaya devam edecektir. Bu sebeple önümüzdeki dönemlerde daha çok gündeme gelecektir.

OECD ve AB ülkeleri arasında yapılan araştırmalarda, Türkiye'nin ekonomik araçları en az ve en etkisiz kullanan ülke olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye, çevre koruması ve gelir elde etme amaçları dahilinde ekonomik araçlardan istenen verimi alamamıştır. Çevre vergileri açısından bakıldığında, bu tarz vergilerin çeşitlerinin az olduğu ve uygulamada eksik olduğu görülmektedir. Türkiye'de çevre vergisi kriterlerinde değerlendirilebilecek tek vergi "Çevre Temizlik Vergisi"dir. ÇTV'nin de uygulamada ve düzenlemede birçok eksikliği bulunmaktadır. ÇTV'ye genel olarak bakıldığında verginin çevreyi korumaktan çok gelir sağlama amacı güttüğü söylenebilir. ÇTV'deki asıl amaç gelir elde etmek olduğundan çevre bakımından oldukça etkisiz ve olumsuz bir durum oluşmaktadır. ÇTV, halk tarafından kabul görmemekle birlikte yönlendiricilikten de oldukça uzaktır. Mali amacın önde tutulmasına rağmen ÇTV'nin yıllık artış oranının, enflasyon yıllık artış oranından az olması sonucu vergi gelir getiri özelliğini de yitirmektedir. Böylece vergi bütün amaçlarının dışına çıkarak sadece yerel yönetim gelirleri kalemlerinden biri haline gelmektedir. ÇTV'den elde edilen gelirin sadece çevre için harcanacağı öngörülse de, bu gelirlerin çevre için harcanmadıkları da bilinmektedir.

MTV, akaryakıt kullanımından alınan vergiler(ÖTV kapsamında alınan) ve ÖTV'de çevre ile bağlantılı diğer vergiler olarak sayılabilir. Bu vergiler de birincil amaç gelir elde etmek üzerinedir. Çevre koruması geri planda kalmıştır. Özellikle ÖTV ve

ÖTV'ye dahil olan akaryakıtlar üzerinden alınan vergiler gelir konusunda ön plandadır. Çevreyi koruyan yakıt ve ürünlerden alınan vergilerle, çevreye zarar veren yakıt ve ürünlerden alınan vergiler arasında bir fark yoktur. Hatta çevreyi koruyan ürünlerden alınan verginin daha fazla olması, tüketicileri diğer zararlı ürünleri kullanmaya yönlentmektedir. MTV'de de eski araçlardan, yeni araçlara göre daha az vergi alınması bir tezat oluşturmaktadır. Vergilerin yapısal eksikleri ve sorunlara çözümede etkisiz kaldıkları görülmektedir.

Belediye gelirleri açısından ÇTV'ye bakıldığında verginin mükellefler tarafından kabul görmemesi sonucu istenilen gelir elde edilememiştir. Vergi bilinci tam olarak oluşmayan mükelleften tahsilat yapılamamaktadır. Tahsilat oranlarının ve buna bağlı şekilde sağlanan gelirin düşük olması sonucu giderler gelirlerle ödenememiştir. Böylece gelir-gider dengesinde bozulmalar olmuştur. Yerel yönetimlerin borç yükü artmaya başlamış ve ÇTV gelirleri harcama alanının dışında kullanılmaya başlanmıştır. İstenen gelirin elde edilememesi belediyenin hizmet etkinliğini etkilemiş ve belediyeler çevresel bakımlardan kaliteyi artıramamışlardır. Merkezi idare ve yerel yönetimler arasındaki kopukluk vergiye yansımış ve vergiye giren bina derecelerinin belirlenmesi belediye meclislerine bırakılmıştır. Bu da çıkar gruplarının baskısına maruz kalan yerel yönetimlerin kararını etkilemiş ve verginin yasallığı tartışmalarını yaratmıştır. Verginin uygulanışında adaletsiz bir durum ortaya çıkmıştır. Yerel yönetimlerin mükellefi takip etmede yetersizliği sonucu bildirimde bulunmayan mükelleften vergi tahsilatı yapılamamıştır. Bu konuda daha caydırıcı önlemler alınması gerekmektedir.

Çevreyi korumada, çevre vergilerinin tek başına yeterli olmadıkları bilinen bir gerçektir. Çevre vergilerinden daha iyi sonuçlar almak için çevre politikaları ve diğer ekonomik araçlar da vergilerle birlikte kullanılmalıdır. Çevre politikaları etkin ve ileriye dönük hazırlanmalıdır. Çevre politikalarında ülkenin ekonomik koşullarına uygun olan teşvik ve indirimlerin yapılacağı alanlar iyi belirlenmelidir. Çevre politikaları sürdürülebilir kalkınmaya yönelik olmalı ve aynı zamanda haksız rekabeti önlemelidir. Bu şartlarda hazırlanan bir politika ve çevre vergileriyle birlikte diğer ekonomik araçların etkin kullanımı sayesinde istenilen çevre koruması sağlanabilir.

Türkiye’de kendi sorunlarına uygun çevre politikaların üretilmelidir. Ülkenin sorunları iyi analiz edilmeli ve çözüm getirici politikalar uygulanmalıdır. Diğer ekonomik araçların da kullanılması için değişik modeller takip edilmeli ve sürece dahil edilmelidir.

Türkiye’de uygulama alanı az olan çevre vergilerinin çeşitleri artırılmalıdır. Uygulanacak çevre vergilerinin birincil amacı çevre koruması ve kirliliğin önlenmesi olmalıdır. Mevcut vergi sisteminde yeşil vergi reformları yapılmalıdır. Yapılan bu reformlarla birlikte geniş çaplı uluslararası koalisyonlarla birlikte hareket ederek, yeni ve çağdaş yaklaşımlar takip edilmelidir. Çevre korumasının artması için çevresel üretime daha fazla teşvik verilmeli ve indirimler yapılmalıdır. Çevre dostu ürünlere uygulanan KDV oranlarına indirim yapılması yoluyla bu ürünler cazip hale getirilmelidir. Karbon ve emisyon artırımına neden olan ürünlerin kullanımı kısıtlanmalıdır. Toplumla çevre ve vergi konusunda eğitimler verilerek, toplumsal bir bilinçlenme sağlanmalıdır.

Çevre konusunda yapılan uluslararası anlaşmaların hükümleri uygulanmalıdır. AB’ye uyum süreci, çevre politikaları ve çevre vergileri açısından oldukça önemlidir. AB’nin bu konularda uzun yıllar süren çalışmaları ve tecrübelerinden yararlanılmalıdır. AB’nin yürürlükteki çevre politikaları ve çevre vergileri uygulamalarına geçilmelidir. Çevre korumasında gönüllü kuruluşlar desteklenmeli ve bu kuruluşların kamuyla koordine bir şekilde hareket etmesi sağlanmalıdır. Kamuda kurumsal çatışmaların önüne geçilmeli ve kurumlar sadece kendi üzerlerine düşeni yaparak, diğer kurumların görev alanını işgal etmemelidir. Kanunlar çevre konusunda daha caydırıcı cezalar uygulamalıdır.

Sonuç olarak, her insan sağlıklı ve kaliteli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevre olmadan, insan yaşamının da sürdürülemeyeceği gerçeği ortadadır. Çevreyi gerektiği şekilde korumak ve gelecek nesillere sağlıklı bir çevre bırakmak temel görevlerimizdir. Herkes bu konuda üstüne düşeni yapmalı ve kendi çevresini daha yaşanabilir bir hale getirmek için gereken çabayı göstermelidir.

EK. 1: DOKUZUNCU KALKINMA PLANI TEMEL AMAÇLAR VE POLİTİKALAR

1. Çevre Politikası ve Yönetimi

Stratejik Amaç:

Gelecek kuşakların ihtiyaçlarını gözeterek, doğal kaynakların koruma/kullanma koşullarının belirlenmesi ve bu kaynaklara herkesin adil ve sağlıklı ulaşımını sağlayacak çevre yönetiminin kurulması.

Öncelikle Yapılması Gerekenler:

- Çevre yönetimi alanında daha etkin bir sistemin oluşturulması için mevcut kurumsal yapının gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi.
- Uluslararası yükümlülükler çerçevesinde eylem planlarının hazırlanması ve etkin bir şekilde uygulanması.
- Çevre kalitesinin geliştirilmesi için katılımcılığı ve saydamlığı esas alan teşvik edici politikaların oluşturulması ve uygulanması.
- Çevre korumacı politikalarda sektörel bütünleşik çözümlere ve dayanışmaya özen gösterilmesi
- Yasal düzenlemelerin etkin biçimde yaşama geçirilmesi ve uygulamada saydamlığın sağlanması
- Yerel yönetimler arasında işbirliği ve eşgüdümün sağlanması.
- Doğal zenginliklere koruma-kullanma dengesi içinde sahip çıkılması ve bu amaçla yerel kapasitelerin güçlendirilmesi.
- Yeni teknolojik gelişmelerin çevre sorunlarının ortadan kaldırılması ve azaltılmasında kullanılmasının sağlanması ve bu yöndeki stratejilerin teşvik edilmesine ilişkin tedbirlerin alınması.
- Yenilenebilir enerji kullanımının ve enerji verimliliğinin artırılması, temiz üretimin desteklenmesi.

- Üretimden tüketime kadar etkin bir çevre yönetimi için uluslararası standartlarda, çevre teknolojilerini üreten yerli sanayinin desteklenmesi.

- Çevre yönetimi konusunda ilgili ve sorumlu kuruluşların, merkez ve taşra teşkilatları ile yerel yönetimlerin çevre bilimi ve teknolojisi konusunda eğitim almış yönetici ve teknik eleman eksikliğini giderilmesi.

- Kıyı güvenliği ile ilgili, bütünleşik kıyı yönetiminin kurumsal altyapısının oluşturulması.

Yasal Düzenlemeler:

- Çevre alanındaki mevzuat karmaşasının giderilmesi.

- Çevre alanındaki yargı kararlarının uygulanmasında ve yaptırımlarda kamu disiplininin sağlanması.

- İstisna muafiyet ve aflarla yasal düzenlemelerdeki sürekliliğin ve bütünlüğün bozulmamasına özen gösterilmesi.

- Çevre konulu yasal düzenlemelerde merkez-yerel arasındaki mali ilişkilere ilişkin oranların yerel yönetimler lehine düzenlenmesi.

- AB çevre mevzuatının ulusal mevzuata uyarlama ve uygulama takvimi hazırlanırken sanayi, ticaret, eğitim ve istihdam gibi alanlarda iyileştirme için gerekli kaynak ve zaman ihtiyacının belirlenmesinde ve ülke yararlarının göz önünde bulundurulması.

- GDO'ların üretim ve kullanımını düzenlemeye yönelik yasal sürecin hızlandırılarak tamamlanması.

- Koruma alanları sınıflandırmasının yeniden düzenlenmesi.

- Kyoto Protokolü için hazırlık yapılması.

- İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı'nın hazırlanması.

- Koruma ve kullanma dengesini sağlayacak Su Kanunu'nun en kısa zamanda çıkarılması.

Kurumsal Düzenlemeler:

- Çevresel altyapı sektöründe görev ve yatırım yapan kurum ve kuruluşları arasında eşgüdümün sağlanması, kurumlar arasındaki yetki karmaşasının giderilmesi.
- Arazi ve doğal kaynaklarla ilgili planlama, uygulama, değerlendirme, denetim ve eşgüdüm mekanizmalarının güçlendirilmesi.
- Çevresel izleme, değerlendirme ve denetlemeyi yapabilecek kurumsal düzenlemeye gidilmesi.
- Ulusal Doğa Tarihi Müzesi ve Botanik Bahçelerinin kurulması.
- Üniversiteler ve TÜBİTAK bünyesinde çevre konusunda, uluslararası kurumlarla işbirliği içerisinde, yeni AR-GE ve teknoloji merkezlerinin açılması.
- İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu (İDKK) yapısının etkinleştirilmesi ve bünyesinde Bilimsel Danışma Kurulu'nun oluşturulması.
- Su kaynaklarının korunmasından sorumlu merkezi ve yerel kuruluşların güçlendirilmesi.

Diğer Tedbirler:

- Toprak kaynaklarının mümkün olan en iyi şekilde korunması, kullanımı ve sürdürülebilir yönetiminin sağlanması.
- Tarım ve orman arazilerinin amaç dışı kullanımının engellenmesi.
- Tehlikeli atıkların, zararlı ve tehlikeli kimyasalların etkin biçimde denetlenmesi.
- Yenilenebilir enerji kaynaklarına öncelik verilmesi, ülke potansiyelinin araştırılması ve uygun olan yerlerde uygulamaya geçilmesi, bu amaçla ilgili kurumlarca gereken teşvikin sağlanması.
- Eski ve kirlenmiş yoğun teknolojilerin ülkeye girişinin önlenmesi.
- Yerli fosil yakıtlara dayalı enerji üretiminde verimliliği artırıcı, salım ve sera gazlarını azaltıcı teknolojilerin öncelikli olarak geliştirilmesi.
- Yurt içi ulaşımda demiryolu ve deniz yolu taşımacılığının yaygınlaştırılması.
- Ormanlaştırma, yeniden ormanlaştırma, erozyon kontrolü ve çayır/mera ıslahı için gerekli finansmanın sağlanması.

- Karbon tutucu yutak alanlarının korunması ve geliştirilmesi.
- ISO 14000 ve EMAS gibi çevre yönetim sistemlerinin yaygınlaştırılması.

2. Kamusal karar alma ve planlama süreci, Kamu-Özel Sektör-STK ilişkisi

Stratejik amaç:

Ulusal, uluslararası yükümlülükler ve bilimsel veriler dikkate alınarak, uzmanlarca ülke genelinde hazırlanacak olan çevre düzeni planları, ulusal, bölgesel ve alt ölçekli planlar ile uyumlu olacaktır ve karar alma sürecinde sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde kamu, özel sektör ve STK'ların birlikteliği sağlanacaktır.

Öncelikle yapılması gerekenler:

- Ekonomik ve sosyal kararlar alınırken çevresel değerlerin göz önünde bulundurulması.
- Plan ve projeler hazırlanırken ekolojik verilerin dikkate alınması.
- Ülke genelinde arazi kullanım planları da dahil olmak üzere tüm plan ve programlarda, “Stratejik Çevresel Değerlendirme”nin yapılabilmesi için gerekli hazırlıkların oluşturulması.
- Aynı konuda birden fazla otoritenin yetkilendirilmesinin önlenmesi.
- Doğal varlıkların korunması ile ilgili politika ve uygulama kararlarının uzun vadeli olması ve kısa süreli amaçlarla değiştirilmemesi (af çıkarılmaması).
- Kamu kararlarına temel olan politikaların kamuoyu ile paylaşılması ve kamuoyunun sürekli bilgilendirilmesi.
- Çevre ile ilgili yasaların yapımında katılımın sağlanması.
- Karar vericilere, uygulayıcılara ve diğer tüm paydaşlara çevre ve çevre sağlığı eğitim ve öğretiminin verilmesi (yaygın, örgün, teknik ve mesleki eğitim, medya yolu ile), böylece çevre bilincinin her kesimde oluşumunun sağlanması.
- Dünyada ve bölgemizdeki çevre politikalarını oluşturan kararlara ülkemizin aktif katılımının sağlanması.

- Sağlık personelinin çevre sağlığı konusunda bilgi donanımının artırılması ve çevre-sağlık etkileri konusunda çalışmaların özendirilmesi.
- Çevre ile ilgili karar alma süreçlerine özel sektör-STK ve halkın aktif katılımının sağlanması.
- Çevre bilincinin yerleşmesi ve güç kazanması için normatif alanda ihtiyaç duyulan gerekli yasal-kurumsal düzenlemelerin yapılması.
- Çevre eğitiminin aile içi eğitimden başlayarak eğitimin tüm kademelerinde ve hizmet içi eğitimde yer almasının sağlanması, eğitimin yaşam boyu eğitim haline gelmesi
- Kamusal ve özel işletmelerin çevreye uygunluk açısından aynı ilkeler doğrultusunda denetlenmesi ve yaptırımların uygulanması.
- Yerel kararların alınmasında mahalli çevre kurullarının güçlendirilmesi.
- Çevresel zararlardan korunmak için BM Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin dikkate alınması.

Yasal düzenlemeler:

- Avrupa Birliği uyum çalışmaları çerçevesinde, çevre ile ilgili standartlara geçiş sürecinin belirlenmesi için mevcut sektörel ve teknolojik durumun esas alınması.
- Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği'nin çıkarılması.
- Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri belirlenirken çevre düzeni planlarının esas alınması için Turizmi Teşvik Kanunu'nda düzenlemeye gidilmesi.
- Çevre ve Orman Bakanı'nın, Yüksek Planlama Kurulu'nun daimi üyesi olması.

3. Çevresel Bilgiye Erişim ve Çevre Veri Tabanı

Stratejik Amaç:

Çevresel konularla ilgili her türlü verinin kaynağında kayıt altına alınması için gerekli düzenlemelerin yapılması ve belirlenmiş zaman aralıklarında veri tabanına düzenli ve sürekli aktarım sağlayacak bir sistemin kurulması.

Öncelikle Yapılması Gerekenler:

- İlgili taraflarca kolayca ulaşılabilen, saydam, izlenebilen sağlıklı veri tabanının geliştirilmesi.
- Ulusal ve uluslararası ihtiyaçların giderilmesi, göstergelerin hesaplanabilmesi ve envanter çalışmalarının yapılabilmesi için çevresel konularla ilgili olarak her türlü veri ve bilginin kayıt altına alınması.
- Çevresel veri tabanının güçlendirilmesi ve bu amaçla üniversitelerin araştırmalarının, araştırma merkezleri ve enstitülerin çalışmalarının kamu-özel ve sivil ortaklığında desteklenmesi.
- Çevresel bilgiye erişimin yasal- kurumsal altyapısının oluşturulması.
- Atık ve salım envanterlerinin oluşturulması, sürekli güncellenmesi, veritabanına aktarılması ve ilgili mevzuat uyarınca kullanıma sunulması.
- Biyoçeşitlilik alanındaki verilerin sistematik bir şekilde toplanarak, ulusal veri tabanına aktarılacak bir yapılanmaya gidilmesi.
- Arazi kullanımı, arazi kullanımı değişikliği ve ormancılık ile ilgili ulusal verilerin derlenmesi ve düzenli olarak güncellenmesi.
- Çevre ile ilgili mevzuata ilişkin bilgilere erişimin sağlanması ve bu amaçla eğitim programlarının geliştirilmesi.

Yasal Düzenlemeler:

- Verilerin ortak veri tabanına aktarılması ve bu veri tabanına erişim hakkı sağlanması konusunda, uluslararası düzenlemeler çerçevesinde yasal altyapının oluşturulması.
- Kurum ve kuruluşlar arası her türlü veri ve bilgi alışverişine olanak sağlayacak, uygulamayı kolaylaştıracak yasal düzenlemelerin yapılması.
- Koruma alanlarının tespiti ve yönetiminde yararlanmak üzere standart envanter yöntemlerinin belirlenmesi, yasal düzenlemelerin yapılması.
- Çevresel Bilgiye Erişim Kanunu ile ilgili kurumsal alt yapının oluşturulması.

Kurumsal Düzenlemeler:

- Çevre alanında merkezi olarak veri ve bilginin toplanacağı ve yönetileceği bir yapının oluşturulması.

Diğer Tedbirler:

- Veri güvenilirliği için gerekli idari ve teknik önlemlerin alınması.
- Farklı kuruluşların aynı veriyi üretmesi sonucu, tekrarların oluşmasının engellenmesi ve çelişkilerin giderilmesi.
- Üretilen verilerin modelleme çalışmalarında değerlendirilmesi ve senaryoların oluşturulması.

4. Çevre Yönetiminin Finansmanı**Stratejik Amaç:**

Türkiye’de çevre finansman yetersizliklerinin giderilerek altyapı ve diğer sektörlerin ihtiyaç duyduğu çevre ile ilgili yatırımların üretimden tüketime tüm süreçlerde gerçekleşmesi.

Öncelikle Yapılması Gerekenler:

- Tutarlı ve rasyonel bir çevre finansman politikasının oluşturulması.
- Çevre finansman mekanizma ve modellerinin geliştirilmesi (düşük faizli krediler, teşvikler, hibelerin kredilendirilmesi vb).
- Çevre maliyetlerinin üretimden tüketime her aşamada muhasebeleştirilmesi.
- Yatırım önceliklerinin sağlıklı belirlenmesi.
- Yatırım projelerinin hazırlanmasında ekonomik ve sosyal analize çevresel maliyetlerin de hesaplanarak dahil edilmesi.
- İç ve dış kaynakların etkin kullanılmasının planlanması.
- Dış kaynaklı hibe ve kredilerin zamanında kullanılması amacıyla ulusal katkı için bütçede gerekli ödeneğin tahsisi.

Yasal Dzenlemeler:

- İ kaynağın artırılması amacıyla evre katkı paylarının ağdağ evre finansman politikaları doğrultusunda yeniden dzenlenmesi.

- Maliye Bakanlığı tarafından her yıl çeşitli kurumlar aracılığı ile yerel ynetimlere destek için verilen çevreye ynelik mali kaynağın; proje bazlı ve nceliklendirme kriterlerine uygun olarak kullanılmasını sağlamak amacıyla gerekli yasal ve kurumsal dzenlemelerin yapılması.

- Yerel ynetimler tarafından evre için toplanan kaynağın (katkı payları, harç, ceza vb.) bu alanda kullanılması amacıyla denetim mekanizmalarının gclendirilmesi için yasal dzenleme yapılması.

Kurumsal Dzenlemeler:

- Çok taraflı uluslararası kuruluşlar ve ikili anlaşmalar çerçevesinde sağlanan evre ile ilgili tüm dış finansman kaynaklarının (hibe ve/veya kredi) verimli kullanılması ve tekrarların önlenmesi amacıyla kaynağın eşgüdümünün tek bir kurum tarafından (Hazine Müsteşarlığı) yürütülmesi için gerekli dzenlemenin yapılması.

- İller Bankası'nın kentsel evre altyapı projeleri için yatırım bankacılığı yapabilecek şekilde yeni bir kurumsal yapıya kavuşturulması.

Diğer Tedbirler:

- evre ile ilgili kurum ve kuruluşların uluslararası standartlarda proje hazırlama, geliştirme ve uygulama kapasitesinin artırılması.

- Doğal kaynakların milli gelir hesabına dahil edilmesi ile ilgili n çalışmaların yapılması.

- evre koruma projeleri fizibilite çalışmalarında sosyal fayda-maliyet hesaplarının dikkate alınması.

5. Çevre Koruma Tesisleri Yönetimi ve İşletme Sorunları

Stratejik Amaç:

Atık su Arıtma Tesisleri, Katı Atık Tesisleri, Baca Gazı Arıtma Tesisleri gibi çevre Koruma Tesislerinin yaygınlaştırılması ve etkin işletilmesi.

Öncelikle Yapılması Gerekenler:

- Çevre koruma tesislerinin gerekli tüm yerlerde kurulması.
- Tesislerin sağlıklı işletilmesi için enerji ve diğer girdi maliyetlerinde teşvik sağlanması.
- Özellikle belediyelerde yetkin teknik eleman yetersizliğinin giderilmesi.
- Çevre koruma tesislerinin etkin işletilmesinde, meslek içi eğitim konusunda ilgili kuruluşların eşgüdümünün sağlanarak teknik eğitim çalışmalarının başlatılması.
- Teknik ve idari yönden denetim mekanizmasının etkinleştirilmesi.
- Tehlikeli atıkların yönetimi için bölgesel tesislerin kurulması.
- Düzenli depolama alanları yapımından sonra mevcut vahşi depolama alanlarının iyileştirilmesi.

Yasal Düzenlemeler:

- Bu konuda mevzuat yeterli olduğundan, uygulamada etkinleşme ve yaygınlaşmanın sağlanması.
- AB uyum sürecinde düzenlemelerin sürdürülmesi.

Kurumsal Düzenlemeler:

- Yetkili kurumlar arasında eşgüdüm sağlanarak uygulamada işbirliğine gidilmesi.

Diğer Tedbirler:

- Tesislerin işletilmesinde birlik modellerinin teşvik edilmesi.
- Çevre koruma tesislerinin projelendirme aşamasında fizibilitelere yatırım maliyetlerinin yanında işletme sermayesi ile kapatma maliyetlerinin de ilave edilmesi.

Kaynak: ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf

EK. 2: ÇEVRE KANUNU HÜKÜMLERİ ÇERÇEVESİNDE YAYIMLANAN YÖNETMELİKLER

Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği, (1985)

Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği, (1986)

Gürültü Kontrol Yönetmeliği, (1986)

Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, (1988)

Gemi ve Deniz Araçlarına Verilecek Cezalarda Suçun Tespiti ve Cezanın Kesilmesi Usulleri İle Kullanılacak Makbuzlara Dair Yönetmelik, (1987)

Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, (1991)

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, (1993)

Tıbbî Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, (1993)

Zararlı Kimyasal Madde ve Ürünlerinin Kontrolü Yönetmeliği, (1993)

Endüstriyel Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, (1986)

Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, (1995)

Ozon Tabakasını İncelten Maddelerin Azaltılmasına Dair Yönetmelik, (1999)

Toprak Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, (2001)

EK. 3: ÇEVRE İLE İLGİLİ HÜKÜM İÇEREN KANUNLAR

5215 Sayılı Belediye Kanunu

2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu

5491 No lu Kanunla Değişik 2872 Sayılı Çevre Kanunu

5312 Sayılı Deniz Çevre Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlen. Müdahale ve Zararlı Tazmini Hakkı.

6200 Sayılı DSİ Kanunu

3154 Sayılı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun

560 Sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun

4631 Sayılı Hayvan Islahı Kanunu

1234 Sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu

5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu

431 Sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satısı Hakkında Kanun

5197 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu

3194 Sayılı İmar Kanunu

5543 Sayılı İskân Kanunu

3402 Sayılı Kadastro Kanunu

4904 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu

2674 Sayılı Karasuları Kanunu

2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu

3621 Sayılı Kıyı Kanunu

442 Sayılı Köy Kanunu

3202 Sayılı Köye Yönelik Hizmetler Hakkında Kanun

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

618 Sayılı Limanlar Kanunu

3213 Sayılı Maden Kanunu

4683 Sayılı Maden Kanununda Değişiklik Yapılmasına ve Tuz Kanununun Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun

4342 Sayılı Mera Kanunu

3998 Sayılı Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun

4122 sayılı Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu

2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu

5262 Sayılı Organik Tarım Kanunu

6831 Sayılı Orman Kanunu

4508 Sayılı Petrol Kir. Dog. Zar. Uls. Sözl. Katılma ve Fon

4586 Sayılı Petrolün Boru Hatları ile Transit Geçişine Dair Kanun

2692 Sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu

1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu

3083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Kanun

2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu

2690 Sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu

1593 Sayılı Umumî Hıfzıssıhha Kanunu

5346 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun

5627 Sayılı Enerji Verimliliği Kanunu

4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu

4856 Sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun

3254 Sayılı Devlet Meteoroloji İşleri Kanunu

3071 Sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun

775 Sayılı Gecekondu Kanunu

4848 Sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun

Kaynak:

http://www.cevreciyiz.com/is_ve_cevre/default.aspx?SectionId=144&ContentId=231

EK. 4: TÜRKİYE'NİN ÇEVRE KONUSUNDA TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

□ Akdeniz Genel Balıkçılık Konseyi Kurulması Hakkında Anlaşma(Değişik), Roma 1949 (Türkiye R.G. 7.7.1967, sayı12641)

□ Kuşların Korunması Hakkında Uluslararası Sözleşme, Paris 1959 (Türkiye R.G. 17.12.1966, sayı12480)

□ Avrupa ve Akdeniz Bitki Koruma Teşkilatı Kurulması Hakkında Sözleşme(Değişik), Paris 1951 (Türkiye 10.8.1965)

□ Nükleer Enerji Sahasında Hukuki Mesuliyete Dair Sözleşme(29.1.1960 ve onu değiştiren 28.1.1964 tarihli ek Protokol) (Türkiye R.G. 13.6.1967, sayı 12620)

□ İşçilerin İyonize Edici Radyasyonlara Karşı Korunması Hakkında Sözleşme, Cenevre 1960 (Türkiye 15.11.1969)

□ Atmosferde, Uzayda ve Sualtında Nükleer Silah Deneylerini Yasaklayan Sözleşme, Moskova 1963 (Türkiye R.G. 13.5.1965, sayı1997)

□ Devletlerin Ay ve Öteki Gök Cisimleri Dahil Uzayın Keşfi ve Kullanımı Faaliyetlerini Düzenleyen İlkelerle İlişkin Anlaşma, Londra, Moskova, Washington D.C. 1967, (Türkiye R.G. 1.6.1968, sayı12913)

□ Uçakların Gürültüsü Konusunda Uluslararası Standartlar ve Tavsiye Edilen Uygulamalar, 1971 Hayvanların Uluslararası Nakliye Sırasında Korunması Konusunda Avrupa Sözleşmesi, Paris 1968 (Türkiye 20.2.1971)

□ Nükleer Silahların ve Öteki Toplu Tahrip Silahlarının Deniz Yataklarına, Okyanus Tabanı ve Bunların Altına Yerleştirilmesinin Yasaklanması Hakkında Antlaşma, Londra, Moskova, Washington D.C.(Türkiye 19.10.1972)

□ Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Toksik Silahların Geliştirilmesi, Üretimi ve Depolanmasının Yasaklanması ve Tahribi Hakkında Sözleşme, Londra, Moskova, Washington D.C. 1972 (Türkiye R.G. 5.11.1975)

- Balina Avcılığının Tanzimi Hakkında Mukavelename 24.9.1931 (Türkiye R.G. 8.11.1934, sayı 2399)
- Avrupa Kültür Anlaşması 19.12.1954 (Türkiye R.G. 17.6.1957, sayı 9635)
- Silahlı Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme ve Ekleri 14.4.1954 (Türkiye R.G. 8.11.1965, sayı 12145)
- Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme, Paris 1972 (Türkiye R.G. 14.2.1983, sayı 17959)
- Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Doğal Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi, Bern 1979 (Türkiye R.G. 20.2.1984, sayı 18318)
- Uluslararası Enerji Programı Anlaşması, Paris 1974 (Türkiye 4.5.1981)
- Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi, Barselona 1976 (Türkiye R.G. 12.6.1981, sayı 17368)
- Akdeniz'in Gemi ve Uçaklardan Vaki Olan Boşaltmalarla Kirlenmesinin Önlenmesine Dair Protokol, Barselona 1976 (R.G. 12.6.1981, sayı 17368)
- Akdeniz'in Kara Kökenli Kirleticilere Karşı Korunması Hakkında Protokol, Atina 1980 (Türkiye R.G. 18.3.1987, sayı 19404)
- Akdeniz'de Özel Olarak Korunan Alanlara Ait Protokol, Cenevre 1982, (imza tarihi 6.11.1986) (R.G. 23.10.1988, sayı 19968)
- Fevkalade Hallerde Akdeniz'in Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Yapılacak Mücadele ve İşbirliğine Ait Protokol, (R.G. 12.6.1981, sayı 17368)
- Uzun Menzilli Sınırlar ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi, Cenevre 1979 (Türkiye R.G. 23.3.1983, sayı 17996)
- Avrupa'da Hava Kirleticilerinin Uzun Menzilli Aktarılmalarının İzlenmesi ve Değerlendirilmesi İçin İşbirliği Programının (EMEP) Uzun Vadeli Finansmanına Dair 1979 Uzun Menzilli Sınırlar ötesi Hava Kirlenmesi Sözleşmesi'ne ek Protokol, Cenevre 1984 (R.G. 23.7.1985, sayı 18820)
- Nükleer Kaza Halinde Erken Bildirim Sözleşmesi, Viyana 26.9.1986 (R.G. 3.9.1990, sayı 20624)

- Tehlikeli Atıkların Sınırlar ötesi Taşınımının ve İmhasının Kontrolü Sözleşmesi, Basel 22.3.1989 (R.G. 15.5.1994, sayı 21935)
- Gemilerin Sebep Olduğu Deniz Kirlenmesini Önleme Sözleşmesi (MAR-POL 73/78), (13.9.1989 tarih ve 89/14547 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı)(R.G. 24.6.1990, sayı 20558)
- Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi ve Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü, (R.G. 8-9.9.1990, sayı 20629)
- Londra Değişiklikleri (28 Aralık 1994 tarih ve 22155 sayılı Resmi Gazete)
- Kopenhag Değişiklikleri (28 Eylül 1994 tarih ve 20629 sayılı Resmi Gazete)
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Rio de Janeiro, 5.6.1992 (27 Aralık 1996 tarih ve 22860 sayılı Resmi Gazete)
- Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi, 1992(R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
- Karadeniz Deniz Çevresinin Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunmasına Dair Protokol,1992 (R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
- Karadeniz Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesine Karşı Acil Durumlarda Yapılacak İşbirliğine Dair Protokol, 1992 (R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
- Karadeniz Deniz Çevresinin Boşaltmalar Nedeniyle Kirlenmesinin Önlenmesine İlişkin Protokol, 1992 (R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
- Özellikle Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (RAMSAR), (R.G. 17.5.1994, sayı 21937)
- Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi, Aralık 1994, Paris (21 Kasım 1996 tarihinde Çevre Komisyonunda kabul edildi. TBMM gündeminde olup henüz onaylanmadı)
- Antarktika Antlaşması, (R.G.18.9.1985, sayı 22408)(3.8.1995 tarih ve 244 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı)
- CITES Nesli Tehlikede Olan Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (20 Haziran 1996 tarihli Resmi Gazete)

Kaynak: <http://www.ozelcevre.gov.tr/icerik-12-Uluslararası-Sozlesme.html>

EK. 5: TARİFEDE YER ALAN BİNA GRUPLARI

BİNA GRUPLARI	1-Öğrenci sayısı: (Okul,yurt,kreş,dershane, kurs,eğitim merkez, anaokulu, yuva vb. eğitim ve öğretim faaliyeti yapılanbinalar.)	2- Yatak kapasitesi: (Konaklama tesisleri ile hastahaneler ve diğer yataklı sağlık tesislerine ait binalar.)	3- Kullanım alanı (m2): a) Her türlü yeme, içme ve eğlence yerleri.	b)Daimi surette faaliyet gösteren lunapark, panayır, fuar, stadyum, hipodrum, spor salonu gibi yerler ile eşya depolamaya mahsus olan yerler.	4-Koltuk sayısı: (Sinema, tiyatro, opera, bale vb. biletle girilen koltuklu eğlence yerleri.	5-Personel sayısı: (1, 2, 3 ve 4 üncü sıradakiler hariç, ticari, sınai, zirai ve mesleki faaliyetler için kullanılan binalar ile bunlar dışında kalan faaliyetlere mahsus binalar.)
I.GRUP	750'den fazla	500'den fazla	1000'den fazla	5000'den fazla	2000'den fazla	300'den fazla
II.GRUP	750-500	500-300	1000-500	5000-4000	2000-1500	300-200
III.GRUP	499-250	299-150	499-250	3999-3000	1499-1000	199-100
IV.GRUP	249-100	149-50	249-100	2999-2000	999-500	99-50
V.GRUP	99-50	49-20	99-50	1999-1000	499-250	49-10
VI.GRUP	49-20	20'den az	50'den az	999-500	249-100	9-4
VII.GRUP	20'den az	-	-	500'den az	100'den az	3 ve daha az, konutlar

Kaynak: <http://www.resmi-gazete.org/tarih/20051226-3.htm>

KAYNAKLAR

Kitaplar

ALTUĞ Fevzi, **Çevre Sorunları**, Uludağ Basımevi, Bursa, 1990

BOZKURT Yavuz, **Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Çevre Politikalarının Dönüşümü**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2010

BUDAK Sevim, **AB ve Türk Çevre Politikası-Avrupa Topluluğu’nun Çevre Politikası ve Türkiye’nin Uyum Sorunu**, Büke Yayınları, İstanbul, 2000

ERTÜRK Hasan, **Çevre Bilimlerine Giriş**, Vipaş A.Ş Yayın, Sıra No:3, Bursa, 1998

GÖRMEZ Kemal, **Çevre Sorunları ve Türkiye**, 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 1997

GÜRPINAR Ergun, **Çevre Sorunları**, 4. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1998

JAMALİ Tarık, **Ekolojik Vergiler**, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2007

KELEŞ Ruşen- HAMAMCI Can- ÇOBAN Aykut, **Çevre Politikası**, 6. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2009

VURAL Mahmut, **Emlak Vergisi Kanunu ve Çevre Temizlik Vergisi Açıklama ve Yorumları**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, İstanbul, 1998

Makaleler

ACAR İbrahim, ‘Vergilemede Tahsis İlkesinin Çevre Vergileri Açısından Değerlendirilmesi’, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, C.11, S:1, 2006, s. 222.

AKIN Galip, ‘Küresel Çevre Sorunları’, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 31, No:1, Mayıs 2007, s. 50.

AKTAN Çoşkun Can, ‘Globalleşmenin Ortaya Çıkarıldığı Sorunlar’, <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/tehlike.htm>, (28.12.2010)

ALGAN Nesrin, ‘Türkiye’de Devlet Politikaları Bağlamında Çevre Ve Çevre Korumanın Tarihine Kısa Bir Bakış’, **Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korunmanın Tarihi Sempozyumu**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 2000, İstanbul, s.225

ARIKAN A. Naci, ‘Çevre Vergilerinin Önemi ve Kalkınma’, **Vergi Dünyası**, S.336, Ağustos 2009, s. 42.

- AYDIN Fazıl, '2006 Yılı Çevre Temizlik Vergisi Uygulaması', **Vergi Sorunları Dergisi**, S.209, Şubat 2006, s. 18.
- Charges and Taxes On Batteries, s.1., http://ec.europa.eu/environment/enveco/taxation/pdf/ch13_batteries.pdf, (26.04.2011)
- DAYA Trevor- WINTERBOTTOM, 'Roads to Prosperity - Economic Instruments for Environmental Protection', s.3, www.qp.org.nz/pubs/3548.pdf, (22.04.2011)
- DEĞİRMENDERELİ Ali, 'Türk Vergi Sisteminde Uygulanan Bazı Vergileri Çevresel Vergi Kavramı Açısından Değerlendirilmesi', **Vergi Sorunları Dergisi**, S:174, Mart 2003, s. 116.
- DEĞİRMENDERELİ Ali, 'Çevre Korunmasında Özel ve Kamu Girişimi Ya da Çevre Koruma Araçları', **Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar**, Ed. Mehmet C. Marin- Uğur Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul, 2004, s. 495.
- DÜNDAR Yılmaz-FİŞNE Mustafa, 'Avrupa Birliği'nde Çevresel Ekonomik Uygulamalar', **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, C.5, S.2, 2002, s. 123
- ERİM Refet, 'Çevre ile İlgili Hukuksal Düzenlemeler', **Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korunmanın Tarihi Sempozyumu**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 2000, İstanbul, s.179
- European Comission, 'Environmental Taxes — A statistical guide', s. 12., epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/environmental.../2.pdf, (22.04.2011)
- FERHATOĞLU Emrah, 'Avrupa Birliği'nde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri', E-Yaklaşım, Sayı:3, Ekim 2003, s. 2., www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/cevre_vergisi.pdf, (15.01.2011)
- FULLERTON Don- LEICESTER Andrew- SMITH Stephen, 'Environmental Taxes', s. 6,7., www.ifs.org.uk/mirrleesreview/reports/conference.../environment.pdf, (02.05.2011)
- GÜNAYDIN İhsan, 'Çevreyi Koruyucu ve Vergi Sistemini Düzeltici Bir Araç: Çevre Vergisi', **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, S.6, Y.37, Haziran 2000, s. 49, 54, 56.
- GÜNEŞ İsmail, 'Farklı (Diferansiyel) Vergileme', p. 2. <http://idari.cu.edu.tr/igunes/kamu/cozum4.htm>, (28.04.2011)

- GÜZEL Alper, ‘Sürdürülebilir Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Mali Sorumlulukları’, www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/.../EK-10.pdf, (15.01.2011)
- HAMAMCI Can- HAKTANIR Koray- ÇETİN BarbaroS, ‘Türkiye’nin Çevre Politikası’, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt.21 Sayı: 200, s.58, 60, 65.
- KARABIÇAK Mevlüt- ARMAĞAN Ramazan, ‘Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri’, **S.D.Ü İ.İ.B.F Dergisi**, C.9, S.2, 2004, s. 215.
- KARAKAYA Etem- ÖZÇAĞ Mustafa, ‘ Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliği: Uygulanabilecek İktisadi Araçların Analizi’, s.4,5, www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/manas.pdf, (21.04.2011)
- KILIÇ Selim, ‘Uluslararası Çevre Hukukunu Gelişimi Üzerine Bir İnceleme’, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, s.136, iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/.../uluslararasi%20Çevre%20hukukunun%20gelişimi%20Üzerine%20bir%20İ... (01.03.2011)
- KOVANCILAR Birol, ‘Çevre Kirliliğini Önlemede Alternatif Araçlar ve Etkinliklerinin Değerlendirilmesi’, **Yönetim ve Ekonomi**, S.4, Yıl:1998, s. 341,342.
- KOVANCILAR Birol, ‘ Çevre Vergilerinin Gelişimi, Teorik Temelleri ve Sahip Oldukları Özellikler’, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, S:7, Y:2000, Temmuz, s. 30.
- KOVANCILAR Birol, ‘Küresel Isınma Sorununun Çözümünde Karbon Vergisi ve Etkinliği’, **Yönetim ve Ekonomi**, C.8 S.2, Y:2001, s. 11-12.
- KULU M. Bahattin, ‘Çevre Vergileri ve Gelişmiş Ülkelerdeki Uygulaması’, **Vergi Dünyası**, S.234, Şubat 2001, s. 49.
- OECD, Environmentally Related Taxes İn OECD Countries: Issues and Starategies, s.1, www.oecd.org/dataoecd/13/10/2385291.pdf, (19.04.2011)
- OECD, Exetucive Summary, <http://www.oecd.org/dataoecd/27/23/36966499.pdf>, s. 3, 4., (03.05.2011)
- OECD, Green Tax Reforms İn OECD Countries: An Overview, s.5, www.eclac.org/dmaah/noticias/discursos/3/14283/03_en.pdf, (19.04.2011)
- OECD, Greening Tax Mixes in OECD Countries: A Preliminary Assessment, s. 1, www.oecd.org/dataoecd/13/38/2385866.pdf, (19.04.2011)
- OECD, The Political Economy of Environmentally Related Taxes, <http://www.oecd.org/dataoecd/26/39/38046899.pdf>, s. 4., (02.05.2011)
- ÖKMEN Mustafa, ‘Politika ve Çevre’, **Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar**, Ed. Mehmet C. Marin- Uğur Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul, 2004, s. 357.

- ÖKTEM UYDURANOĞLU Ayşe, Çevre Vergileri ve Çevre İçin Fedakarlık, Radikal Gazetesi,06.12.2007,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=240844&tarikh=06/12/2007>,
(20.04.2011)
- ÖZDEMİR Biltekin, ‘Küresel Kirlenme Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Çevre Vergileri’, **Maliye Dergisi**, S:156, Ocak-Haziran, 2009, s. 12.
- ŞAHİN Yusuf, ‘Türk Vergi Sisteminin Çevresel Vergiler Açısından Değerlendirilmesi’, **Vergi Sorunları Dergisi**, S:133, Ekim-1999, s. 121.
- TAYTAK Mustafa- MEÇİK Oytun, ‘Küresel Çevre Sorunlarına Karşı Uluslar arası Yeşil Diyalog’, s.11., idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma16.pdf ,
(15.01.2011)
- TEKİN Ahmet- VURAL Y. İstiklal, ‘Global Kamusal Malların Finansman Aracı Olarak Global Vergi Önerileri’, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 12, Yıl: 2004, s.329, 330.
<http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi12.htm>, (30.04.2011)
- TOPRAK Düriye, ‘Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar’, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:2, S:4, Güz 2006, s. 154.
- TOROS Aykut- GÖÇMEN Mahir- ULUSOY Bahar, ‘Ulusal Çevre Eylem Planı-Nüfus ve Çevre’, DPT, Temmuz 1997,s.3.,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylempla/torosa.pdf>, (19.02.2011)
- TOSUNER Mehmet- TEKBAŞ Abdullah, ‘Atık Su Bedeli ve Sıvı Atık Çevre Temizlik Vergisinin Gelişimi ve Niteliği Üzerine Bir İnceleme’, **Vergi Sorunları Dergisi**, S.189, Haziran 2004, s. 44.
- TUNCER Selahattin, ‘Türkiye’de Çevre Vergileri’, **Yaklaşım Dergisi**, S.173, Yıl:15, Mayıs 2007, s.13
- UTKU MERİÇ,‘Gürültü Kirliliği ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri’, halk-sagligi.uludag.edu.tr/Seminerler/gurultu_kirliligi.pdf, (27.12 2010), s. 20, 21, 24, 27
- YILDIZ Habib, ‘Kirliliğin Önlenmesinde Çevre Vergilerinin Rolü’, **İktisat İşletme ve Finans**, Ağustos 2006, s. 113.

Diğer Kaynaklar

- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, s.325, ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf,
(21.02.2011)

- Belediye Gelirleri Kanunu Tebliği,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/12/20101229M63.htm/20101229M6.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/12/20101229M6-3htm>, (02.04.2011)
- Büyükşehir Belediye Kanunu,
<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5216&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>, (28.07.2011)
- Çağdaş Nilüfer, <http://www.nilufer.bel.tr/?i=icerik&id=4>, (24.03.2011)
- ÇAKMAK Hüseyin, ‘Türkiye’de Uygulanan Çevresel Vergilerin Eleştirel İncelenmesi’, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 43
- Çevre Hakkı, http://tr.wikisource.org/wiki/%C3%87evre_Hakk%C4%B1, (18.04.2011)
- Çevre Kirlenmesinin Nedenleri ve Kirlilik Çeşitleri, <http://www.bilgiustam.com/cevre-kirlenmesinin-nedenleri-ve-kirlilik-cesitleri/>, (27 Aralık 2010)
- Çevre Kirliliği Nedir?, <http://wwwr10net-kuresel-isinmaya-hayir-seo.kozlucakoyu.net/Cevre-ve-Cevre-Kirliligi.html>, (27 Aralık 2010)
- Çevre Kirliliğinin Nedenleri, <http://www.forumalev.net/kuresel-isinma/208876-cevre-kirliliginin-nedenleri.html>, (28.12. 2010)
- Çevre kirliliğinin nedenleri ve önlenmesi için yapılması gerekenler, <http://www.supermeydan.net/forum/forum449/thread9496.html>, (28.12.2010)
- Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Çevre-Özel İhtisas Komisyon Raporu, s.66, ekutup.dpt.gov.tr/cevre/oik688.pdf, (24.02.2011)
- Görev 3: Yerel Finansman 3a-Belediyelere Gelir Sağlanması, www.atikyonetimi.cevreorman.gov.tr/evsel/10.doc, s. 22., (24.03.2011)
- Gürültü Kirliliği, <http://www.frmtr.com/biyoloji/725005-gurultu-kirliligi.html>, (27.12.2010)
- <http://www.cevreonline.com/CevreKR/cevre.htm>, (27.12.2010)
- <http://www.cevreonline.com/CevreKR/cevre.htm>, 27.12.2010
- http://www.biyolojidunyasi.com/Cevre_Kirliligi.asp, (27.12.2010)
- <http://muhasebeturk.org/tebligler/314-belediye-gelirleri-kanunu-genel-tebligleri/382-cevre-temizlik-vergisine-iliskin-seri-sira-numarasi-nolu-30-sayili.html>, (28.03.2011)
- <http://www.muhasebedersleri.com/kurumsal-basvurular/cevre-temizlik-vergisi.html>, 28.03.2011

<http://www.nilufer.gov.tr/index.php?MenuID=184>, p. 1, (24.03.2011)

<http://www.muhassebe.gen.tr/mevzuat/kanun/3074.html>, (12.04.2011)

<http://muhassebeturk.org/tebligler/314-belediye-gelirleri-kanunu-genel-tebligleri/382-cevre-temizlik-vergisine-iliskin-seri-sira-numarasi-nolu-30-sayili.html>, (03.04.2011)

http://www.akcaybelediyesi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=125&Itemid=143, (06.04.2011)

İnsan Çevresi Konferansı, <http://www.genbilim.com/content/view/1286/84/>, (18.04.2011)

KÜÇÜKKAYA Alper, ‘Avrupa Birliği Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri ve Türkiye İçini Bir Değerlendirme’, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2008, s. 29.

MTV Kanunu, http://www.alomaliye.com/197_sayili_kanun_mtv.htm, (14.04.2011)

Nilüfer ve Çevre-Çevre Eğitimi, <http://www.nilufer.bel.tr/alt/index.php?o=1&i=goster&id=18>, (24.03.2011)

Nilüfer ve Çevre-Gürültü Kirliliği, <http://www.nilufer.bel.tr/alt/index.php?o=1&i=goster&id=16>, (24.03.2011)

Nilüfer ve Çevre-Hava Kirliliği, <http://www.nilufer.bel.tr/alt/index.php?o=1&i=goster&id=25>, (24.03.2011)

Nilüfer Mevcut Çevre Durum Raporu, Tasarım Baskı ve Hazırlık Chess Marka Danışmanlık, Bursa, 2005, s. 8, 9, 64

Nilüfer ve Çevre-Su Kirliliği, <http://www.nilufer.bel.tr/alt/index.php?o=1&i=goster&id=15>, p.1, (24.03.2011)

Resmi gazete, 24 Temmuz 1994, Sayı:21647, s. 2, www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21647.pdf, (07.04.2011)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, s.188-189, ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf, (23.02.2011)

Türk Çevre Mevzuatı, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Cilt.1, Ankara, 1999, s. 88-89.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Selçuk		YAVUZ
Doğum Yeri ve Yılı	Kırklareli/Vize		1986
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		Upper
ve Düzeyi	Almanca		Beginner
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1997	2004	Kırklareli Anadolu Lisesi
Lisans	2005	2009	Uludağ Üni., İ.İ.B.F, Maliye
Yüksek Lisans	2009	2011	Uludağ Üni., S.B.E, Maliye
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.SMMM Bürosu	2010		SMMM Adnan KALKAN
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	Kırklareli SMMMO		
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	sharpy_um@hotmail.com		
	Tarih İmza Adı Soyadı		Selçuk Yavuz